משנה · אחרונים · תוספות יום טוב · סדר נזיקין

תוספות יום טוב על משנה בבא בתרא

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תוספות יום טוב על משנה בבא בתרא

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תוספות-יום-טוב-על-משנה-בבא-בתרא/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

משנה בבא בתרא, הקדמה 5
פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 7
משנה ג 8
משנה ד 8
משנה ה 9
משנה ו 9
פרק ב 11
משנה א 11
משנה ב 13
משנה ג 15
משנה ד 15
משנה ה 18
משנה ו 20
משנה ז 20
משנה ח 21
משנה ט 22
משנה י 23
משנה יא 24
משנה יב 24
משנה יג 25
משנה יד 25
פרק ג 25
משנה א 25
משנה ב 28
משנה ג 28
משנה ד 31
משנה ה 32
משנה ו 32
משנה ז 34
משנה ח 36
פרק ד 37
משנה א 37
משנה ב 37
משנה ג 38
משנה ד 39
משנה ה 39
משנה ו 39
משנה ז 40
משנה ח 41
משנה ט 42
פרק ה 43
משנה א 43
משנה ב 45
משנה ג 46
משנה ד 47
משנה ה 48
משנה ו 49
משנה ז 50
משנה ח 51
משנה ט 52
משנה י 52
משנה יא 53
פרק ו 54
משנה א 54
משנה ב 55
משנה ג 56
משנה ד 56
משנה ה 58
משנה ו 58
משנה ז 59

משנה ח 60
פרק ז 63
משנה א 63
משנה ב 64
משנה ג 65
משנה ד 66
פרק ח 67
משנה א 67
משנה ב 71
משנה ג 71
משנה ד 72
משנה ה 73
משנה ו 74
משנה ז 74
משנה ח 76
פרק ט 76
משנה א 76
משנה ב 76
משנה ג 78
משנה ד 78
משנה ה 80
משנה ו 80
משנה ז 80
משנה ח 82
משנה ט 82
משנה י 83
פרק י 84
משנה א 84
משנה ב 85
משנה ג 85
משנה ד 87
משנה ה 89
משנה ו 89
משנה ז 90
משנה ח 92

משנה בבא בתרא, הקדמה

בבא בתרא. ענינה לדבר מחלוק הקרקעות. והדינין בענין הדירות המשותפות והשכונות. ובטול מקח וממכר. במום הנמצא. ולדבר בענין הממכרים. והקנינים. והיאך ראוי לדון אותם. והערבות והירושות. וסידר החלק. הזה באחרונה בשביל שכולה קבלה. ודברי סברות. ולא התבאר מן התורה. הרמב"ם. והתוס' כתבו טעם סדור בבא בתרא אחר בבא מציעא דקאי אהך פרקא דלעיל. דאיירי נמי בדיני שותפין. הבית והעליה של שנים וכו':

פרק א

משנה א

השותפין. שיש להם חצר בשותפות. ובתי שניהם פתוחין לתוכו. וכל חצרות ששנו חכמים לפני הבתים הן. ורוב תשמישן בחצר. רש"י:

שרצו לעשות מחיצה בחצר. פירש הר"ב בחצר שאין בה דין חלוקה וכו' להכי קתני שרצו וכו'. ומאי מחיצה פלוגתא. דכתיב (במדבר ל"א) ותהי מחצת העדה. ושרצו לחצות מיבעי ליה. אלא כדאמרי אינשי תא נעבוד פלוגתא. גמרא ד' ג':

בונין את הכותל. כתב הר"ב אשמעינן דכיון שרצו לחלוק [וכו'] ולא מצי אמר ליה כי אתרצי לך באוירא לעשות מחיצה דנסרים שהיא דקה אבל בתשמישתא לעשות מחיצה עבה דאבנים שממעט התשמיש לא איתרצאי קמשמע לן. גמרא [דף ד']. ומה שכתב הר"ב והחזיק כל אחד מהם וכו'. דאי לא החזיק כי רצו מאי הוה נהדרו בהו. גמרא. ולשון הר"ב שכתב והחזיק כל אחד וכו' לאו דוקא הוא שיחזיק כל אחד. אלא כשהחזיק האחד קנו שניהם לדברי התוספתא שכתבתי בשם הר"ן במשנה ו' פ"ק דקדוש"ן דהחליף קרקע בקרקע. כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו. וכן פירשו הרא"ש ונ"י לישנא דרב אשי בגמרא. דאמר כגון שהלך זה *) בעצמו והחזיק בחלקו. וזה בתוך שלו והחזיק. ובהגהות מיימוני פרק ב' מהלכות שכנים הקשה שזה דוחק לומר דאו זה או זה קאמר. ופירשו דהאי והחזיק לאו חזקה ממש קאמר כגון נעל גדר ופרץ. אלא הלוך לאורך ורוחב חלקו. כדמשמע לישנא והלך והחזיק. כלומר על ידי הלוך החזיק. וקמ"ל אף ע"ג דבעלמא לא קנה בהלוך כי אם דוקא בשביל של כרמים וכו'. ע"כ ואם הר"ב לחזקה גרוע זו נתכוין ולפיכך כתב כל אחד לא הוי ליה להשמיט והלך. ועוד דבמשנה ג' פ"ג [גבי אחין שחלקו] כתב ג"כ והחזיק כל אחד וכו'. והתם בחזקה דנעל וכו' ועיין מה שכתבתי שם:

כפיסין. פירש הר"ב ארחי. גמרא. וכתבו התוספות דקשה לר"י והכתיב (חבקוק ב':י"א) וכפיס מעץ יעננה. משמע שהוא של עץ. ואומר ר"י דשמא היו מניחים עצים מלמעלה

ומלמטה עכ"ל ותמיהני דמאי קושיא והא בהדיא אמרינן בגמרא דהא דכפיסין ארחי. גמרא גמירי לה. וכיון דלאו מסברא פירשו כך. שוב אין להשיב מלשון הכתוב. דלשון תורה לחוד. ולשון חכמים לחוד. כדאיתא בגמרא פרק י"א דחולין משנה ב'. וכבר הזכרתיו גם כן בריש תרומות:

מקום שנהגו לבנות גויל וכו' בונים. וטעמא דבעינן שיעורים גדולים כל כך אע"פ שאינו אלא היזק ראיה. משום דחיישינן שמא יפול ויצטרך להתעצם עמו בבית דין. ובין כך ובין כך יהא מזיקו בהיזק ראיה. נימוקי יוסף:

הכל כמנהג המדינה. כתב הר"ב לאתויי אתרא דנהיגי לעשות מחיצה בלולבי גפנים וכו' גמרא. והקשו בתוספות בד"ה בגויל וכו' דלימא לאתויי כמנהג כל המקומות כמו שנהגו. ואומר ר"ת דדוקא בהוצא ודפנא. אבל פחות מכאן אפילו נהגו. מנהג הדיוט הוא. ואין הולכים אחריו ע"כ. ובהגהות אשר"י הקשו דלמה לא נלך אחר המנהג בכל דבר שבממון. וראיתי בנ"י שפירש דהשותפים אף ע"פ שנוהגים ביניהם בפחות ממנהג בני העיר כל א' בשלו אין מנהג. כלומר כיון שלא התנו עליו במעמד בני העיר. הלכך ינהגו כמנהג בני העיר כמו שנהגו כל אחד לבנות בשלהם. וכן נראה דעת הרמב"ן ז"ל ע"כ. והמגיד כתב בפ"ב מהלכות שכנים הט"ו. שפירשו ז"ל לפי מנהג המדינה מה שנוהגים השותפים לבנות כשחולקים ביניהם ואינו רוצה לומר לפי מנהג שאר בניני [המדינה אלא לפי מנהג שאר בניני] השותפים. ע"כ. ומ"ש הר"ב דהיזק ראיה שמיה היזק עיין במשנה דלקמן. ומ"ש וגובה הכותל והמחיצה. כותל קרי. לשל אבנים ולבינים. ומחיצה קרי לשל לולבי גפנים וכן עוד לשונו בפירוש מ"ג. ומ"ש אין פחות מד' אמות כדתנן במ"ג ועמ"ש שם:

בגויל זה נותן ג' טפחים. והא דלא קאמר בגויל ששה טפחים. משום דלא נטעה למימר ששה לכל אחד. וא"ת אמאי איצטריך למתני מדת גויל וגזית כיון דתנן הכל כמנהג המדינה. וי"ל דאם נהגו יותר מששה בגויל לא יעשה וכן בכולם אלא כשיעור המפורש במשנתינו. אבל בפחות יעשו. דאפילו אם נהגו בלולבי גפנים וכו'. תוספות. אבל הרא"ש כתב דאף בפחות לא יעשו דקים להו לרבנן דבבציר מהכי לא קאי:

המקום והאבנים. פירש הר"ב הא קמ"ל דאע"ג דנפל וכו' מהו דתימא ליהוי אידך וכו' קמשמע לן. גמרא. דשותפין לא קפדי אהדדי. ואפילו נשתהה ברשותו. הרא"ש. ועיין בריש פרק בתרא דבבא מציעא. וכתבו התוספות [סד"ה לפיכך] דהא דאמרינן מהו דתימא וכו' אינו אלא מאבנים. אבל מקום הכותל לעולם פשיטא שחולקים אותו. ואיידי דנקט האבנים נקט המקום:

משנה ב

וכן בגנה מקום שנהגו וכו'. לשון הר"ב הכי קאמר. וכן בגנה סתם כמקום שנהגו וכו'. גמרא. משום דאי לאו הכי קשיא דבגנה משמע דאי סתמא לא מחייבין. ובבקעה משמע דאי סתמא מחייבין. והא גנה חמירא מבקעה:

מקום שנהגו לגדור. אבל בחצר לא אדכר תנא מקום שנהגו כלל. משום דחמיר טפי היזק דחצר מהיזק דגנה. וטעמא דמלתא דהיזק ראיה דחצר שהוא מקום תשמישו של אדם חמיר טפי דמקפידין בו יותר מבגנה. שהוא משום עין הרע בלחוד. נ"י בריש פרקין בשם הרשב"א:

מחייבין אותו. לשון הר"ב מחייבין אותו שלקח מקום שם לגדור. וז"ל הרמב"ם בפירושו מי שמכר גנה סתם ולא זכר שהיא מעורבת עם גנת פלוני. מחייבין ללוקח לעשות מחיצת הגדר ואפילו במקום שנהגו שלא לגדור. אבל מי שמכר בבקעה סתם. אין כופין את הלוקח לגדור. ואפילו במקום שנהגו לגדור. סתם בקעה כמקום שנהגו שלא לגדור. ע"כ. והב"י סימן קנ"ח וגם בכ"מ שלו פ"ב מהלכות שכנים בהליצו על הרמב"ם בדין זה ואמר שנראה לו שהוא מפרש המשנה כן אין ספק שלא עלה בזכרונו שבפירוש הרמב"ם כתוב כך בהדיא. ואלא מיהת אע"פ שמפרש כן למשנתינו. נראה לי דאכתי צריכין אנו למה שכתב המגיד בטעם הדבר. שזה דומה להא דתנן לקמן סוף פ"ז האומר לחבירי חצי שדה אני מוכר לך מקבל עליו הלוקח מקום הגדר חריץ וכו' אלא שהוא כתב דמהתם למד הרמב"ם זה הדין. ואיננו. כי לקח אותו ממשנתינו זאת כפירושו בה:

אבל בבקעה. פירש"י שדה לבן. מסיים נ"י שהיא שדה תבואה שאין העין שולט בה כל כך כמו בגנה שיש בה ירק הרבה:

אלא אם רצה כונס וכו' ועושה חזית. אבל בחצר שאין בו דין חלוקה לא תקנו חזית. כיון דאם יש בו דין חלוקה יכול כל אחד לכוף את חבירו. משום חצר שאין בו דין חלוקה לא עבוד תקנתא. כ"כ הר"ר יוסף הלוי. ולא ידענא אמאי לא מהני כיון דסימן טוב הוא. ולא שייך ביה רמאות דאפילו בהוצא מהני [כדלקמן] ואם בשביל שלא שנאו ברישא אפילו בסיפא נמי לא הוה תני ליה. אי לאו דתני דינא. ואגב דתני דינא. תנא תקנתא [כמ"ש לקמן בס"ד] הרא"ש:

חזית. פירש הר"ב סימן וכו'. וז"ל הרמב"ם פירוש חזית מחזה. כלומר דבר הנראה להודיע למי הוא הכותל:

אם עשו מדעת שניהם וכו' ועושין חזית מכאן ומכאן. *ופרכינן בגמרא לא יעשו לא זה ולא זה. ומשנינן לא צריכא אלא דאי קדם חד מינייהו ועביד דידיה. כלומר שנכנס בתוך

של חבירו. ועשה שם חזית. ואי לא עביד חבריה אמר דידיה הוא. אכי הא איצטריך למתני שיעשה גם השני. ופרכינן ותנא תקנתא לרמאי קמשמע לן בתמיה. וכי מפני דאגת רמאין איכפל תנא למתני הא דבשלמא רישא יעושה חזית תנא דינא דבקעה אין יכול לכופו אלא כונס. ואיידי תנא תקנתא ועושה חזית משום רמאי. אלא סיפא דינא לא תני דהא פשיטא דאם עשו מדעת שניהם בונים באמצע. אמר רבינא הכא בהוצא [עסקינן] פירש רש"י מחיצת נסרים וקמשמע לן דמהני חזית ולא אמרינן קופלא דטינא מעלוי הוצא לא ידיע:

ועושין חזית מכאן ומכאן. לשון הטור סימן קנ"ח יעשה כל אחד ואחד סימן כזה לצד חבירו:

משנה ג

המקיף את חבירו משלש רוחותיו. שקנה ג' שדות סביב שדה חבירו. לשלשת מצריה וגדר את שלשתן ונמצא שדהו של אמצעי זה מוקף משלש רוחותיו. רש"י:

אין מחייבין אותו. כתב הר"ב דהא לא אהני ליה מידי וכו' אבל אם גדר וכו' מחייבין וכו'. כן הוא בהגהה שבפירוש רש"י ומסיימה הכי. ואע"ג דאמרינן לעיל דסתם בקעה מקום שנהגו שלא לגדור הוא. הני מילי בין בקעה לבקעה. וכותל גבוה ארבע. אמות לשם הוא דלא בעינן. מאי טעמא דליכא היזק ראיה אבל בשביל היזק בהמות שלא יכנסו לשדה צריך לגדור גדר שלו עשר' טפחים המונע מלכנוס הבהמות:

משנה ד

כותל חצר שנפל. לשון נ"י כותל חצר שהסכימו עליו מתחלה לבנותו למעלה מארבע אמות ונפל. מחייבין אותו לבנותו עד ד' אמות וכו' אבל למעלה מארבע אמות אין מחייבין אותו ואע"ג דמתחלה הסכים לכך השתא לא בעי. ע"כ. וכן בנוסחא אחת מהרמב"ם פ"ג מהלכות שכנים. כמ"ש שם הכ"מ. וכתב ב"י סימן קנ"ז ועד ארבע אמות משמש למעלה ולמטה דברישא קתני כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנותו עד ד' אמות. והדר קתני עד ד' אמות בחזקת שנתן. ע"כ. כלומר והדר קתני עד ד' אמות וכו' אפילו בתחלת בנין הכותל. ודו"ק:

עד ד' אמות. לשון הר"ב דבהכי סגי ליה להיזק ראיה כמ"ש במשנה ה' פ"ד דעירובין בשם התוספות:

בחזקת שנתן. פירש הר"ב עד שיביא התובע עדים שתבעו ולא נתן. וכן פירש רש"י. וכתב הרא"ש דתימה הוא דמשום שלא נתן מיד בשעה שתבע הוה ליה לעולם בחזקת שלא נתן. ואפילו אמר בפני עדים איני רוצה ליתן לך. דלמא אשתמוטי משתמיט עד

דהוה ליה זוזי. ואז נתן לו. אלא הכא כגון שבאו עדים ואמרו עמנו היה שמעון במקום פלוני מיום שהחל ראובן בנין כותל זה. ויודעין אנו שלא פרעו. אי נמי כגון שעמד שמעון בדין וחייבוהו ב"ד לבנות עד ארבע אמות וסרב על צווי ב"ד. הרי הוא בחזקת שלא נתן כדין גזלן:

מגלגלים עליו את הכל. כתב הר"ב דגלי דעתיה דניחא ליה בהגבהה דהיאך ובכי הא לא אמרינן זה נהנה וזה לא חסר פטור. תוספות. ואתיא כרבנן דר' יהודה משנה ג' פרק בתרא דבבא מציעא. וכתב נ"י ואם תאמר במה קנאו דמחייבינן ליה. י"ל דכיון שיש לו חצי כותל בארבע אמות. הוה ליה כחצרו וקונה לו ואע"פ דלא אמר ליה אידך תקנה לך חצרך. ברור לן שעל דעת כן בנאו שיהיה שלו כל זמן שירצה וכן כתב המגיד [ריש פרק ג' מה"ש]. וכתב עוד נ"י וא"ת אמאי מגלגלין עליו שמא כשיקרה את ביתו לא יסמוך קורותיו באותו כותל. יש לומר דמכל מקום כיון שנעשה כותל זה מחיצה לביתו חייב. והכי תניא בתוספתא:

בחזקת שלא נתן. איירי כגון דידעינן דקדם חד וארציה לחבריה. והיה מסרהב כדמשמע לישנא אין מחייבין אותו ולכך הוי בחזקת שלא נתן. ואין צריך להעמיד כשעשה חזית. תוספות:

משנה ה

רבן שמעון בן גמליאל אומר. כתב הר"ב ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. וכן כתב הרמב"ם ועיין מה שכתבתי בפ"ח דעירובין [מ"ז] וכן כתב נ"י דהכא. דהא כל מקום ששנה רשב"ג וכו'. לאו כללא הוא:

ויהא כאנשי העיר. כתב הר"ב לשאת עמהם בעול וכדפירש רש"י. וכתב ב"י סימן קס"ג כלומר למס. דאילו לצדקה זמנים אחרים יש ליחשב כאנשי העיר. והוזכרו בגמרא בהדיא ע"כ. ועיין בפירוש הר"ב מ"ה פ"י דסנהדרין:

משנה ו

אין חולקין את החצר עד שיהא בו ארבע אמות וכו'. פירש הר"ב חוץ מן הפתחים וכו' ובכל שותפות קאמר. בין שזכו מן ההפקר. בין שלקחו או ירשו. והיא דעת הרמ"ה בטור סימן קע"ב:

ולא את השדה וכו'. משום דסבירא ליה דבבציר מהכי לא חשיב למטרח עליה. נ"י. ומ"ש הר"ב ופסק הלכה כדי עבודת יום א' וכו' לא הוה ליה לסתום אלא לפרש דתנא בארץ ישראל קאי. אבל בבבל פסק הלכה וכו'. דלא אמרו בגמרא שיעור דעבודת יום א' אלא בבבל. ולא לחלוק על משנתינו. [*והר"ב נמשך אחר לשון הרמב"ם בפירושו וגם

עליו קשה. אך בחבורו פ"א מהל' שכנים [הל' ד'] כתב לזה הפסק על בבל. ומה שהגהתי בפירש הר"ב או בזריעה כן הוא בפירוש הרמב"ם בהדיא. וכן מוכח בסוגיא. ב)[אמנם] בחבורו לא הזכיר אלא חרישה. וכן הוא בטור סימן קע"א. ומ"ש הר"ב וכיוצא בזה. כן כתוב בפירוש הרמב"ם ור"ל כגון פרדס של אילנות שיהיה כדי עבודת יום א' לכל א'. וכן שדה שמשקין אותו בכלי וכו'. כדכתב בחבורו בהדיא]:

תשעה קבין. כתב הרמב"ם שהיא קרקע שיש בשטחה ג' אלפים וז' מאות וחמשים שהסאה נ' על נ' כמפורש רפ"ז. וכשתכה חמשים בחמשים יהיה ב' אלפים ת"ק. וכל סאה ששה קבין. נמצא לתשעה קבין תוסיף עוד שיעור חצי סאה:

תשעה חצאי קבין. והוא שטח אלף תתע"ה אמה. ובפירוש הרמב"ם אלף תש"ן. והוא טעות סופר שצריך להיות אלף תתע"ה שהוא החצי מן ג' אלפים תש"ן:

בית רובע. פירש הר"ב רובע הקב. ובשטח בית ט' קבין שהוא שלשת אלפים שבע מאות וחמשים אמה. הם ל"ו רביעיות. שנמצא לשלשת אלפים ושש מאות. יהיה לכל רובע מאה. וישארו ק"ן אמה לשלשים ושש רביעיות. יעלה לכל רובע ארבע אמות וחומש. שכן ארבע פעמים ל"ו הן קמ"ד. וישארו ו' אמות שהן שלשים חומשים. ולכן מ"ש הרמב"ם שבית רובע הוא מאה אמה וחמש אמות. על צד הקירוב כתב כן. וכן הראה מקום שכבר ביאר כן בפ"ב מכלאים. ושם כתב שהוא עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש. וכ"כ עוד במשנה ה' בפרק דלקמן. וכשתחשוב בחשבון שמסרתי לך בפ"ב דעירובין לא תמצא מדתו כי אם ק"ד אמות וחומש. כמו שביארתי. כיצד עשה האמות לחומשים. יהיו נ"א חומשין על נ"א חומשין והכה נ"א בנ"א יהיו כ"ו מאות וחומש. וכל כ"ה חומשים. הם אמה. נמצא כ"ה מאות חומשים הם מאה אמות. והמאה חומשין הן ד' אמות. והמגיה בדברי הרמב"ם שבכאן מאה וד' אמה וחומש אמה לא הפסיד:

בזמן שאין שניהם רוצים. כתב הר"ב אבל יכול לכופו לענין גוד או אגוד כלומר קנה חלקי או מכור לי חלקך. וכן ל' הרמב"ם בפירושו. ומסיים שפירוש גוד או אגוד. קנה או אקנה. וכן פירש"י בגמרא דף י"ג. אלא שהוסיף לבאר גוד מלשון קציצה. כלומר קוץ דמים וכו'. ויהיה מענין גודו אילנא. אבל הרמב"ם שלא הזכיר פירוש קוץ. כתב ב"י סימן קע"א. ובכ"מ ספ"א מהלכות שכינים שמפרש גוד או אגוד כפירוש הערוך דהיינו משוך או אמשוך. [דתרגום וימשכו ונגידו] שהוא אומר לו אני קוצץ כך דמים בעד חלקך. או תמכרהו לי בעד זה הסך או אמכור לך חלקי בזה הסך. ועיין בפירוש הר"ב ריש מ"ז פרק בתרא. ומ"ש שם:

אבל בזמן ששניהם רוצים וכו' יחלוקו. כדתנן בריש פרקין ולא הדר תני ליה הכא אלא משום דבעי למתני סיפא ובכתבי הקדש אע"פ ששניהם רוצים לא יחלוקו. גמרא דף ג':
וכתבי הקדש. כ"ד ספרים והיו רגילין לכותבן בגליון כס"ת שלנו לפיכך גנאי הדבר לחתכן. רש"י:
ולא יחלוקו. כתב הר"ב ודוקא וכו' אבל בכרכים הרבה וכו' אם רצו חולקין. וכשהם שני ענינים דכל חד וחד צריך להאי ולהאי. ולפיכך רצו אין לא רצו לא. גמרא דף י"ג ע"ב:

פרק ב

משנה א

לא שיח ולא מערה. וה"ה חריצין ונעיצין [דתנן במ"ה (פ"ב) [פ"ה] דב"ק] והני נקט אגב בור. דבכל מקום רגיל לשנות שיח ומערה בהדי בור ומש"ה לא מצריך הכא לבור ושיח ומערה כדמצריך להו בפ"ה דב"ק דהתם לא הוה ליה לתנא למנקטינהו אגב בור. כיון דכתיב בור בקרא אלא הוה ליה למתני בור לחודיה. תוספות [ד"ה ולא שיח]:
ולא אמת המים ולא נברכת הכובסין. צריכא. דאי תנא אמת המים משום דקביעא. אבל נברכת הכובסין דלא קביעא [שהכובס פעמים שמשתנה לאומנות אחרת] אימא לא. ואי תנא נברכת הכובסין. משום דקוו וקיימי [*ולחלוחן קשה יותר משל מים חיים. רש"י] אבל אמת המים לא. צריכא. גמרא. ומבור לא שמעינן להו. דמצי למימר דבור ושיח דעמוקין טפי בעי הרחקה ג' אבל הנך לא עמיקי כולי האי הוה אמינא דלא בעי הרחקה ג'. ואי תנא הני הוה אמינא דבור ושיח דעמיקי טפי בעי הרחקה יותר מג'. תוס' דריש פרקין:
אמת המים. מפורש בריש מועד קטן:
נברכת. בריכה. רמב"ם:
מכותל חבירו. כתב הר"ב מכותל בורו קאמר וכו' נמצא מחלל וכו' ו' טפחים. והא דלא קאמר בפירוש אא"כ הרחיק מבורו ששה טפחים. לאשמועינן דכותל בור סתם שלשה טפחים. ונפקא מינה למקח וממכר. גמרא. ולפיכך פוסק הרמב"ם [פ"ט מה"ש הלכה ב'] אף בכותל בנין דעלמא. אלא דמתניתין לא איירי אלא בכותל בורו. והטור סימן קנ"ה סובר דסד בסיד ליתא אלא בכותל בורו. ומ"ש הר"ב אסור לאדם לסמוך אחד מן הנזקין וכו' שמא ימלך חבירו ויבנה מצד מיצר שלו פירוש שמא יבנה בור. דהא במ"ד לא חיישינן שמא יבנה וכן מבואר בפירש הרמב"ם. וכן הסכמת הפוסקים דלא אסרו לסמוך אלא בבור ובשדה העשויה לבורות שהיא שדה בית השלחין שצריכין להשקותה תמיד.

ובגמרא. ואפילו לרבי יוסי דמתניתין י"א דהלכה כמותו. ואומר שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו. ה"מ התם דבעידנא דקא נטע ליתנהו לשרשיו דמזקי ליה לבור. אבל הכא אמר ליה כל מרא ומרא דקא מחית קא מרפית לה לארעא. ועיין בסמוך:

וסד בסיד. משמע משום מיא דמלחלח הקרקע הוא דאסירי. ותימה לר"י מהא דאמרינן כל מרא ומרא וכו' [כמ"ש לעיל] ואומר ר"י דלא קאמר אלא שמאותה שעה מתחלת ההיזק וכיון דבתחלת ההיזק הוי גירי דיליה מודה ר"י. ומיהו אי לאו משום מיא. לא היה צריך הרחקה ג' טפחים. תוספות [ר"פ] :

מרחיקין את הגפת וכו'. כתב הר"ב שכל אלו קשים לחומה. שמוציאין הבל. רש"י:

הסלעים. פירש הר"ב אבנים שהאור יוצא מהן. וכן פירש"י. ורמינן בגמרא אריש פ"ד דשבת דתנן אין טומנין לא בגפת וכו'. ולא תני להו לסלעים בהדייהו. ומסיק דהתם לא קתני לסלעים משום דמשתכי לה לקדירה פירש"י שמשברין את הקדירה [אי נמי שמעלה חלודה]. ור"ת פירש דהבל שלהן מקלקל המאכל. וע"פ הירושלמי פירשו התוספות דהכי קאמר דהתם לא קתני סלעים. דהכא לאו טעמא דמרחיקין משום הבל דאין הסלעים מרתיחין. אלא מפני שעושין עפר תיחוח ומלקין ארעית הכותל. ותו רמינן דהתם תנן נמי ולא בחול. והכא לא קתני. ומשני דחול אין בו הבל אלא כשנותנין בו דבר חם:

וסד בסיד. לשון הרמב"ם ודברים אלו מרפין את הכותל כשנוגעים בו. ולפיכך צריך לסוד בסיד. עד כאן. דקדק לפרש כשנוגעים בו. כלומר דלא אמרו וסד בסיד כשהרחיק ג' טפחים אלא כשנוגעים בו. דאו סד בסיד קתני. וכן כתב בהדיא בחבורו פ"ט מהלכות שכנים. או סד בסיד. וכן בגמרא דפשיטא ליה לגמרא דסיפא או סד בסיד קתני. ובריש איבעיא להו וכתבו התוספות דאין נראה דגרסינן בסיפא או סד בסד דא"כ לא תבעי ליה ברישא. דודאי מדלא תנן נמי או סד. דוסד דוקא קתני. והא דפשיטא ליה בגמרא דסיפא הוה או סד. היינו משום דאין ההיזק כל כך מרובה שלא יועיל לו סיד לחודיה. ע"כ. ולפ"ז טעו המדפיסים שהדפיסו במקצת משניות או סד. אבל בנוסח משנה דירושלמי ראיתי ג"כ שנדפס או סד. ובב"י סימן קנ"ה ראיתי מבוכה שכתב בסעיף (י"ב) [צ"ל ח'] דאבעיא היא בסיפא ולא ברישא וליתא. וגם הוא בעצמו בסעיף (ח') [צ"ל י"ב] לא העתיק כן:

הזרעים. גמרא ותיפוק ליה משום מיא. שצריך להשקותן תמיד. וכיון דאי אפשר לזרעים בלא מים למה לי למתנינהו הא תנא ליה הך דלחלוח אצל כותל. ומשני תנא בא"י קאי דכתיב (דברים יא) למטר השמים תשתה מים:

המחרישה. מרפה את יסודו וטפל. רש"י:

מי רגלים. כתב הר"ב ממסמסים את הלבנים וכו' לכך המטיל וכו' ולדבריו מתניתין בכותל לבינים מיירי. ועיין מ"ש בשם רש"י בר"פ בתרא דב"מ. בדבור הראויות להשתבר. ומ"ש המטיל מים צריך להרחיק. לא קשיא מקרא דכתיב (מלכים א' כ"א) והכרתי לאחאב משתין בקיר. אלמא דדרך להשתין בקיר [וסתם קיר לאו דצונמא היא. וראיה מקירות בתים דפרשת נגעים. נ"ל] דהכי קאמר קרא אפילו מידי דדרכיה לאשתוני בקיר לא שביקנא ליה. ומאי ניהו כלבא. גמרא. ופירוש צונמא צחיח סלע הרמב"ם פ"ט מהלכות שכנים. ול' נ"י כותל של אבנים בנוי ע"ג סלע. ומיהו בכותל לבינים לא מהני צונמא. שהרי האבנים עצמן נימוקין והולכין:

שהן ד' מן הרכב. פירש הר"ב היא העליונה וכו' והיא קצרה טפח מן התחתונה. וכן ל' רש"י. ור"ל שכשהיא רוכבת ומונחת על התחתונה הרי היא קצרה מכל צד טפח א'. אבל כל הרוחב שהתחתונה רחבה יותר מהעליונה הוא שני טפחים:

ואת התנור ג' מן הכליא. תנור כלי חרס הוא צרוף בכבשן כשאר קדרות ופיו למעלה והבא לקבעו בארץ עושה בנין טיט אבנים שיהיה לו לבסיס ומושיבין אותו עליו שלא יצטננו שוליו מחמת קרקע. רש"י. ועיין רפ"ה ורפ"ז דכלים ובפ"ב דעדיות מ"ח שלא פירש הר"ב שעושין בסיס:

שלשה מן הכליא. ומפרש בירושלמי שמודד משפה הפנימית שעובי כותלי התנור בכלל השלשה טפחים. טור סימן קנ"ה. וכ"כ נ"י:

משנה ב

לא יעמיד אדם תנור בתוך הבית וכו'. הרמב"ם בפרק כו' מהלכות שכנים. וכן הטור סימן קנ"ה כתבו הבית ועליה של שנים לא יעשו וכו'. ומכל מקום כתב הטור דמסתברא דאפילו כל א' בביתו צריך להרחיק שיעורים הללו מפני השכנים שמעכבים עליו. ע"כ. וא"כ מתניתין כשאין שכנים שמעכבין. ולא ידעתי מי הכריחם לכך. וז"ל התוספות פ"ו דב"ק דף ס"א. לא יעמיד אדם וכו'. שיכול לעכב עליו בעל העליה אם הבית של אחד. והעליה של אחר. היה מעמידו בעליה. בעל הבית מעכב. ובקונטרס פירש לענין בני העיר שמעכבין עליו וכמו שפירש ניחא דהויא דומיא דאינך דמתניא בפרק לא יחפור. ע"כ:

מעזיבה. עיין בפירוש הר"ב משנה ז' פ"ק דסוכה:

ובכירה. לשון הר"ב ששופתין קדרה על חללה. ואין עושין בתוכה היסק גדול וכו'. אין כוונתו לומר דמשום דשופתין קדרה על חללה אין עושין בתוכה היסק וכו'. דהא בתנור נמי שופתין קדרה על חללה. אלא מילי מילי קאמר. כירה היא ששופתים וכו'. והדר

קאמר שאין עושין וכו'. וז"ל רש"י כירה אף היא כלי חרס ששופתים וכו' ואין עושין וכו'. ע"כ. ומ"מ תמיהני דברפ"ג דשבת פירש הר"ב ורש"י דתנור נקלט חומו תוכו טפי מבכירה. מפני שהוא צר מלמעלה ורחב מלמטה. ואי איתא כדפירש הכא. תיפוק ליה דתנור היסקו גדול. וממילא חומו נקלט יותר מבכירה. וי"ל דלענין קליטת החום לא איכפת לן בין היסק גדול להיסק קטן. אלא כל היסק נקלט בתוכו לפי היסקו. אבל כשרחב מלמטה כמו מלמעלה בזה י"ל שאין החום נקלט אלא יצא ממנו בין שיהיה היסק מועט או מרובה. ושוב ראיתי בנ"י שהביא ירושלמי דכירה כמין שובך היא עשויה. כלומר שפתחה מן הצד. וכ"כ הטור סימן קנ"ה בשם הרשב"ם. וז"ל כיון שבכירה אין פתחה על גבה אלא מן הצד. ואין שלהבת עולה ממנו ואין צריך להרחיק אלא בשביל החום שיעורו ג' טפחים ע"כ. אך ז"ש ג' טפחים נראה שהוא טעות סופר שהרי מלמטה תנן בהדיא טפח. וכ"כ בנ"י ובכירה טפח בין למעלה בין למטה:

רבי שמעון אומר לא אמרו כל השיעורים וכו'. כתב הר"ב ואין הלכה כר"ש. וכ"כ הרמב"ם. וז"ל הרי"ף וליתא לדר"ש דהא אוקמה בשטה בפרק הבית והעליה. ע"כ. רוצה לומר במ"ה אדר"ש ב"ג דהתם וכתב עליו הרא"ש שלא הוצרך לראיה זו דבלאו הכי הלכתא כרבים. ע"כ. ואני אומר כי הרי"ף ז"ל הוצרך לראיה זו. ובלעדה לא ירים איש את ידו לפסוק דלא כר"ש משום דבפ"ו דב"ק מ"ד ר"ש אומר הכל לפי גובה הדליקה ושיעורה. ואם הלכה יותר משיעורה פטור פסקינן בהדיא בגמרא כוותיה. והשתא אי לאו דאוקמא בשטה ודאי דהכא נמי יש לפסוק כמותו. דהא היינו כההיא דב"ק דכשעברה יותר משיעורין הללו שיהא פטור. וא"ת השתא דאוקמא בשטה תקשה לך גמרא גופה דבב"ק [דף ס"א ע"ב] פסקה כוותיה והכא מוקי ליה בשטה. קושיא זו כבר הוקשה להרי"ף עצמו ופרקה שפיר התם בב"ק. וז"ל ואי קשיא לך מ"ש התם גבי תנור דקא יהבי רבנן שיעורא ואפ"ה אם הזיק משלם מה שהזיק. ומ"ש הכא דפטור. לא תקשה לך. הכא דלפי צורך השעה קא מדליק. וקא מרחיק כשיעורא. וקא עברה הדליקה יתיר משיעורא. וקא מזקה. אנוס הוא דמאי הוה ליה למעבד. הלכך מכה בידי שמים היא. ולפיכך פטור. דלא יכול לאהדורה. והתם גבי תנור כיון דתדיר הוא מדליק איבעי ליה לעיוני אי איכא הזיקא לחבירו לסלק הזיקא וכיון דלא עביד הכי פושע הוא ולפיכך חייב. תדע דהא רבנן פליגי עליה דר"ש בתנור דקא יהיב שיעור לפטור. והכא אינהו גופייהו קא יהבי שיעורא לפטור. ע"כ. ומשום קושיא דרבנן אדרבנן בלחוד לא היינו מחלקים בדברי ר"ש. אלא היינו אומרים שהלכה כמותו. הכא כמו התם. הלכך הוצרך הרי"ף להביא ראיה מהא דאוקמיה בשטה:

משנה ג

אוצרו של חבירו. מפני שהחום מפסיד פירות האוצר. רמב"ם פ"ט מהלכות שכנים:

באמת. עיין מה שכתבתי במשנה י"א פ"ד דב"מ:

אבל לא רפת בקר. שהריח קשה ליין. רש"י:

חנות שבחצר. כתב הר"ב אחד מבני החצר שבא לפתוח וכו'. וקשיא דלתני לא יפתח אדם חנות בחצר וכו' כדתנן ברישא. וכבר כתבו הטור והמגיד [פ"ו מה"ש] ונ"י בשם הרשב"א דדקדק דמדלא תנן הכי. שמע מיניה אפילו חנות שבחצר שנעשה ברשות. אפ"ה יכולין למחות בידו ולומר סבורין היינו שיכולין אנו לקבל ועכשיו אין אנו יכולין לקבל:

יכול למחות וכו' מקול הנכנסים וכו'. אבל אינו יכול למחות כו' לא מקול הפטיש וכו'. כתב המגיד פרק ו' מהלכות שכנים שהוקשה להרמב"ם מה טעם אין טענתו טענה בקול הפטיש. והלא יותר מונע השינה מקול הנכנסים והיוצאים. וניחא ליה דמתניתין כשהחזיק [כדאמרן לעיל בשם הרשב"א] ולפיכך אצל הנכנסים והיוצאין שהן אחרים. אין חזקתו חזקה. אבל חזקתו חזקה במלאכת עצמו. ע"כ. ונ"ל שזוהי דעת הר"ב ורש"י שפירשו בקול התינוקות דאע"ג דבא מחמת אחרים וכו'. שמע מיניה דסברתם להחמיר בבא מאחרים. אבל באוקמתות דמתניתין הוא בהחזיק ודאי דלא פירש כן הר"ב. וא"כ אפילו בלא החזיקו אין יכול למחות בקול הפטיש. וכן כתב המגיד בשם הרשב"א דבזה הוא חולק על הרמב"ם. אע"פ שמפרש לרישא בהחזיק היינו לרבותא דאפ"ה יכולין למחות בקול הנכנסים. אבל בסיפא דקול הפטיש אפילו בלא החזיק אין יכול למחות. אלא שכתב טעם אחר לחלק בין קול הנכנסים וקול הפטיש. דקול הנכנסים לאו קול ממש קאמר. אלא מפני רבוי הדרך. כלומר אינו יכול לעמוד ולישן מפני רגל הרבים שמרבים עליו הדרך:

ולא מקול התינוקות. פירש הר"ב של בית רבן. שאע"פ שהיה יכול ללמדם בבתי כנסיות ובתי מדרשות המיוחדים לכך. אפ"ה לא מטרחינן ליה. כדי שיהיו המלמדים מצוים. נ"י:

משנה ד

מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו. פירש הר"ב כמין גא"ם ובא לעשות כותל שני וכו'. וכן פירש הרמב"ם. ויש לתמוה דלמאי נפקא מינה קאמר מי שהיה לו כותל כמין גא"ם. לתני לא יסמוך כותלו לכותל חבירו אא"כ הרחיק ד' אמות. ותירץ מהר"ר ו א ל ק כ " ץ בש"ע סימן קנ"ה דהא קמ"ל דאע"פ שהיה שם לראובן כותל תחלה עשויה כמין גא"ם והיא מונעת רוב העולם העוברים שם מלילך סמוך לכותל שמעון. דאטו

בשופטני עסקינן דילכו סמוך לה ויצטרכו אח"כ לסבב כל אורך כותל ראובן הסמוכה ולחזור אח"כ פניהן ולילך דרך העברתו. אפ"ה צריך ראובן להרחיק ד' אמות כשבא לבנות כותל השני נגד כותל שמעון. וגם בזה אין לבי מתיישב דמשום דאין רוב עוברים ושבים שם. מגרע גרע למנוע גם אותן המועטים העוברים שם שלא יוכלו עכשיו לעבור כלל. שאם אין כאן כותל שלישי. לפעמים ימצאו בני אדם שמטיילין שם. מה שאין כן כשכותל שלישי נבנית שאז המקום צר מלטייל בו. ודברי מהרר"מ יפה דכתב דלהרמב"ם אין מחייבין להרחיק אלא כשהוא כעין בי"ת. פשיטא דליתנהו לסוגיות הגמרא כמ"ש בסמוך בדבור ומכנגדן וכו'. וגם לשון כמין גא"ם שכתבו הר"ב והרמב"ם ליתא בגמרא דידן אבל המגיד [פ"ט מה"ש הלכה ט'] העתיק כן. ובגמרא שלנו איתא הכי מי שהיה כותלו וכו' וקמא היכי סמיך ומסיק הכי קתני מי שהיה כותלו סמוך וכו' ברחוק ד' אמות ונפל. וכתב הטור סימן קנ"ה דקמ"ל שאפילו היה לו כבר שם כותל זה ימים רבים ונידוש הקרקע קודם שנפל לא אמרינן כבר נידוש המקום ההוא וא"צ עוד דוושא ויכול לסמוך אלא אפילו הכי לא יסמוך. ע"כ. וגם בזה יש לפקפק דמאי רבותא דהוה ליה כותל כבר. דאטו אי לא היה כאן כותל כלל מי לא נידוש ג"כ אדרבה כ"ש שהיה שם מהלך לרבים. כשאין כאן כותל כלל העושה מקום צר. וגם התוספות הניחו בקושיא על גרסת הגמרא דלמאי נפקא מיניה איצטריך למתני שהיה לו כותל. ובנ"י מפרש מי שהיה כותלו סמוך לכותל חבירו שהרשהו לסמוך. לא יסמוך לו כותל אחר סמוך לכותל עצמו שסמך. אלא א"כ הרחיק כו'. משום שדישה הכא שבין שני כותלים אלו. מעלה לכותל של חבירו שמחזקו כשמקשה הקרקע דמשום הכי מחל לו לסמוך משום דישה זו. ואתי שפיר לישנא דקאמר הכא והתם. ע"כ. [ר"ל דבגמ' אמרינן טעמא דצריך להרחיק משום דדוושא דהכא מעלי להתם] וכתב שפירוש זה הוא על פי גרסת הגאונים וגם המגיד הזכיר זה הפירוש בקצרה:

לא יסמוך וכו'. כתב הר"ב ודוקא בכותל גנה או בכותל חצר שבעיר חדשה. גמרא. וכתב המרדכי שיש ללמוד דעיר חדשה מקרי [ששים] שנה מתלוליות דפ"ב דכתובות [דף כ' ע"ב] ע"כ. והיא משנה שנויה בפ' ט"ז דאהלות התלוליות וכו' אחד חדשות. ואחד ישנות וכו' ישנות ששים שנה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר שאין אדם זוכרה. ולפירושו אני תמה דאי מהתם הוה ליה לפרש שאין אדם זוכרה כדעת רבי יהודה דכל ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. וכן פסקו שם הר"ב והרמב"ם גם בחבורו פ"ה הלכה ג' מהלכות טומאת מת. וא"ת שיש לחלק דזכירה לענין טומאה שייכא ולא לענין דוושא. אף אני אענה דגבול ששים שנה לענין טומאה נאמרה ולא לענין דוושא. ויותר מסתברא לומר

דאף כאן ישנה אדם זוכרה. מדלא פירשו בגמ' איזו היא ישנה אלא כמשמעה שהיא ישנה. ואין אדם זוכר בתחלת בנינה. ואי בשנים תליא הוי ליה לגמרא לפרש. וכל שכן דהשתא לדידי אפשר דסמיך אפלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה דאהלות וממילא הלכה כרבי יהודה. ומה שכתב הר"ב וכן אם לא היה בכותל חברו ארבע אמות. [*כן כתב הרמב"ם בפירושו. ור"ל באורך. וכן הוא בהדיא בחבורו פ"ט [הלכה ט'] מהלכות שכנים. ומה שכתב הר"ב] או יותר. לישנא דאו יותר מיותר. ובפי' הרמב"ם כתב או יותר בתלוקה השניה שאם הכותל ארבע אמות או יותר:

אלא א"כ הרחיק ממנו. לשון המגיד ויש מקשים במה נשתעבד ראובן לשמעון בהרחקה זו. ופירשו שהמשנה היא דוקא בהלוקח מן המלך דבסתמא נשתעבד לו ארבע אמות קרקע חוץ לכותל לדוושא וחבירו הלוקח [אח"כ] מן המלך צריך להרחיק ארבע אמות שכבר נשתעבדו לו. ע"כ. וכתב נ"י שכן בזוכה מן ההפקר זוכה ג"כ בארבע אמות סמוך לבנינו. כדין קונה מן המלך. ע"כ. וכתב עוד במתני' דלקמן דמשום הכי אף לרבי יוסי דמתני' י"א [דפרקין] דהלכה כמותו. הכא שאני דטעמא משום דנשתעבד ד' אמות. ע"כ. והתוס' כתבו דהכא גיריה דיליה הוא דמיד כשסמך הכותל מונע הדוושא משום הכי מודה רבי יוסי:

מלמעלן. פירש הר"ב דקאי אחלון שהוא למעלה. וכן פירש הרמב"ם. ויותר נראה כפירש"י דלמעלן מוסב על הכותל. שצריך שיגביהנה מלמעלן של החלונות וכו' דהשתא אתי שפיר מ"ס דמלמעלה וכן באינך. וגם כנגדן דייק טפי:

מלמטן. פי' הר"ב היתה החלון למטה בכותל כופה וכו'. להגביה וכו'. ד' אמות וכו'. ויש מי שכתב דדוקא כשלא הרחיק את הכותל אלא כדינו [ויותר מכאן מעט] אבל אם הרחיק ריחוק גדול אם הגביה כותלו ד' אמות מחלונו של זה כ"ש שיראה שם להדיא. ולפיכך פירש תנא דברייתא שצריך להגביה כדי שלא יציץ ויראה. המגיד פ"ז מהלכות שכנים:

ומכגדן ארבע אמות. פירש הר"ב כדי שלא יאפיל אורו. הכי תני עלה דמתני'. ובגמ' פריך דתיפוק ליה משום דוושא [דמסתמא איירי בעיר חדשה דומיא דרישא. אי נמי בית לית ביה דוושא דרבים כמו בגנה. תוס'] ומסקינן דהכא לאו כנגדן ממש אלא שבונה בשתי רוחות החלון. שני כתלים זה כנגד זה כגון שהכותל שהחלון בו. היא ממזרח למערב והוא בונה משני צדי החלון שני כותלים ההולכים מצפון לדרום. ופריך והלא מציץ ומשני (במדיר) *) [גי' רש"ל במרדד] עושה ראש כותלו מודרון ומשפיע לצדי החלונות עד שאינו ראוי לו לעמוד עליו. ולא להשען עליו. וכתבו התוס' דלא מצי לשנויי במגביה כותלו ד' אמות דכיון דקאי מן הצד ואורך הכותל לרחבה של חלון. יכול לעמוד בסוף

הכותל ולשחות ולהציץ. ע"כ. ודעת הרמב"ם דבהגבהה נמי סגי. ובשיעור אלו ד' אמות שבין שני הכותלים הללו יש מחלוקת. דהטור כתב בשם הרא"ש מלבד רוחב החלון. והרמב"ם (בפ"י) [צ"ל בפירושו] ובפ"ז מהלכות שכנים כתב והחלון באמצע הד'. ויש לתמוה על הב"י שלא העיר בזה. שהרא"ש והרמב"ם מחולקים הם. ואפשר דעתו לפרש גם דברי הרמב"ם כדברי הרא"ש. אבל מצאתי בתשובת הריב"ש סימן רכ"ה שהבין דברי הרמב"ם ג"כ שעם החלון הן הארבע אמות. וכתב שכדבריו כן עיקר. ומ"מ כתבתי במקומו סעד לדברי הרא"ש. ואין להאריך בכאן:

משנה ה

מרחיקין את הסולם מן השובך. ואפי' לרבי יוסי דמתני' י"א [דפירקין]. דמודה רבי יוסי בגיריה דיליה. וזמנין בהדי דמנח ליה יתבה בחור וקפצה והוה גרמא דגירי' ואסור. ואע"ג דגרמא בנזקין פטור מלשלם. [ועיין בפירוש הר"ב משנה ד' פ"ד דבכורות. ומ"ש שם בס"ד] ולשון הר"ב מי שיש לו שובך כו' סמוך לכותל כו' ובא חבירו וכו'. צריך להרחיק הסולם מן השובך ארבע אמות. וכן לשון רש"י. וזה לשון הטור סימן קנ"ה היה לחבירו שובך סמוך לכותל וכו' ובא וכו' צריך להרחיק מן הכותל אויר ד' אמות. ע"כ. והכי מסתברא דאי כדמשמע מפירש"י והר"ב הוה משמע דאפילו סומך הסולם לכותל ממש וגם השובך הוא סמוך לכותל ממש דשרי. כל שיש ד' אמות בין הסולם והשובך. וזה קשה דהא נמיה תלך מהסולם על הכותל אל השובך. ומהר"ר ואלק כהן כתב ליישב זה. דכל שלא יוכל לקפוץ בקפיצה אחת. לא מחשב גיריה דיליה. ע"כ:

המזחילה. פי' הר"ב הוא צנור גדול וכו' ומימי הגג זבים לתוכו. ונזחלים ממנו על הארץ ועל שם זה נקרא מזחילה:

ארבע אמות. כדי שיהא זוקף את הסולם. כשמכר ונתן לו זקיפות הסולם בחצרו איירי וקמ"ל דבעי ד' אמות. תוספות. והרמב"ם מסיים בפ"ט [הלכה ח'] מהלכות שכנים בדין משנתינו הואיל והחזיק בה דמשמע שכשהוחזק במזחילה החזיק גם בהרחקת אויר ד' אמות להעמדת הסולם. וכתב המגיד שהרשב"א כתב בסוף ימיו שהדין כדבריו דמזחילה חזקה לעצמה. לכל תקונה. דאי לא מתקן לה גם היא אינה מקלחת. וחזקת מים אין כאן. הא למה הדבר דומה לחלון העשוי לאורה שהיא ראויה להרחקת כותל ד' אמות בחצר חבירו. ומזחילה ג"כ להרחקת ד' אמות. ע"כ. ומשום שנשתעבדו ארבע אמות משום הכי אין זה ענין למחלוקת רבי יוסי ורבנן דמתניתין י"א. נ"י:

כדי שיהא זוקף את הסולם. גמ' אמתניתין דלעיל פריך דתיפוק ליה משום דוושא. ומשני הכא במאי עסקינן במזחילה משופעת שתקרת הגג משופעת ויוצאת להלן מן הכותל לתוך. החצר והמזחילה בסוף התקרה. דאי משום דוושא הא קא אזיל ואתי תותה:

מרחיקין את השובך מן העיר נ' אמה. ומקשינן עלה בגמ' [דף ס"ג] מההיא דתנן בסוף פ"ז דב"ק דאין פורסין וכו' אא"כ היה רחוק ל' ריס. דמשמע דאזלי טפי. ופרקינן מישט שייטי טובא. כרסייהו בחמשין אמתא מליין. וכתב נ"י דהכא נמי מודה רבי יוסי דמתניתין י"א. דהכא משום שן דיונים דמיא לשן דשורו להתחייב על נזקיהן. וחשבינן להו כאילו הוו שלו לגמרי. אע"פ שאינן שלו לגמרי לחייב בהן משום גזל [כדתנן במשנה ב' פרק בתרא דב"ק] מיהו מפני דרכי שלום איכא:

חמשים אמה. פי' הר"ב שלא יפסידו זרעוני הגגות. ובפי' רש"י הגנות. אבל אין להגיה כן בפירוש הר"ב. שאפשר שהיה כתוב כן בפירוש רש"י שלפני הר"ב והכונה כמו שפירשו התוס'. וז"ל מפני התבואה הנשטחת בגגות העיר כדי לייבש אבל בתבואה שבשדות ליכא למיחש בקרוב לעיר לפי שהשדות רחוקות מן העיר אלף אמה כדתנן [בסוף ערכין] אין עושין מגרש שדה. ולא שדה מגרש. ע"כ. ואלף אמה מפורש במ"ג פ"ה דסוטה. ואל תשים אל לבך לשון זרעים שכן הוא בגמרא שאכתוב במשנה ז' דקרי למה שבשדה זרעא:

ולא יעשה אדם שובך בתוך שלו וכו'. אע"פ שיש לו סביב השובך גנות הרבה שיוכלו לאכול משם. נ"י. והתוס' [ד"ה ולא יעשה] פירשו דהוה אמינא דבתבואה הנזרעת בארץ ומכוסה בה אין צריך להרחיק ואי אשמועינן סיפא משום דבשדות שכיחא תבואה. אבל בעיר דלא שכיחא כולי האי אימא לא:

רבי יהודה אומר בית ארבעת כורין. פי' הר"ב בית כור לכל רוח. וכן פי' הרמב"ם ומסיים בקרוב ונ"ל שחסר בלשונו. וכן ראוי להגיה והוא שעור רע"ג אמה ושש שביעיות על רע"ג אמה ושש שביעיות בקירוב כלשונו ספ"ב דכלאים ואם נפשך לעמוד על מנין. צא וחשוב על פי המסורת שמסרתי לך בפ"ב דערובין [מ"ה]. והעד הנאמן על דברי שכן בית רובע דמשנתינו כתב עליו ג"כ והוא שיעור עשר אמות וחומש אמה בקירוב. אבל גם שם קיצור לשון הוא. שחסר על עשר אמות וחומש אמה. כן נראה לי:

מלא שגר היונה: פי' הר"ב מרוצת פריחתן בפעם אחת. וכפירוש רש"י. וכתבו התוס' דלא פליגי ר' יהודה ורבנן בשגר היונה כמה הוי. אלא סברי רבנן כיון דבחמשים אמה מליא כרסייהו תו לא מזקי טפי. ורבי יהודה סבר דכמלא שגר מזקי ע"כ. ואין פריחה אחת כמישט שייטי דהיינו בפריחות הרבה זה אחר זה שהוא עד ל' ריס. ואחר ינוחו או ישובו לאחוריהם בשובכיהם:

שגר. פי' הר"ב ורש"י מרוצת וכו'. בערוך פי' שלוח מל' שגר בהמה (שמות י"ג:י"ב) וכתיב (איוב כ"א:י"א) ישלחו כצאן עוליהם ולדברי רש"י והר"ב נראה כדברי יש אומרים שכתב הערוך לעיל מהא. על שגורה תפלתי בפי שהוא ענין סחיבה וריצה כמו תרגום נבלתך למאכל [נבלתך] משגרא למיכל. ע"כ. והרמב"ם פי' שגר היונה הם צבור היונים שמפריחים ביחד כמו שגר אלפיך (דברים ז):

הרי הוא בחזקתו. דטענינן ללוקח ונימא אותה שלקחה ממנו נתפייס עם סביביו במעות עד שנאותו. [רש"י]. אי נמי אחולי אחיל גביה. גמרא. ועיין סוף פרק דלקמן:

משנה ו

ניפול. פירש הר"ב גוזל. כלומר גוזל קטן שמדדה ברגליו ואינו יכול לפרוח דכל המדדה אין מדדה יותר מחמשים אמה [דאי יכול לפרוח דלמא מעלמא פרח] הלכך הוי של בעל השובך דליכא למימר נלך בתר רובא דעלמא. ונימא מעוברי דרכים נפל. ויהא של מוצאו. דמתני' מיירי בשביל של כרמים שאין דרך עוברי דרכים לשם. נ"י:

חוץ מחמשים אמה הרי הוא של מוצאו. משום דודאי לא מהנהו שובכין. כיון שמדדה אינה מדדה יותר מחמשים הלכך על כרחיך מעוברי דרכים נפל. ואייאש. שאין בזה סימן שיהיה צריך להכריז. והוי של מוצאו. כ"כ נ"י. ותמהני על מהר"ר ואלק כהן שכתב בש"ע סי' ר"ס דטעמא משום דעוברי דרכים רובם עכו"ם הן. ב) דהא במשנה ג' פרק ב' דבבא מציעא מוכח דאין בגוזלות סימן. וא"כ אפילו רוב עוברי דרכים ישראל שרי:

בין שני שובכים קרוב לזה שלו. מתני' בשוין מיירי שקיני השובכין שוין זה כזה כדאמרי' בגמרא דאי לאו הכי רוב וקרוב הולכין אחר הרוב כדכתב הר"ב בריש פ"ז דשקלים וה"נ ליכא למיחש לרובא דעלמא דבשביל של כרמים היא מתניתין. נ"י:

משנה ז

מרחיקין את האילן מן העיר. כתב הר"ב לפי שנוי הוא לעיר וכו' גמ'. וסיים הטור סימן קנ"ה לפיכך אין דין זה נוהג בחוצה לארץ ע"כ. ונראה דאף בארץ ישראל אינו נוהג אלא בזמן שהיא ביד ישראל. וכ"כ נ"י שהוא הלכתא למשיחא ע"כ. ומפני כן הוא שהשמיט הש"ע להעתיק המשנה לא כמ"ש מהר"ר ואלק משום שאינו נוהג בחוצה לארץ שהרי המחבר הש"ע בארץ ישראל היה:

עשרים וחמש אמה. בגמרא פריך ותיפוק לי דתנן בסוף ערכין דאין עושין שדה מגרש. ולא מגרש שדה. והמגרש אלף אמה. וכמ"ש במשנה ה'. ומשני הני מילי זרעים אבל אילנות עבדינן. והכא משום נוי העיר לא:

אבא שאול אומר וכו'. כתב הרמב"ם בפירושו דהלכה כמותו. ולא ידענא טעמא. ובחבורו ריש פ"י מהלכות שכנים לא העתיק דברי אבא שאול כלל:

קוצץ ונותן דמים. דאי נותן דמים והדר יקוץ לעולם לא יקוץ דמי יהיב דמי דקדירא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא. גמרא. [*והא דכתב הר"ב ונותן דמים מי שהעיר שלו וכן לשון רש"י לא שהעיר היא של יחיד. אלא כלומר כל מי שיש לו זכות בעיר ולישנא דנותן שהיא לשון יחיד דייקן]:

משנה ח

גורן קבוע. פירש הר"ב שיש בו כרי גדול שזורים אותו ברחת. ושאין הכרי גדול וכו'. מסיים כ"י לא קביע הזיקו שלפי שעה נסתלק. ועוד שאינו הולך למרחוק. ומשום היזק מועט זה. לא חשו לחייבו להרחיק כלל. ואע"ג דאפשר דאתי לידי גרמא דגיריה לא חיישינן ליה. וכתב עוד לעיל במשנה מרחיקין את הסולם וכו'. דאף ר' יוסי דמתניתין י"א מודה הכא דהוה גרמא דגיריה. ולפיכך אסור דתנועתו מקרב המוץ והאבק לפרוח [על] הזרעים:

לא יעשה אדם גורן קבוע בתוך שלו וכו'. ואף על פי שאינו במקום שיזיק בני אדם ומכל מקום כדי שלא יזיק הנטיעות והניר לא יעשה אלא כשיש לו קרקע חמשים אמות לכל רוח. כ"כ נ"י. ולדבריו ומרחיק מנטיעותיו וכו' טעמא דלא יעשה הוא וכן לשון הרמב"ם בפ"י מהלכות שכנים לא יעשה אדם גורן קבוע בתוך שלו וכו' כדי שלא יזיק לנטיעות חבירו או לניר. ע"כ. והטור סימן קנ"ה העתיקם לשתי בבות. ולדבריו לא יעשה אדם וכו' נמי בתוך העיר היא וקשיא דהא תו למה לי. והרי במשנה ה' גבי שובך מצריכין לה התוספות ונ"י כמ"ש שם. ואי משום וי"ו דומרחיק דוחקתו. נ"ל דלא קשיא דכי היכי דאשכחן שי"ן במקום וי"ו במשנה ו' פרק קמא דביצה שאפר כירה מוכן הוא כמו שכתב שם הר"ב. ועוד אחרים שכתבתי סוף פ"ז דעירובין [מי"א ד"ה שאין מערבין] שנמצינו למדים שהשי"ן כמו וי"ו היא אף אתה אל תתמה על שוי"ו כמו שי"ן היא:

ומנירו. כתב הר"ב היא חרישה וכו' כדי שימותו שרשי הקוצים וכו'. כדכתיב (ירמיה ד) נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים. רש"י. ופירש הר"ב שהוא*)נעשה זבל ומקלקל הניר. גמרא. וכתבו התוספות. אף על גב [שהגלל] משביח הקרקע. כשהיא כולה גלל מזיק:

כדי שלא יזיק. והא דפירש במתניתין דהכא טעם הרחקה טפי מבכל בבי דמתניתין דתנינן מרחיקין. כתב הרשב"א ז"ל דמשום דמתניתין דלעיל משום נוי העיר ודוקא בארץ ישראל. קמל"ן [דהיאך] מתניתין דהכא משום הזיקא אפילו בחוץ לארץ. ונ"מ נמי דאי

משום נוי העיר אין יכולים בני העיר למחול [כדתנן בסוף ערכין] אין עושין שדה מגרש וכו' ואי משום היזק יכולין למחול. נ"י:

משנה ט

אלא למזרח העיר. פירש הר"ב שאין רוח מזרחית קשה וכו'. וכ"כ רש"י משום דהוקשה לו דהא כתיב רוח קדים עזה בפרשת בשלח. ועוד דבגמרא כשעירים עלי דשא זו רוח מזרחית שמסערת את כל העולם. ומ"ש אבל כשהיא באה כדרכה היא חמה וכו' מסיים רש"י דכתיב רוח קדים חרישית בספר יונה. והרמב"ם בחבורו פרק יו"ד מה"ש כתב ג"כ זה הטעם שרוח מזרחית חמה וכו'. ובפירושו הוסיף תת טוב טעם אחר. וזהו כי הרוח המזרחית נושבת על המעוט באלה הארצות. ר"ל במערבו של היישוב שהם א"י. ומה שאחריה לצד מערב. וכמו כן בבבל. והקרוב אליה מרוח המזרח כמהלך חדש או קרוב לזה ע"כ. ובזה מתיישב יותר דרוח קדים עזה לפי שעה היא שבאה. ועל פי הדבור. אבל על הרוב. אינה נושבת כלל באלו הארצות שבני ישראל נתפזרו בהן:

חוץ ממערבה. כתב הר"ב ששכינה במערב. גמרא. ומפיק ליה מקרא שנאמר (נחמיה ט':ו') וצבא השמים לך משתחוים. ופירש רש"י צבא השמים. השמש והירח העומדים במזרח. לך משתחוים למערב. ע"כ. וכתבו התוספות וא"ת בלילה נמי למזרח משתחוים. וי"ל דאין לנו ללמוד אלא ממה שאנו רואין. ע"כ. ורבנן נראה דלא סבירא להו הכי כדמתקיף לה רב אחא בר יעקב דלמא כעבד שטטל פרס מרבו כלומר במזרח היא השכינה ושם משתחוים ומתרחקים כעבד וכו' הלכך מהאי קרא ליכא למשמע. וסברי כהנהו תנאי דסבירא להו שכינה בכל מקום. וכתבו עוד התוספות דמבית המקדש שהיתה שם שכינה במערב אין ללמוד. דאע"ג דשכינה בכל מקום. אי אפשר להשים ארון וכפרת אלא בצד אחד. וריצב"א אומר דמשם אין ללמוד דשכינה במערב. דנהי דבית קדשי קדשים היה במערב המקדש. מכל מקום. הארון שהשכינה שם כדכתיב (שמות כ"ה:כ"ב) ונועדתי לך שם. היה במזרח בית קדשי הקדשים. עכ"ד. ולא פירש זו מנין לו. וראיתי דבריהם בפרק י"א דמנחות דף צ"ח [ע"ב] אדתניא ויאריכו הבדים וכו' הא כיצד דוחקין ובולטין בפרוכת ודומין כעין שני דדי אשה. וכתבו התוספות מעשה נס היה בארון באמצע קדשי קדשים היה ולכל צד היה עשר אמות דמקום ארון אינו מן המדה כדאיתא בפ"ק דמגילה [דף יו"ד ע"ב] . וא"כ אפילו למאן דאמר שהבדים נשמטים לצד אחד היאך מגיעים עד הפרכת הא לא היה ארכן עשר. אלא על ידי נס האריכו הבדים עד שהיו דוחקים ובולטין ונראין כשני דדי אשה לחבתן של ישראל. עכ"ל. וע"פ זה י"ל דהריצב"א מתרץ קושית התוספות על ויאריכו הבדים שהיה זה מפני שהארון היה

משוך כלפי מזרח קדשי קדשים. וכן פירש הרד"ק לפשטיה דקרא. ואכתי קשיא לי מאי דוחקיה לומר שהיה במזרח אפילו כי נימא שהיה באמצע אין להוכיח דשכינה במערב כיון שלא היה למערבו ועוד דקשיא עליו גמרא דמגילה דסברא בהדיא דבאמצע היה. וכמו שהקשיתי לשאול על דעת הרמב"ם [בפ"ד מהלכות בית הבחירה] שכתב שהיה במערבו. עיין מ"ש על זה במ"ב פ"ה דיומא:

משנה י

מרחיקין את המשרה מן הירק. חמשים אמה דומיא דנבלות. כדאיתא בתוספתא בחרדל. נ"י. [*ועיין בדבור המתחיל ר' יוסי וכו'. דעת הרא"ש ודעת הרמב"ם:

ואת החרדל מן הדבורים. הוה מצי למיתני ואת החרדל מן התבואה דהא מזקי לה כדפירש הר"ב במ"ח פ"ב דכלאים ותבואה הוה דומיא דירק ובצלים. טפי מהיזק הדבש. אלא נראה דמשום דלר' יוסי אף הדבורים מזיקים לחרדל. קמשמע לן דאפילו הכי לא יסמוך. ואע"ג דלת"ק אין הדבורים מזיקים לחרדל כמ"ש לקמן ואשכחן טובא כהאי גוונא כמו שכתבתי במ"ו פ"ד דביצה:

רבי יוסי מתיר בחרדל. כתב הר"ב שיכול לומר עד שאתה אומר לי הרחק וכו' הכי תנא בגמרא אמתניתין. אבל בריש פרקין רמינן עליה מדרבי יוסי דמתניתין דלקמן דאי טעמא משום דעד שאתה אומר לי וכו' נמצא קסבר רבי יוסי דעל המזיק להרחיק את עצמו. ואילו במתניתין דלקמן סבירא ליה זה חופר בתוך שלו. וזה נוטע בתוך שלו. ומשנינן לעולם רבי יוסי על הניזק להרחיק סבירא ליה. ולדבריהם דרבנן קאמר לה. לדידי על הניזק להרחיק את עצמו אפילו משרה וירקא לא בעי רחוקי. אלא לדידכו דאמריתו על המזיק תינח משרה וירקא. דהני מזקי הני. והני לא מזקי הני. אלא חרדל ודבורים תרוייהו מזקי אהדדי. ורבנן. דבורים לחרדל לא מזקי ליה. דאי בגרעין הזרע לא משכחת ליה. שהוא טמון בשרביטו. ואי בעלה הרי חוזר וצומח. ע"כ בגמרא. וכבר כתבתי דמודה רבי יוסי בגירי דיליה. ומשום הכי מסיים הרא"ש וז"ל והני לאו גירי דיליה נינהו. דבשעה שזורע הכרשין אכתי לא מזקי לבצלים עד שיגדלו וכן כשזורע את החרדל ומכסה בעפר לא משכחו ליה דבורים עד אשר יצמח ויגדל וכן כשסומך את המשרה ומרחיק כדין הרחקת בור שיח ומערה. אין מזיק לירק עד שישהו זמן מרובה ויסריחו. וכולהו דמו לבור ואילן דלקמן. ע"כ. ודעת הרמב"ם [פ"י מה"ש] דאף בכרשין לבצלים וחרדל לדבורים. צריך הרחקה ג' טפחים או יותר מעט ואם לא כן הוי גירי דיליה [*ועיין דעת נ"י לעיל בדבור המתחיל מרחיקין כו'] ובפירוש גירי דיליה. זה לשונו למה זה דומה

למי שעומד ברשותו ויורה חצים לחצר חבירו. ואומר ברשותי אני עושה שמונעים אותו וכן כל הרחקים אם לא הרחיק הרי זה כמי שהזיק בחציו. ע"כ:

משנה יא

בין מלמעלה. לשון הר"ב שאחד מהן מלמעלה וכו'. וכן לשון רש"י. וכלומר איזה מהן בין שהאילן למעלה. בין שהבור למעלה. וכדתניא בגמרא. ומפרש טעמא דכשאילן למעלה קאזלין שרשין ומזקי ליה לבור. וכשהבור למעלה מחלידין השרשים את הקרקע ומלקין קרקעיתה של בור:

רבי יוסי אומר וכו'. שזה חופר וכו' וזה נוטע וכו'. לשון הטור סימן קנ"ה שאין זה הנזק בא לו מיד אלא לאחר זמן כשיגדל. אבל שאר כל הרחקות חשבינן להו כאילו הנזק בא לו מיד. לפיכך חייב מזיק להרחיק. ע"כ. וכבר פירשתי כל אחד במקומו בס"ד. [*ודכתב הר"ב דהלכה כר' יוסי. גמרא]:

משנה יב

אלא אם כן הרחיק ד' אמות. כתב הר"ב כשיחרוש וכו' לא יהא צריך להכניס מחרשתו לתוך של חבירו. ונמצא משתמש בקרקע של חבירו וידרוס עליו. ולפי זה אתיא שפיר מתניתין אפילו כרבי יוסי שאין לו רשות לדרוס קרקע חבירו. נ"י:

אחד גפנים ואחד כל האילן. קמשמע לן דלא תיסק אדעתא למימר דשיעור ד' אמות דמתניתין דוקא בגפנים שמצינו בהם שיעור זה במקום אחר לענין כלאים. תוספות. ומ"ש הר"ב דוקא בגפנים לגפנים וכו'. אבל הבא ליטע שדה אילן סמוך לגפנים וכו' צריך להרחיק ד' אמות. ולא משום עבודת הכרם אלא משום דהוו אילנות גרמא דגירי לגפנים [דכשעולה] למגדרי' לדקל מפריח העופות על הגפנים והוה ליה גירי. שכן נוח להן לפרוח מן האילנות שהן גבוהים לגפנים שהם נמוכים יותר מאילנות לאילנות. (ולא) [או] מגפנים לגפנים. ובד' אמות סגי. משום דטפי מהאי שיעורא לא הוי גירי. נימוקי יוסף. ומה"ט כתבו התוספות דנוטע דהכא דהיינו כשנוטע דקלים כשהם גבוהים. אבל אם נטע גרעין לא. דממילא גדל ולא גירי דיליה הוא. ע"כ. ומ"ש הר"ב סמוך לגפנים. הכי איתא בגמרא. ולפי מה שפירש הר"ב בתחלת המשנה דסמוך לשדה חבירו היינו נמי שדה לבן. הוא הדין נמי בשדה לבן דינו כגפנים. שהזרעים ודאי נמוכין מהאילנות. וכן כתבו התוספות והטור:

היה גדר וכו'. לשון נ"י אע"ג דפשיטא כיון דלא איירי הכא בכלאים הוא לאשמועינן טעמא [דמפרש בגמרא]. ע"כ. כלומר לאשמועינן מאי טעמא דאיצטריך לאשמועינן אחד

שאר אילנות. ובמשנתינו לא שמענו הא דנוטע אילן סמוך לגפנים לכך אין לפרש בה מאי דכ' מהר"ר ואלק כהן בש"ע בפירוש היה גדר כו':

מעמיק ג' טפחים. פירש הר"ב קוצצן וכו' ואינו חושש שמא ייבש האילן של חבירו. שזה בתוך שלו הוא חופר. רמב"ם פ"י מהלכות שכנים:

והעצים שלו. קאי אשני הבבות. בחופר וכן בחורש. וכ"כ מהר"ר ו א ל ק כ ה ן. ומ"ש הר"ב והוא שיהיה המקום שחופר רחוק מאילן חבירו שש עשרה אמות וכו' דעד ט"ז אמות מינק ינקי טפי לא ינקי כלומר דמהאי טעמא דשעור יניקתן היא עד ט"ז אמה משום הכי אמרינן שהחזיק בשדה חברו שיינקו ממנו עד ט"ז אמה ולפיכך כל שהוא מוצא בתוך ט"ז אמה העצים לבעל האילן כיון שהחזיק בשיעור זה שיינקו ממנו:

משנה יג

כנגד המשקולת פירש הר"ב כל מה שנוטה וכו' כלומר שיקוצו הענפים כנגד המצר שבין שתי השדות. הרמב"ם:

בית השלחין. כתב הר"ב ארץ צמאה למים. ועיין בריש מ"ק:

כל האילן כנגד המשקולת. פירש הר"ב שהצל רע לבית השלחין לפי שמונע הטל ממנה. הרמב"ם. ונ"י כתב שהשמש טוב לליחות של ההשקאה:

משנה יד

כדי שיהא גמל עובר וכו'. ואפילו תימא רבנן דסוף פרק דלקמן דסבירא להו דאין עושין חלל תחת רשות הרבים אפילו כדי שתהא עגלה טעונה מהלכת משום דסופה שתתליע ותפחת. והכא נמי הרי הענפים חוזרים וגדלים לאחר זמן ולא תסגי ליה בקציצת הענפים אלא הוה ליה למיקץ כל האילן. דהכא שאני דקמא קמא קייץ ליה כל ענף וענף שיקדים ויצמיח יקצצנו. גמרא:

מפני הטומאה. פירש הר"ב שמא אהילו הענפים וכו'. כדתנן במשנה ב' פרק ח' דאהלות:

פרק ג

משנה א

חזקת הבתים. כתב הר"ב מי שאבד שטרו וכו' נאמן לומר שהם לקוחים וכו'. אף ע"פ שהיתה אותה שדה ידועה לשמעון. ויש עדים לשמעון שהיא ידועה לו. הרמב"ם. ומסיים נ"י ואע"פ שלא העידו שעמדו שם ג' שנים. שלא מצינו שני חזקה אלא לנתבע. ע"כ.

ומ"ש הר"ב היה לך למחות וכו' לפי שעקרינו מחאה שלא בפניו הויא מחאה. הרמב"ם. ועיין בריש מתניתין דלקמן:

והבורות וכו'. עיין בפירוש הר"ב ריש פ"ב ומ"ש שם:

ובית הבדים. כתב הר"ב שעוצרים בהן זיתים לעשות שמן. והקשו בתוספות מדתנן במ"ד פ"ג דחגיגה עברו זמן הגיתות והבדים. דמשמע שיש להן זמן קבוע. ותירצו דהיינו שרוב העולם דורכים אז בזמן לקיטה. אבל יש בני אדם שמצניעין כל השנה ודורכין במעט מעט. ע"כ. והיינו טעמא דלא תנן גתות. ונ"י כתב שאע"פ שיש זמן קבוע למסיקת זיתים מ"מ לשמן שומשמין ולשמן אגוזים אין להם זמן קבוע. ע"כ:

בית השלחין. ל' הר"ב מתוך וכו' וכל דבר וכו'. לא ידענא למה העתיק הר"ב בכאן ל' המשנה וכל דבר וכו' ולא פירש בו כלום. אבל בפירש"י הועתק ופירש בו הא דאם אבד וכו'. שכתב הר"ב בתחלת המשנה:

והעבדים. כתב הר"ב ואע"ג דקיימא לן הגודרות וכו' אבל אם החזיק העבד וכו'. נמשך הר"ב בזה אחר דברי הרמב"ם בחבורו פרק י' מהלכות טוען דלא הזכיר דין דחזקה ג' שנים בגודרות אלא בעבד. וכתב המגיד דמתניתין מסייעה ששנאה חזקה בעבדים. ולא הזכירו הגודרות. ע"כ. וכתב מהר"ר ו א ל ק כ ה ן בש"ע סימן קל"ה דטעמיה דבגודרות אין כותבין עליהם שטר. ולפיכך לא שייך בהו חזקת ג' שנים ע"כ:

חזקתן שלש שנים מיום ליום. מפרש בגמרא דהא דתנן מיום ליום לאשמועינן דבעינן רצופים ובתים דדיירי בהו אף בלילות מאן ידעי להעיד. שכנים מידע ידעי אף בליליא ויכולין להעיד על שלש שנים רצופות:

ואינה צריכה מיום ליום. ומה היא חזקתה רבי ישמעאל אומר וכו' לשון רש"י. ועיין לקמן בדבור הרי שמנה עשר חדש. וכתב הר"ב דאין הלכה לא כרבי עקיבא ולא כרבי ישמעאל. כלומר אלא דלעולם בפחות משלש שנים לא סגי. וזו היא דעת הרא"ש וסיעתו ואי איתא דדעת הר"ב כדעת הרמב"ם [פי"ג מה"ש] שכיון שאכל שלש תבואות ממין אחד הויא חזקה. לא הוה ליה להר"ב לסתום אלא לפרש. אבל דעת הרא"ש מבוארת דכיון דאין הלכה כרבי ישמעאל ור"ע הלכך אין בין שדה הבעל לשדה בית השלחין ולא כלום:

שלשה חדשים. שיש שממהרים לזרוע לפני ראש השנה וכיון שהחזיק בה סוף שנה ראשונה שלשה חדשים. ויש לו עדים שזרען באותן שלשה חדשים. וכן בשלשה חדשים ראשונים של אחרונה הרי זו חזקת שלש שנים רצופות שאין לך אדם הרואה את חבירו שזורע את שדהו לאכול פירות העשוי לשנה ושותק. רש"י. והקשו התוספות דבחמשה

עשר חדשים סגי. שיזרע שלשה חדשים לפני ניסן ויקצור בניסן. ושניה בסוף הקיץ. ושלישית בניסן הבא. וי"ל דצריך אכילה חשובה של י"ב [חדש] באמצע. ע"כ:

הרי שמנה עשר חדשים. כתבו התוספות תימה וכי מנינא אתא לאשמועינן וכה"ג פריך בכמה דוכתי. וליכא למימר דרצופין אתא לאשמועינן דא"כ מאי קמ"ל רב הונא. ובגמרא משמע דממתניתין לא הוה שמעינן דבעינן רצופין. אי לא דאשמועינן רב הונא. ע"כ. ואני תמה על תמיהתם זאת. דודאי דרצופין אתא לאשמועינן ומדרב הונא לא קשיא. דהא רב הונא אורישא אתמר. דתנן חזקתן שלש שנים מיום ליום. וקאמרי בגמרא דאי לאו רב הונא הוה אמינא מאי מיום ליום לאפוקי מקוטעות. ולעולם אפילו מפוזרות קמ"ל דדוקא קתני למעוטי מפוזרות. והא דרישא ליכא למשמע מדרבי ישמעאל. דאפילו כי אמר רבי ישמעאל בסיפא דבעינן רצופים. אכתי מנלן ברישא. ולא עוד אלא מהא דאמר רבי ישמעאל נשמע ברישא דלא אתא למימר רצופין אי לאו דרב הונא. דהא רבי ישמעאל קאי לפרושי להא דתנן שדה הבעל שלש שנים ואינה מיום ליום כמ"ש בשם רש"י ונמוקו עמו. דרב ושמואל קאמרי בגמרא [ד' ל"ו] זו דברי רבי ישמעאל ור"ע. אבל חכמים וכו' ש"מ דסיפא דמתניתין כולה רבי ישמעאל ור"ע היא. ודברי חכמים לא הוזכרו במשנה. וכיון דרבי ישמעאל ור"ע מפרשין לבבא דשדה הבעל וכו'. ונקטי מנינא במלתייהו לאשמועינן דבעינן רצופין ש"מ בהדיא דלישנא דאינה מיום ליום שבסיפא שאין פירושו שאין החזקה רצופה מיום ליום. דהא בעינן רצופים. אלא פירושו שאינה שלש שנים שלימים. וא"כ ממילא רישא דתנן שלש שנים מיום ליום הויא דומיא דסיפא. וכלומר שהוא מיום ליום שלימים ולא מקוטעים. אבל ברצופים לא תני בה ולא מידי ברישא להכי איצטריך רב הונא לאשמועינן דמיום ליום דרישא דוקא הוא וכלומר רצופים. וחדוש גדול השמיענו רב הונא דהא השתא מיום ליום דרישא לא הוה דומיא דאינה מיום ליום דסיפא. דברישא כלומר רצופים. [*ובסיפא כלומר אינם שלמים. אבל רצופים] אינו בכלל דאינה מיום ליום דסיפא כלל. *)אע"ג דרצופים בעינן נמי בסיפא. כך נראה לי:

כנס את תבואתו. פירש הר"ב יין של גפנים. וכפירש"י וכתבו התוספות להכי קרי ליה לכרם תבואה. משום דכתיב (דברים כ"ב) ותבואת הכרם:

מסק את זיתיו כנס את קייצו. תמיה לי דהכא לא שנאן לא כסדר הכתוב בשבח ארץ ישראל בפרשת עקב דכתיב גפן ותאנה והדר זית שמן. ולא כסדר שמתבשלין תחלה כדדייקינן בסוף פרק ו' דברכות ע"ש. ומצאתי בתוספות שהקשו כיוצא בזה. וכתבו די"ל דאף ע"פ שמתבשלין התאנים קודם הגפן. אין קוצצין אותן מן האילן עד לאחר הבציר אי נמי לוקטין אותן ומניחים אותן לייבש. ולא הוי זמן כניסתן לבית עד לאחר תבואת

הכרם. והא דלא הויא לקיטה חזקה. כי שמא הוי רגילין לייבשו באותה שדה שגדלו שם. ולכך לא הוי חזקה עד שיביאם לביתו. ור"ת מפרש כנס תבואותיו בתשרי. ומסק זיתיו בשבט. וכנס קייצו באב הרי זו חזקה. נמצאת חזקה בשנה א'. ונקט כסדר זה משום דתשרי הוא תחלת השנה. אבל יותר מיושב אי הוה תנא להו כסדר גשמי שנה שהם גדלים עליהן. ע"כ:

משנה ב

היה ביהודה וכו'. היה בעל הקרקע ביהודה. והחזיק בגליל שהיה הקרקע בגליל. והחזיק בה אדם שלש שנים בלא מחאה. רשב"ם:

אינה חזקה. כתב הר"ב לפי שאין שיירות מצויות וכו'. ואע"פ וכו' כשעת חירום דמי. וכתבו התוספות וא"ת גבי גט אמרינן בריש גיטין [דף ד'] המביא גט ממדינה למדינה בארץ ישראל אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם. כיון דאיכא בתי דינין דקביעי משכח שכיחי שיירות [כמו שכתבתי בדבור המתחיל והמביא ממדינה למדינה וכו'] וי"ל דודאי גבי גט מצויין לקיימו אפילו מיהודה לגליל. לפי שהאשה רגילה לחזור אחר עדי קיום. אבל הכא. אי לאו דשכיחי טובא לעולם לא ישמע ממחאתו שאין המחזיק רגיל לחזור אם מוחה לו אם לאו. הלכך בשיירות דבתי דינין לא סגי. ע"כ. וחירום פירש הרשב"ם שיש תגרה בין המלכיות. ע"כ. והוא מענין החרם תחרימו:

באספמיא. שהוא רחוק מהלך שנה מארץ ישראל. רשב"ם:

ויחזיק שנה. ובתוך שנה ראשונה יצא הקול. רשב"ם. כלומר דלא דמי למחזיק בפניו. דלאלתר הויא חזקה. משום דאיהו ידע בדידיה ושביק לאחרינא לאחזוקי ביה. הלכך כששתק שעה אחת הויא חזקה. כדפירש הר"ב. וכן לשון הרשב"ם אבל לאחרים דלא רמיא עלייהו לדעת שאחרים מחזיקים בשל זה קבעו זמן שנה א':

וילכו ויודיעוהו שנה. ויותר ממהלך שנה אין דרך אדם להרחיק מביתו. ולפי ההווה תקנו. רשב"ם. והתוספות מסיימו ואם הרחיק יותר לא פלוג:

ויבא לשנה אחרת. לאו דוקא דכ"ע מודו דמחאה שלא בפניו הויא מחאה. אלא עצה טובה קמשמע לן כדאמרינן *בגמרא [דף ל"ט] שלא יאכל הלה הפירות. ולא יוכל להוציא בעל הקרקע הפירות מידו. דקשה גזל הנאכל. נ"י:

משנה ג

שלא אמר לי אדם דבר מעולם. אף על גב דפשיטא דטענה [זו] גרידא אינה מועלת דאינה טענה. הא קמ"ל דמהו דתימא דלמא שטרא הוה ליה ואירכס ואיהו סבר אי אמינא מזבן זבנה לי האי [ארעא] אמרי לי אחוי שטרך [וכשלא אוכל להראותו יאמרו שגזלתיה.

אבל כשאומר לא אמר לי אדם דבר [מעולם לא יאמרו שגזלתיה אלא ראיתי שלא מיחו בידי והחזקתי] בה ונמצא שמחל לי. תוספות] הלכך לימא ליה אנן דלמא שטרא הוה לך וארכס כגון זה פתח פיך לאלם הוא. קמ"ל דלא. גמרא:

והבא מחמת ירושה אין צריך טענה. פירש הר"ב לברר איך באה ליד אביו. דאין אדם בקי בקרקעות אביו היאך באו לידו. הרשב"ם:

האומנין. לשון הר"ב שמתקנים כלים אין להם חזקה. אם הם מוחזקין בכלים של אחרים וכו'. ולא בחזקת שלש שנים מיירי דסתם אומן לא שייך אלא במטלטלין וחזקת שלש שנים לא נאמרה אלא במקרקעי אבל במטלטלי מי שהוא מוחזק בשל חברו אפילו שעה אחת ואנו רואים שיוצאים מתחת ידו אף ע"פ שיש לחברו עדים שהיה שלו. נאמן זה המוחזק לומר לקוח הוא בידו. דסתם לוקח מטלטלין מחבירו. בלא עדים הוא קונה ובלא שטר. חוץ מדברים העשוים להשאיל ולהשכיר ואמר לקוחין הן בידו דאינו נאמן כדקיימא לן במסכת שבועות [דף מ"ו] כ"כ הרשב"ם וכ"כ הרמב"ם בפירושו. אבל בחבורו אע"פ שכתב לדין אומן המטלטלין בפ"ט מהלכות טוען. הנה בפי"ג כתב ג"כ דין האומנין לענין קרקע שאם היו בונין בה ומתקנין אותה שנים רבות. וכן העתיק הטור סימן קמ"ט אע"פ שכתב לדין המטלטלין בסימן קל"ד. ומ"ש הר"ב והני מילי כשהכלי מצוי בפנינו ביד האומן. וכן לשון הרמב"ם בפירושו. ואין הכונה בפנינו ב"ד כשהוא טוען עליו דודאי הוא נאמן. במגו דלא הראהו. אלא כלומר שהוא מצוי בפנינו ב"ד ע"י עדים שראוהו בידו קודם שבא לפנינו בסמוך מיד. שלא היה יכול להחזיר ביני הכי קודם שבאו לטעון בפני ב"ד. ומ"ש הר"ב נאמן בשבועה במגו דאי בעי אמר לא היו דברים מעולם. או החזרתי לך. ר"ל אם נתנו שלא בעדים הוי מצי למימר לא היו דברים מעולם. ואי נמי נתנו בעדים יכול לומר החזרתיו לך. וכן מבואר בפירוש הרמב"ם. וכתב עוד הרמב"ם בפירושו וכל מה שאמרנו בזה נאמן. ר"ל אחר שישבע בנקיטת חפץ לפי שאנו משביעין אותו על עיקר מגו בתקנת חכמים עם שבועת השכיר שהוא נשבע ונוטל. ר"ל האומן. ע"כ. וזה תימה לומר כן כשטוען לקוח הוא בידו שאין זה נשבע ונוטל כלל. אלא נשבע להחזיק במה שבידו. אבל בטוען כך וכך פסקת לי בהא שייך למימר דנשבע ונוטל. לפי שבעיקר החפץ מודה שהוא בעה"ב ורוצה ליטול שכרו ממנו. וכן נמצא לו בחבורו כמו שכתבתי שהרי בפ"ט מה' טוען לענין טענת לקוח כתב האומן נשבע היסת ונפטר ולענין טענת כך פסקת כתב ונשבע בנקיטת חפץ ונוטל כדרך כל הנשבעין ונוטלין. ע"כ. וכ"כ הטור סימן פ"ט וע"ש ובב"י בשם הר"ן:

והשותפים והאריסין והאפוטרופין. כשידוע בעדים שהוא שותפו או אריסו או אפוטרופסו. אבל אם אין ידוע זה בעדים אלא שהודה מעצמו ואמר הן. הוא שותפו ומכר לי. נאמן במגו שהיה יכול לומר לא היה שותפו מעולם. הרמב"ם פי"ג מה' טוען [וע"ש הלכה ג' בלח"מ מ"ש מסוגית הגמרא. תו"ח]:

והשותפים. פירש הר"ב שלקחו קרקע בשותפות וכו'. ואכל אחד מהן שלש שנים כל הפירות אינה חזקה. שכן דרך השותפין לאכול זה פירות ג' שנים או ארבע שנים. ואח"כ יאכל זה כמו כן. רשב"ם. ומ"ש הר"ב שאם יש בקרקע דין חלוקה. ואכלה אחד מהן וכו' משמע שאכלה כולה ולא חציה. ורוצה להחזיק באותה החצי שנפלה לחלקו ונפקא מיניה כשהחצי ההיא טובה מהחצי השנית. וכן היא מסקנת הפוסקים. ומ"ש הטור ריש סימן קמ"ט בשם רבינו חננאל שאף בחציה נמי יש לו חזקה. ראיתי בנ"י שכתב בשמו דסבירא ליה נמי דדוקא דנחית לכולה. [פירש שאוכל כל הפירות. תו"ח] עמ"ש במשנה ה'. גם עי' מדין חזקת שותפים לענין מטלטלין בסוף משנה א' דפ"ק:

והאריסין. כתב הר"ב ודוקא באריסי בתי אבות שרגילין לשמור שדות של משפחות זו מעולם. הן ואבותיהן באריסות ולא היו יכולים להחליף באריסים אחרים. כך כתב הרשב"ם. והרמב"ם פי"ג מה' שכנים כתב כגון שהיה אריס לאביו של בעל השדה. או לאנשי משפחתו:

והאפוטרופין. שהרי הכל בידם ויוכלו לאכול כרצונם. נ"י:

אין לאיש חזקה בנכסי אשתו. בנכסי מלוג. אבל בנכסי צאן ברזל כבר הן כתובים עליו. הרמב"ם. ומ"ש הר"ב ואפילו כתב לה בעודה ארוסה וכו'. כדתנן בריש פ"ט דכתובות. ומ"ש הר"ב והאשה שנתנה או שמכרה לבעלה וכו' דדוקא וכו'. או בקרקע שייחד לה בעלה. עיין מה שכתבתי בזה במשנה ו' פ"ה דגיטין:

ולא לאב בנכסי הבן וכו'. כל היכא שלא חלקו ולא נתפרדו זה מזה אינן מקפידין זה על זה במה שמחזיקין זה מזה כדמסיק בגמרא [דף נ"ב]:

במה דברים אמורים. לשון הר"ב דאינה חזקה ומסיים הרשב"ם וגם יש מהן דהוויין חזקה וצריך ג' שנים:

אבל בנותן מתנה. לשון הר"ב בפנינו וכו' לאו דוקא. וכן מסיים הרשב"ם ומודה לו ורצה לומר או שמודה לו:

בנותן מתנה. והוא הדין למוכר דקנה לוקח בחזקה. כדתנן במשנה ה' פ"ק דקדושין נכסים שיש להם אחריות נקנין וכו' בחזקה. וע"ש בפירוש הר"ב מדיני זו החזקה:

והאחין שחלקו. לשון הר"ב והחזיק כל אחד וכו'. כבר כתבתי בריש פ"ק דלאו דוקא כל אחד אלא כשהחזיק אחד בלבד. נקנו כל החלקים בחליפין. וכן לשון הרמב"ם כיון שהחזיק אחד מהן בחלקו:

ופרץ. פירש הר"ב או שפרץ בה פרצה. כדי שיכנס בה. רשב"ם:

כל שהוא. כלומר כל שהועיל בגדרו ופרצתך. אע"פ שעשויה כבר אלא שהשלימה. והועיל בהשלמתו כדמפרש בגמרא [דף נ"ג]:

משנה ד

ונמצאו זוממין. כיצד דין הזמה מתניא בפ"ק דמכות:

משלמין. וא"ת היכי דמי אי כשהוזמו קודם גמר דין אין להם לשלם כלום כדאיתא במסכת מכות [פ"ק משנה ו'] ואם לאחר גמר דין כיון דקא מחזיק בגוה זכה בה מיד. והוה ליה כאשר עשה [כדתנן שם במשנה ט' דלא מחייבי אלא כאשר זמם ולא כאשר עשה] ותירץ אחד מגדולי רבני צרפת שאין אומרים בממון כאשר זמם ולא כאשר עשה כיון שאפשר בחזרה. והריטב"א ז"ל תירץ דאיירי שהמחזיק הוא חוץ לקרקע כשדן עליו ואחר שנגמר הדין הוזמו עדיו קודם שהחזירוהו שם. והשתא הוא כאשר זמם. נ"י. ותירוץ הראשון נכתב ג"כ בתוספות בפ"ק דב"ק סוף דף ד'. ותרצו עוד דלגבי ממון עונשין מן הדין כלומר בק"ו דאם כאשר זמם עונשין. כ"ש אם עשה. אבל לענין נפשות אין עונשין מן הדין. ע"כ. וזה ע"פ סברתם כמ"ש בשמם בריש ב"ק בדבור לא הרי וכו'. דגמרא דידן ס"ל דעונשין [ממון] מן הדין. ועמ"ש עוד בפ"ק דמכות משנה ט':

משלמין את הכל. כפי דמי הקרקע שהיו רוצים להפסידו יגבה מהן. לבד קרקע שלו שיטול מן המחזיק. רשב"ם. אבל פירות ליכא לחיובינהו. שהרי אין כאן עדות אם אכל. או כמה אכל. שעדות שלהם הוזם ונתבטל. וזה לשון הרא"ש כלומר דמי הקרקע שרצו להפסידו. וגם דמי הפירות של שתי השנים. אם יש למערער עדות כמה פירות אכל. ע"כ. ובזה מתיישב לישנא דאת הכל. כלומר כל מה שיוכל להתברר שרצו להפסידו. ונ"י כתב דמשום דבעי למתני בסיפא משלשין ביניהן תנא הכא משלמין את הכל:

שנים בראשונה כו'. אע"פ שאין עדותם מועיל לענין חזקה מ"מ נפקא מיניה בעדותן לשלומי פירי ודבר שלם הוא כלומר ולא הוי בכלל הא דאמרינן דבר ולא חצי דבר. כ"כ התוספות בשם הרשב"א [ד"ה אלא]. וכ"כ הרי"ף אבל בפ"ז דב"ק דף ע' הביאו דברי הרי"ף ודחאום ופירשו דכיון שהעידו כל מה שיכלו לראות באותה שנה הוה עדות שלם והכריחו לפירושם מהא דמתניתין ב' פ"ו דגטין כמ"ש שם בס"ד. ובספר מלחמות ה' להרמב"ן בפרק מרובה פירוש שלישי ואין להאריך:

והן עדות אחת להזמה. לשון הר"ב שאם הוזמו משלשין ביניהן ואין נעשין זוממין עד שיוזמו כולן. וכן לשון הרשב"ם. וז"ל הרמב"ם פרק כ"א מהלכות עדות שאם הוזמו כולן הרי שלש האחין משלמין חצי דמי השדה. וזה שנצטרף עם כל א' מהן משלם חצי דמיה. וכ"כ הטור סוף סימן קמ"ה. וכתב נ"י ואף על פי דכשהוזמו נמצא זה משלם בעדות אחיו. הא אמרינן התם דהזמה מלתא אחריתי היא ומעלמא אתי להו. שכן ראובן העיד על אשה אחת שהיא אשת איש ואחר כך בא עליה הוא או אחיו. הרי זה נהרג עמה ונמצא זה מת בעדות עצמו. וטעמא דחיובא דהשתא מלתא אחריתא היא. ע"כ:

משנה ה

שיש להן חזקה. ויכול לטעון אתה נתת לי לתשמיש זה במתנה. או מכרת לי. רשב"ם:

תנור וכירים. מטלטלין הן. וכן רחים ברחיא דידא. רשב"ם:

אינה חזקה. פירש הר"ב בחצר השותפין מיירי דלא קפדי אהדדי. ועמ"ש בזה בשם הר"ן ברפ"ה דנדרים בדבור ושניהם וכו' והקשו התוספות דמשמע דוקא משום דלא קפדי אבל אי קפדי הוי חזקה. והתנן במ"ג דהשותפין אין להם חזקה זה על זה ותירצו דהכא בנחית לכולה כמ"ש הר"ב לעיל. ועמ"ש שם. ועוד נראה דיש לחלק בין שדה לחצר. דהכא מיירי שבתים אלו פתוחים לחצר זה דכיון שהוא יוצא ונכנס דרך חצר זה היכא דקפדי אין מניח לו לעשות אי לאו דזבנה מיניה. ע"כ:

אבל עשה מחיצה וכו'. כתב הר"ב שהרמב"ם סובר דבאינש דעלמא אע"פ שעשה מחיצה ולא מיחה לא הויא חזקה כדמסיים בה בפרק ה' מהלכות שכנים שאם תאמר החזיק אין לך אדם שמשאיל מקום לחבירו. ע"כ. ומ"ש הר"ב עד לאחר ג' שנים. כ"כ בפירושו. וכתב המגיד בשם אבן מגאש ובבא בטענה:

מחיצה כו' הרי זו חזקה. לכל מקום תוך המחיצות. רשב"ם:

הכניס תרנגולים לתוך הבית. אע"ג דלא עביד מעשה מקפיד אדם בהם משום דמטנפי כל מה שבבית. נ"י:

עמוק שלשה. כדי שלא יתפזר. רשב"ם:

משנה ו

המזחילה יש לה חזקה. ותימה היאך יש לה חזקה. והלא כשמניח המרזב לראש א' של המזחילה גם המזחילה צריך לזווזה ולהגביהה ראש א' ולהנמיך ראש הא' שנותן שם המרזב. והיכי קאמר דמרזב אין לו חזקה. והמזחילה יש לה חזקה. והלא לעולם לא יזיז המרזב אם לא יזיז גם המזחילה. ויש לומר דמכל מקום יש לה חזקה לענין שאין צריך לעוקרה לגמרי ממקומה כמו שצריך לעקור המרזב. אי נמי כגון שמזחילה שוה ואין

גבוה צד זה יותר מצד זה דהשתא לעולם אין צריך לזוזה ממקומה. אלא לסתום לצד שמסיר ממנו המרזב. תוספות. ופירש מזחילה כתבתי במ"ה פ"ב:

סולם המצרי. כתב הר"ב קטן. ובגמרא מפרש כל שאין לה ד' שליבות:

חלון המצרית אין לה חזקה. וכתב הר"ב דאפילו הכי אי הוה בעי מעיקרא כשפתחו הוה מצי מעכב. גמרא. וטעמא נראה לפי שיש היזק ראיה מכל מקום. אע"פ שלא נעשה בשביל כן. ומ"ש הר"ב ואפילו היה גבוה יותר מד' אמות. כלומר דהשתא לא הויא חזקה. וכ"ש כשהוא למטה מד' אמות דיש לו חזקה כדפירש הר"ב דיכול למחות ולעכב:

ולצורית יש לה חזקה. פסק הר"ב חלון העשוי לאורה וכו'. גמרא. ופירש רשב"ם דמתניתין בחלון העשוי לשמור גנות ופרדסים דרך החלון. ע"כ. והרבה פירושים נאמרו בה בטור סימן קנ"ד. ור"מ א י ס ר ל ש ז"ל בהגה' ש"ע מסיק כדברי הרשב"א דתולה בעיני הדיין. ולפי ענין החלון. ומ"ש הר"ב ואפילו קטן מאד. ומסיים הרמב"ם ולמעלה מד' אמות. ומ"ש הר"ב דיש חזקה לנזקין. שהשעבודים נקנים בשתיקה ומדין סבלנות. ותיכף שראה הזיקו ונודע לו ושתק. הויא חזקה. ולא אמרו חזקת שלש שנים. וטענת מכר. או מחילה. אלא בגוף הקרקע. המגיד פרק י"א מהלכות שכנים בשם הגאונים וכל השנויים במשנתינו בכלל זה הם. ומ"ש הר"ב דהיזק ראיה יש לה חזקה. ולא דמי לחצר השותפין דכופהו לעשות מחיצה. כדאיתא בריש פ"ק. דהתם בדוקא אין לו חזקה משום דממילא הם מזיקים זה את זה בלא שום עשיית מעשה ולפיכך אין להם חזקה בעמידתן כך ואפילו עמדו כן ג' שנים או יותר. אבל אם עשו מעשה כגון פותח חלונות על חצר חבירו יש לו חזקה. המגיד פ"ב מהלכות שכנים והרא"ש ריש פרק קמא כתב דחלון אינו מזיקו תדיר כמו בחצר. שהחלון עשוי לאורה. ולא להסתכל בו לחצר חבירו ואסור להסתכל בו. אבל חצר שמשתמש בכניסה ויציאה ואי אפשר שלא יסתכל בתשמיש חבירו דמי לעשן ובית הכסא וכו'. וכתב עוד טעם אחר. ע"ש:

הזיז. לשון הר"ב עץ או אבן היוצא מכותלו לאויר חצר חבירו כלומר שבולט מתקרת הגג וכיוצא בזה שיכול לעמוד על הגג ולהשתמש בזיז. וכן מוכח מלשון הרשב"ם דאילו לפני החלון הא בלאו הכי רואהו מהחלון כמו שכתוב בטור סימן קנ"ג. ופירשו התוספות דהזיז הוא בקרן זוית במקום שא"צ למעקה גבוה ד' אמות שלא יראה בחצר:

עד טפח יש לו חזקה. פירש הר"ב ואין יכול בעל החצר לבנות כנגדו לסתום הזיז. כך פירש הרמב"ם וז"ל שלא יסיר אותו ויכנסהו בבנין.

ויכול למחות בו. פירש הר"ב בעל החצר יכול למחות שלא יוציאנו שהרי מזיקו בראיה בעת שתולה ומשתמש בו. הרמב"ם ריש פ"ח מהלכות שכנים:

ואין יכול למחות. פירש הר"ב אין בעל החצר יכול לעכב עליו כרב יהודה דבגמרא וטעמא דאמר ליה בעל הגג לשום תשמיש לא חזי לי שאלך ואעמוד עליו ואראה בחצרך בעלילה זו אלא למתלי ביה חפצי וכשארצה לתלות מהדרנא אפאי ואושיט זרועי ואתלה. דכיון דיכולני לתלות בהחזרת פנים אם אסתכל בחצרך אהא נתפס כגנב. והלכך ליכא היזק ראיה. וכתבו התוספות אע"ג דגבי זיז שלפני חלון דיוצא לרה"ר לא שרינן במסכת עירובין [פרק בתרא משנה ד'] להניח עליו אלא כלים הנשברים משום דחיישינן דלמא נפיל ואתי לאתויי [כמ"ש שם הר"ב] והכא לא חיישינן שמא יפול על ראשו של בעל החצר. שאינו עומד כל שעה תחת הזיז. א"נ התם לא אסר אלא להניח עליו. אבל הכא איירי למתלי ביה. דבדבר התלוי לא חיישינן לנפילה. ע"כ:

משנה ז

לקח בית וכו'. לא יפתחנו לחצר השותפין. פירש הר"ב שמרבה עליהם דריסת הרגל. ופירש לא יפתחנה לחצר ה"ק לא יפתחנה שיוכל לכנוס לחצר השותפות ואפילו כשיפתח לביתו אסור. לפי שיכנס ממנה לחצר השותפים. תוספות. והא דמסיים הר"ב מדיורי אותו בית. לומר דאע"ג שסותם הפתח האחר שהיה לבית זה ואינו עושה קפנדריא מחצר השותפים. אפ"ה לא יפתח כמ"ש בנ"י:

בנה עלייה וכו' לא יפתחנה וכו'. מהאי טעמא גופה שמרבה דיורין. נ"י:

ובונה עלייה על גבי ביתו. שבונה מעזיבה באמצעות גובהו של חדר ונמצאת עלייה בנויה מאליה. הרשב"ם:

לא יפתח אדם לחצר השותפין. אפי' היכא דיש חזקה. רשב"ם:

פתח כנגד פתח. כתב הר"ב דאמר קרא וישא בלעם וגומר ראה שלא היו פתחיהם מכוונים זה כנגד זה גמרא. ופי' רשב"ם ומחנה ישראל כחצר השותפים דמי דלא היה רשות הרבים אלא במחנה לויה כדאמרי' במסכת שבת. [דף צו ע"ב]. ע"כ. ועיין לקמן. ובשיעור ההרחקה כתב הרשב"ם בחלון כנגד חלון אלא משהו ירחיק זה שלא כנגד זה. וטעם משום צניעות. ע"כ. וה"ה בפתח נגד פתח וכמבואר במגיד וטור. ונ"י כתב כן בפתח כנגד פתח. ומסיים דכיון שלא יראהו ממש להדיא סגי. ולא חיישינן שיציץ. שאם ירצה גם מן החצר יכול להציץ. ומיהו כשמרחיק [הפתח] מכנגד חצר חבירו וכן מחלון כנגד חלון חייב להרחיק לגמרי. ואע"ג דבשני גגין בשני צדי רה"ר די במעדיף. ופירש רש"י ז"ל [דף ו' ע"ב] כדי שלא יראנו להדיא. גגין שאני. דלא קביעי תשמישייהו. ע"כ. ואין נראה בעיני שזה שכתב וכן חלון כנגד חלון חייב להרחיק לגמרי. שר"ל בכל חלון כנגד חלון. ובא לחלוק על הרשב"ם. אלא נ"ל דעתו כשהוא גבוה יותר מד' אמות

מקרקעית החצר. דהשתא טענת בעל החלון שיוכל להציץ מהחצר אינה טענה. דלמעלה מד' אמות אין יכול להציץ. מדיהבינן שיעור כותל המפרדת חצר השותפין. בגובה ד' אמות כדפירש הר"ב בריש פ"ק [ד"ה הכל כמנהג המדינה]. ובזה נראה לי שמודה בו הרשב"ם וכל דעמיה. אע"פ שאין דעתו כן ברשות הרבים דלקמן. ההוא טעמא דרוכבי סוסים וגמלים לא שייך בחצר וכ"ש להחולקים עליו גם שם. זה נ"ל להלכה. אבל למעשה. פוק חזי מאי עמא דבר. וסמכי בזה ובכיוצא בזה על דברי הרשב"א שכתב ב"י ח"מ בסימן תי"ז לענין חלל שתחת רשות הרבים דמתני' דלקמן שכל שהורגלו הכל בכך ואין נמנעים. והכל צריכים לכך כאילו הכל מוחלין בכך ורוצים בכך. ועושים בזה את שאינו זוכה כזוכה ואת שאינו רשאי (כזוכה) [צ"ל כרשאי] והביא ראיות ומינייהו מתניתין ז' פ"ג דגיטין:

היה קטן לא יעשנו גדול. כתב הר"ב דאמר ליה בפתחא זוטא וכו'. וכגון שהיו ליה שני פתחים של ב' ב' ורוצה לעשות אחד של ד' [מסקנא דגמרא]:

אחד לא יעשנו שנים. כתב הר"ב דאמר ליה בחד פתחא וכו' כשהיה ליה פתח בר ח' אמות לא יעשנו בני ד' ד' אמות. פירשב"ם דא"ל בחד פתח מצינא לאצטנועי כשהוא נעול יכולני להשתמש בחצר אי נמי להשתמש שלא כנגדו. אבל בב' פתחים לא מצינא לאצטנועי כל כך דאפילו אם האחד נעול יהיה השני פתוח. ע"כ. שכן דרך מי שיש לו שני פתחים קטנים להניח האחד פתוח. כ"כ מהר"ר ואלק כ"ץ:

אבל פותח הוא לרשות הרבים. לכאורה נראה מדברי הרשב"ם דלעיל דכתב דבמחנה ישראל לא היה רשות הרבים אלא במחנה לויה וא"כ רשות הרבים דמתני' דוקא כאותה של לוים. דהייכו רחב ט"ז אמה. וכל שאין רחב ט"ז אמות בכלל חצר השותפים מקרי ואפילו הוא מבוי. ולא קשיין דיוקי דמתני' אהדדי. דברישא נקט חצר. משמע אבל לא מבוי. ודיוקא דסיפא דרשות הרבים משמע איפכא. אלא דנ"י העלה בהפך. וכ"כ הטור סי' קנ"ד בשם הרא"ש דלא בעינן רשות הרבים רחב ט"ז אמה אלא כיון שיש לכל אדם רשות לילך שם. אין אדם רגיל לעשות תשמיש צנוע פן יראוהו עוברי דרכים. לפיכך מותר לפתוח פתח כנגד פתח. וכתב עוד בשם הר"י ברצלונ"י דמבוי מפולש דינו כרשות הרבים. ושאין מפולש דינו כחצר. ע"כ. והשתא נמי לא קשיא דיוקי אהדדי. דברישא דנקט חצר. דייקינן הא מבוי מפולש לא. ומסיפא דנקט רשות הרבים. דייקינן הא מבוי שאינו מפולש לא. ונ"ל דההוא דרשא דוירא ישראל שוכן לשבטיו אינה אלא למדרש דפתחיהן לא היו מכוונים אבל ביד חכמים לפרש באיזה פתחים נאמרו הדברים:

וחלון כנגד חלון. לשון הנ"י הכא מיירי בחלון נמוך כעין פתח דאפשר דחזי ליה בני רשות הרבים להדיא. אע"פ שלא פירש כן הרשב"ם ז"ל. ע"כ. כלומר שהרשב"ם כתב בטעמא דחלון כנגד חלון משום דסוף סוף בעי לאצטנועי מרוכבי סוסים וגמלים שרואין בתוך חלונותיו. ע"כ. וחלק עליו לפי שאין רוכבי סוסים וגמלים תדירין. וכן הסכימו רוב המורים:

משנה ח

אין עושין חלל תחת רשות הרבים. לכתחילה. ואם עשה וכסה כראוי פטור כדתנן במשנה ו' פרק ה' דבבא קמא. המגיד פרק י"ג מהלכות נזקי ממון:

חלל תחת רשות הרבים. ומפרש ואזיל מה הוא אותו חלל. בורות. שיחין. ומערות. כ"כ הרשב"ם ואע"פ דבריש פ"ב. וכן במשנה ה' פ"ה דב"ק. מפרש הר"ב דמערה מקורה. ולא אינך. היינו שכך דרכן להיות והכא מיירי שעושה כולהו גווני תחת רשות הרבים דהיינו וקירוי על גביהם. והרמב"ם פרק י"ג מהלכות נזקי ממון. וטור סימן תי"ז העתיקו ולא בורות. ונראה לי דלדידהו החלל היינו כמו מגורות לאצור בהן התבואה כמנהג במקצת ארצות אלו והוזכרו בתשובות הרשב"א שהביא ב"י סימן תי"ז:

בורות. שיחין ומערות. עיין מ"ש בשם התוספות ברפ"ב:

ר"א מתיר וכו'. עיין מ"ש בזה בריש מסכת בכורים:

כדי שתהא עגלה מהלכת וכו'. כתב הר"ב ולא חיישינן שמא לימים יתקלקל וכו' ורבנן זמנין דמפחת שיתלע מתוכו. ולאו אדעתיה דעובר ברשות הרבים. ויעבור ויפול. גמרא:

אין מוציאין זיזין וכו'. כתב הר"ב שמא יכשלו בהן בני רשות הרבים. וכן פירש הרשב"ם ולפיכך למעלה מגמל ורוכבו שרי. רי"ף [עיין סוף פרק דלעיל] ומסיים הרמב"ם בפרק י"ג מהלכות נזקי ממון והוא שלא יאפיל הדרך על בני רשות הרבים:

זיזין וגזוזטראות. לענין כונס לתוך שלו הוה לא זו אף זו:

אלא אם רצה כונס לתוך שלו ומוציא. ולא תימא שלא יהא רשאי לעשות כן. לפי דדחקי רבים. ואזלי להתם ויוזקו. קמשמע לן דכיון דבשלו הוא עושה כן. על הרבים להרחיק עצמן. או לעשות גדר להפסיק שלא יזוקו. כך נ"ל:

הרי זו בחזקתה. כתב הר"ב דטוענין ללוקח ואמרינן שמא זה שמכרה לו כנס בתוך שלו. וכן פירש הרשב"ם ונ"י. גם הרמב"ם פירש כן. ומשמע דאילו לטעון שמא רבים מחלו לו כדתנינן במשנה ה' פרק ב' גבי ואם לקחו [אפילו] בית רובע וכו'. לא טענינן. דמאן מחיל. וכן יורה לשון הרשב"ם ברישא אין מוציאין וכו' שכתב דהא כל בכי רשות הרבים ליתנהו גביה דלמחלו. ע"כ. ובגמרא פרק ב' דף כ"ג אמתניתין שכתבתי עביד

צריכותא למתניתין דהכא וקאמר דאי אשמועינן דבית רובע דיחיד הוא. כלומר בעלי שדות שסביביו כיחידאי נינהו. אימא פיוסי פייסיה פירוש במעות אי נמי אחולי אחיל גביה. אבל רבים מאן פייס ומאן שביק. אימא לא. צריכא. משמע דצריכא לאשמועינן דאפילו רבים נמי אימא דמחלי וכמ"ש שם בתוספות לעיל מהך. ופירוש שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר שהרשות בידם כדתנן במסכת מגילה פ' בני העיר (מגילה דף כ"ו). ע"כ. אבל ראיתי בתשובת הרשב"א שהביא ב"י סימן תי"ז שכתב דפשטא הכי משמע אלא שאפשר לפרש אבל רבים כיון דאי אפשר לומר דפייס אפייסו ליה דבני רשות הרבים אי אפשר להתפייס ולמחול שהדרך מסור הוא לכל העולם. אימא דכי לקח חצר ובה זיזין וגזוזטראות לא תהא בחזקתה. קמ"ל דאפילו הכי אני אומר [הרי זו בחזקתה] ולהקל עליו דכונס לתוך שלו היה. ע"כ:

פרק ד

משנה א

היציע. כתב הר"ב כמין חדר שעושין סביבות וכו' כמו שהיה במקדש. ויש שעושין אותה בעובי כותל וכו" כל זה מדברי הרי"ף. ולפי פירוש הר"ב והרמב"ם במשנה ג' פרק ד' דמדות. היו יציעות המקדש בעובי הכותל וכו' ועיין מ"ש שם:

ולא את החדר וכו'. כתב הר"ב ואף על פי שהוא פתוח לבית וכו'. ומסיים הרשב"ם דכיון דאין תשמישו כשל בית שאינו עשוי אלא להצניע שם חפציו לשמור כמין תיבה. הלכך אינו בכלל בית. ע"כ. ובגמרא השתא יציע לא מזדבן חדר מיבעיא לא צריכא דאע"ג דמצר ליה מצרי אבראי. כשכתב לו המצרים של הבית לא כתב מצר פלוכי חדר. אלא כתב המצר שחוץ לחדר כגון בית פלוני מן המערב. אפילו הכי לא אמרינן שקנה החדר כיון שהוא תוך המצר. אלא אמרינן מצרים הרחיב לו כמצר חדר אינו ניכר לאנשי העיר. הילכך הרחיב לכתוב המצרים הניכרים:

ולא את הגג. אבל עלייה בכלל בית כחכמים דמתניתין ד' פ"ז דנדרים. ולפיכך אני תמה על יש אומרים דכתב הטור סימן רי"ד בשמם. דעלייה לא הוי בכלל הבית. והרי בנדרים דהולכין אחר לשון בני אדם אמרו חכמים שהיא בכלל בית:

משנה ב

הדות. פירש הר"ב בנין של אבנים על גבי קרקע. וכן פירש במשנה ז' פ"ג דראש השנה גם רש"י והרמב"ם מפרשים כן. כמ"ש שם. וכ"כ עוד הר"ב במשנה ו' פ"ה דכלים. ולשון הברייתא דהכא דבגמרא. והעתיקה הר"ב במשנה ח' פ' י"א דאהלות שבור בחפירה.

ודות בבנין. ופי' הרשב"ם בחפירה בקרקע קשה שמחזיק מים בלא בנין. בבנין. חופרין בו בעפר תיחוח ובונין לו כותל אבנים ומקרי דות. והלכך אי תנא בור הוי אמינא הני מילי בור שהוא בחפירה. אבל דות שהוא בבנין כמין בית הרי הוא בכלל בית. ואי תנא דות. משום דבנין בפני עצמו הוא וחשיב. אבל בור לא חשיב. וליבטל גבי בית. צריכא. ע"כ. והדעת מכרעת כפירושו. וז"ל הרמב"ם בפ' כ"ה מהלכות מכירה ולא את הבור החפור בקרקע ולא את הדות הבנוי בבור. ע"כ ולשון זה נראה כפי' הרשב"ם:

אף על פי שכתב לו עומקא ורומא. נמשך גם על ולא את הגג. המגיד פכ"ה מהלכות מכירה. וז"ל הרמב"ם בפירושו לפי שלא יועיל עומקא ורומא אלא להקנות מה שהוא נראה על הארץ. או מה שעל הגג. ע"כ. וז"ל המגיד פרק כ"ד מהלכות מכירה. וכשכתב לו עומק ורום אם בא להגביה ולבנות באויר. או להעמיק ולחפור. מגביה. ומעמיק. אבל לא קנה בבנינות שבעמקים ובאויר:

בזמן שא"ל חוץ מאלו וכו'. פירש הר"ב דתנאי שלא לצורך הוא ולאטפויי דרך קאתי. ולרבנן לא אתא לטפויי כלל דבלאו הכי שייר לעצמו דרך. ולרווחא דמלתא אמר כן שלא יאמר לוקח כל הבית מכרת לי ולא עכבת דרך. שאין כל מוכרין בקיאין בדינין. והלכך פירש כל כך. הרשב"ם:

מכרן לאחר. לשון הר"ב מכר הבור והדות לאחר. ושייר הבית לעצמו. דאין לומר שמכרן אחר שמכר הבית סתם כי היאך יתכן שהוא עצמו אין לו דרך. ומי שלקח ממנו יש לו דרך. שדי לו ללוקח שיהיה כמוכר אבל ר"ל שמכרן לפני מכירת הבית או מכר הבית לאיש א'. והבור והדות לאיש אחר. בשעה אחת. הרמב"ם:

רבי עקיבא אומר א"צ ליקח לו דרך. ועיין במ"ה פ"ו. וכתב הר"ב הלכה כר"ע. גמ'. ואכולה מתני' קאי:

משנה ג

אבל לא את המפתח. כתב הר"ב דמידי דמטלטל הוא. כלומר אע"ג דקביעה כדאמרינן בגמ' דקתני מפתח דומיא דדלת. מ"מ אינה מכורה משום דאין קביעותה קביעות גמורה. ומפתח זה (שאינה) [צ"ל שהיא] קבועה כגון אותם שאנו קוראים קודאינ"טבלעז שראויות לכל פתח ופתח. אבל מכתשת הקבועה. היא יותר קבועה. ולפיכך היא מכורה. נ"י:

הקלת. פירש הר"ב אפרכסת וכו' לקבל הקמח וכו'. [*ובסוף פרק י"ד ממסכת כלים כתבתי שהר"ב הרכיב בכאן ב' פירושים. וכן עוד לו בזה במ"ג פרק ד' דזבים]:

משנה ד

מכר בתים בורות ושיחין ומערות. לפי שהחצר עשוי לכביסה. ולהשקות בהמות. ותשמיש החצר והבור הוא תשמיש אחד. ולפיכך נמכרין עמה. אבל בית אינו עשוי לכביסה. ולהשקות בהמות. אלא לדירה. ואין תשמישן שוה. מנמוקי הרשב"א ז"ל. והרב אבן מגא"ש ז"ל נתן טעם אחר לפי שדרך החצרות להיות בהן בור ודות. ואין דרך הבית בכך. המגיד פרק כ"ה מהלכות מכירה:

אבל לא את המטלטלין. תשמישי הבית שאינן קבועין כל כך. הנך דאמרן לעיל דאינן מכורין בכלל בית. וכ"ש שאר מטלטלין דאינם בכלל תשמישי בית. הרשב"ם. ועיין בפירוש הר"ב משנה ז':

לא את המרחץ וכו'. דאין דרך החצרות שיהיה להם כן. ואינו תשמיש מיוחד לחצר אחת. דהרבה חצרות משתמשות במרחץ אחד. וכן בבית הבד. נ"י:

לא מכר אלא אוירה של חצר. אבל בתים ובורות לא מכר ודמים מודיעים ליכא למימר דאין אונאה לקרקעות. הרשב"ם. ולטעמיה אזיל דס"ל דאין אונאה לקרקעות. וכמ"ש בשמו במשנה ו פרק בתרא דשביעית. וכן סתם הר"ב במשנה ו' פ"ג דפאה אבל לדעת הסוברים דבפלגא איכא. וכמ"ש בשביעית ובפרק אחד עשר דכתובות [משנת ה'] לדידהו כשהדמים הרבה יותר מפלג. הוה בטול מקח:

משנה ה

המוכר את בית הבד. בית שהבד בו ואותו בית לתשמיש בד לבדו עשוי. הרשב"ם:

מכר את הים וכו'. ונראה בעיני דכל הנך דקתני בהו מכר קבועין הן שם ואינך דאינן מכורין בכלל בית הבד מטלטליהן כדאמרן נמי גבי בית שמכר מכתשת קבוע ולא המטלטלת. הרשב"ם: הבתולות. פירש הר"ב כלונסות של ארז שמעמידים בהן קורות בית הבד. וז"ל הרשב"ם. שנועצין בארץ בראש הגת מכאן ומכאן. ונוקבין זה כנגד זה ונותנים בריחים מזה לזה. ומעמידים הקורה על הבריח. ע"כ. ולשון כלונסות עיין בפירוש הר"ב מ"ג פ"ב דר"ה:

העכירים. ה"ג [וכן גרסת הר"ף] בכ"ף ופירש הר"ב נסרים וכו' וכן כתב הרמב"ם והרשב"ם ועיין ספי"ב דכלים:

מכר את הקירה. מסיים בברייתא שלא נקרא בית הבד אלא על שם הקורה:

משנה ו

ולא מכר את הנסרים וכו'. משום דמטלטלי לא מזדבני. הרשב"ם:

ולא את המגורות וכו'. דאין אלו תשמישין המיוחדים למרחץ כי הנך דלעיל. ואין אלו מאני תשמישתיה. אלא ממונו הם להנות בהם אפי' בתוך ביתו. דכשקונה אותן. קונה להסיק ביתו. ולאפות ולצלות בהם כמו חטי ושערי [דבפי' הר"ב משנה דלקמן]. הרשב"ם:

מגודות. כמו נהרסו ממגורות [יואל א, יז]. הרשב"ם:

משנה ז

בית הבדין. עיין במשנה ט' בדבור הגת:

ובית השלחין. פירש הר"ב גנות ופרדסים השייכים לעיר. שנאמר (שיר ד) שלחיך פרדס רמונים. ופירש הרשב"ם שלחיך גנות המשלחים פירות בכל שנה. והתוס' פירשו על שם האילן שעושה בדים ושולח פארות כדכתיב (יחזקאל יו) ותעש בדים ותשלח פארות וגו' ע"כ. וכתבו עוד וא"ת דבכולי גמרא הוו בית השלחין באגי שדות שמשקין אותן [כדפי' הר"ב בריש מועד קטן. ובמשנה ב' פ"ט דבבא מציעא] ומאי שנא הכא דמשנינן להו מכל בית השלחין שבגמ'. ויש לומר דפשיטא ליה לגמרא. דאין חלוק בין שדה בית השלחין ושדה בית הבעל לענין מכר. ויש חלוק בין באגי לגינוניתא. לכך לא ניחא לפרש שלחין כמו בעלמא דהוי משמע דאתא למעוטי שדה בית הבעל. ע"כ. והשתא דמפרשינן שלחין פרדס ממעטינן באגי דהיינו בין שדה שלחין בין שדה הבעל. וכתב הרשב"ם משום דגנות שייכי לעיר טפי מבאגי שהרי גן ראוי לטייל בו כמו בבית. ועיין מ"ש לקמן בדבור מכר את הסנטר:

הרי כולן מכורין. דכיון דיצא מכל העיר ללכת לעיר אחרת. הוצאות המטלטלין הוי מרובה משבח. נ"י:

רבן שמעון בן גמליאל אומר המוכר את העיר מכר את הסנטר. פירש הר"ב העבד הממונה לשמור העיר. מסיים הרשב"ם בשם ר"ח לשון נוטרה את הכרמים (שיר א) ע"כ. וכל שכן שחולק על תנא קמא במה שאמר דבאגי לא. דהשתא אם הסנטר מכור כל שכן באגי ולא הוצרך לפרש משום דאתא במכל שכן. אבל בגמרא אמרינן דלמאן דמפרש בית השלחין גינוניתא כפירוש הר"ב דליכא לפרושי סנטר שומר העיר אלא סנטר היינו באגי. דהא רבן שמעון בן גמליאל מהדר לת"ק. ות"ק באגי אמר דלא. ואתא איהו למימר דבאגי נמי מכור. ולית לן למימר דסנטר היינו שומר. ומכ"ש באגי. ולמאן דאמר סנטר שומר מפרש בית השלחין באגי. דכתיב (איוב ה) ושולח מים על פני חוצות. פירש הרשב"ם כלומר להכי נקראין שלחין שצריכין לגשמים. ע"כ. [*ועיין בריש מועד קטן] וגם בית הבעל בכלל כמ"ש לעיל בשם התוספות. וכיון דלתנא קמא באגי מכורים אתא

רשב"ג לומר דאף השומר מכור. ונמצא עכשיו דהר"ב שמפרש בית השלחין גינוניתא לא הוה ליה לפרש סנטר שומר אלא באגי. שכן הוא סוגית הגמרא. והרמב"ם והטור העתיקו כמאן דאמר בית השלחין באגי דלא כפירוש הר"ב וטעמייהו נראה לי משום דאתא כהכא תרגימו דאסנטר. והכא תרגימו היינו סתם בני הישיבה. ומ"ש הר"ב וכן הרמב"ם שאין הלכה כרשב"ג כ"כ הרי"ף וגם בכאן הוכיח הרא"ש דלית ליה כללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' וכמ"ש במשנה ז' פרק ח' דעירובין:

משנה ח

מכר את האבנים שהם לצרכה. פירש הר"ב לעשות גדר ואע"ג דתשמישין המטלטלין הן כיון דקביעי להאי תשמיש ואין מזיזין אותן מהאי שדה לעולם כמחובר חשיב להו. הרשב"ם:

ואת הקנים שבכרם. וממילא שמעינן המוכר את השדה מכר את הכרם. שכל אילנות בכלל שדה. אחד גפנים. ואחד כל אילן חוץ מחרוב המורכב. וסדן השקמה. כדמוכח במתניתין ובגמרא וכו'. הרשב"ם וכ"כ נ"י. ודבריהם נעלמו מעיני מהר"ר מרדכי יפה ז"ל. כשכתב בלבוש עיר שושן סימן רט"ו המוכר את השדה וכו'. וכן בכרם מכר את הקנים וכו' נדחק לכתוב וכן בכרם משום דקשיא ליה מה ענין קני הגפנים למכר השדה. ולפיכך מפרש דבמכר הכרם בהדיא מיירי. וליתא לדברי הרשב"ם ונ"י גם פשטא דמתניתין אינה מוכחת כדבריו. גם מהגמרא יש לרשב"ם ראיה ואין להאריך. ועיין במשנה דלקמן. ותימה שמהר"ר ואלק כהן ז"ל לא השיגו בזה:

ואת מחיצת הקנים. ה"ג הר"ב והרמב"ם בפירושו גם בחבורו [פ"ו מה"מ] וכן הגירסא ברי"ף. וגם בירושלמי. אבל בבבלי גרס חיצת וכן גרסת הרשב"ם והרא"ש והטור. ולענין הפירוש שתי הגרסאות שוות:

ואת השומרה שאינה עשויה בטיט. ה"ג הרשב"ם. ובסיפא גבי לא מכר גרם העשויה. ור"ח גרס איפכא. תוספות. והיא גרסת הר"ב וכן הגירסא בספר הרי"ף והרמב"ם. ואף הרא"ש העתיק כגרסת הרי"ף. וזה תימה לי על הטור סימן רט"ו שכתב כגרסת הרשב"ם. ואזדא לה תמיהת מהר"ר ו א ל ק כ ה ן על מור"ם שהשמיט דברי הטור מה שאין כן דרכו. דהא בדין השמיטו אחרי דלא אזיל ליה בהא בשטת אביו הרא"ש. וגם הרי"ף והרמב"ם ורבינו חננאל גורסים דלא כגרסתו. ומכל מקום לשון הר"ב שכתב המחוברת לקרקע בטיט קשיא טובא. דבגמרא אמרינן עלה אע"ג דלא קביעא בארעא. וכן הרמב"ם שגרסתו כגרסת הר"ב העתיק בפרק כ"ו מהלכות מכירה העשויה בטיט אע"פ שאינה

קבועה. אלא הפירוש כמו שכתב נ"י שמכוסה וטוחה מלמעלה. ואע"ג דלא מחברא בטינא שלא שם סביבותיה הרבה כמנהג העולם:
השקמה. מפורשת במשנה ט' פרק ט' דב"מ:

משנה ט

ולא את התבואה. שהיא תלושה מן הקרקע. גמרא. ואף ע"ג דצריכא לארעא פירש הרשב"ם לשטחה בשדה לאחר קצירה להנפא התבואה מריח הקרקע ולייבש:
לא את מחיצת הקנים וכו'. לשון הר"ב שכל אלה חשובין כשדה בפני עצמן. מסיים הרשב"ם והרי הוא כמו שמוכר לחבירו שתי שדות ויש לו שדה אחרת בתוך השתים. ואם אמר לו שתי השדות וכל מה שבתוכן אני מוכר לך. דאין השדה השלישית שביניהן מכור אף כאן שדה אחת מכר לו ולא שתי שדות. וחיצת קנים וחרוב המורכב. וסדן השקמה. חשובין שדה בפני עצמו:
ולא את השומרה שהיא עשויה כו'. גמרא. ואף על גב דמחברא לארעא. פירש הרשב"ם כיון דטוחה בטיט אינה מטלטלת עוד וחשובה ויש לה שם בפני עצמה והרי הוא כמוכר את השדה שלא מכר את הבית. דאין בית בכלל שדה אלא בכלל חצר. ע"כ. וכבר כתבתי דהר"ב ורוב הפוסקים גורסים הכא שאינה עשויה בטיט. וז"ל נ"י. ואע"ג דמחובר בטינא כלומר הכלונסות כיון שאינה טוחה ומכוסה מלמעלה בטיט:
ולא את הבור. לא גרסינן בשום נוסח והדות וכן לא נקט הר"ב בכולה מתניתין אלא בור. אבל בריש פרק דלקמן כתב בור ודות. והרמב"ם פרק כ"ו מהלכות מכירה לא העתיק ואת הדות אבל גבי צריך ליקח לו דרך כתב עד הבור או הדות וכן תעתיק הש"ע. ומפני כן הגיה מהר"ר ואלק ברישא הדות ומכל מקום במשנה אין להגיה דחדא נקט והוא הדין דדמי ליה וגם בהרמב"ם אינו מוכרח:
ולא את הגת. נראה דגת שכיח בשדה. דהיינו כרם בכלל כדלעיל. אבל בית הבד שכיח בעיר ולפיכך במוכר העיר תנן בית הבדין ולא [תנן] גת. ובשדה תנן גת ולא [תנן] בית הבד:
אבל בנותן מתנה נותן את כולם. כתב הר"ב ואפילו הני דאינן בכלל כל מה שבתוכה עיין מה שאכתוב בזה בס"ד בריש פרק דלקמן:
החזיק בשדה החזיק בכולן. משום דבגר אין דעת אחרת מקנה למזכה לו. ואין צד שיקנה אלא בחזקה. לפיכך תנן החזיק. משא"כ באחין שחלקו שיש צדדים אחרים שיזכה כל אחד בחלקו בלא חזקה כגון בקנין. ואי נמי חזקה גרועה כמו שכתבתי בריש פ"ק [ד"ה בונין]. הלכך תנן זכו:

החזיק בכולן. כתב הר"ב ואע"ג דחרוב ושקמה לא בטילי לגבי שדה. הוו כשתי שדות וכו' וכן לשון הרשב"ם ומשום דחרוב ושקמה עם השדה דמי לשתי שדות. מה שאין כן בור וגת ושובך עם השדה. דלא דמיין לשתי שדות. אלא שאינם בכלל שדה. והן דברים מיוחדים בפני עצמם. אבל חרוב ושקמה שהן אילנות כשאינם בכלל שדה הוו דומיא דשדה בפני עצמה. ודמיא לדין דשתי שדות. להכי נקטינהו לאשמיעינן דהוי כאין מיצר ביניהם. אף על גב דבור וגת הוי רבותא טפי לענין זה. דהא כשקנה במכר חרוב ושקמה *) אכתי לא קנה בור וגת. וה"נ נקטינהו גבי אחין. ומ"מ באחין לא כתבו הא דשתי שדות. משום דלא שייכא אלא בדין חזקה אבל בשאר קנינין לא שייך חלוק מיצר מפסיק או לא. והכא בגר דליכא אלא קנין חזקה איצטריך לאשמועינן. וכן הא דשתי שדות דאתמר בגמרא פ"ג דף נ"ג לענין נכסי גר דוקא דאלו במכר ונתן. דמי כולן אפילו מיצר מפסיק קנה אחת קנה השניה עמה. ואחין שחלקו כנתן דמי כולן דמי:

ר"ש אומר המקדיש שדה לא הקדיש אלא את החרוב וכו'. פירש הר"ב דדעת מקדיש. כדעת מוכר. לבד מחרוב וכו'. וטעמא הואיל ומשדה הקדש ינקי גמרא. ופירש רשב"ם וגידולי הקדש הקדש נינהו. ע"כ. ואע"ג דלמסקנא דבגמרא דהכא ופ"ה דף ע"ט ע"ב ר"ש לדבריהם דרבנן קאמר ליה. ולדידיה אף חרוב ושקמה לא הקדיש. הר"ב מפרש למשנתינו כפשטה ומשמעה:

פרק ה

משנה א

התורן. פירש הר"ב עץ גבוה וכו' וכן הוא אומר (יחזקאל כ"ז ה') ארז מלבנון לקחו לעשות תורן עליך. גמרא:

הנס. פירש הר"ב כמין וילון וכו'. וכי הוא אומר (יחזקאל שם) שש ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לנס. גמרא:

עוגין. פירש הר"ב ברזל שקושרים וכו' וכן הוא אומר [רות א יג] הלהן תעגנה. גמרא:

מנהיגים. פירש הר"ב המשוטות וכו'. וכן הוא אומר [יחזקאל כז ו] אלונים מבשן עשו משוטיך. ואיבעית אימא מהכא וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט [שם כ"ז כ"ט] [גמרא]:

אבל לא מכר וכו'. כתב הר"ב דהוא הדין נמי אם נתן והקדיש וכו'. ולא דמו לבור וכו' דכולהו מקרקעי נינהו ובטלי אגב שדה וכ"כ הרשב"ם. ומלשונם זה יראה לכאורה דאפילו לעיל נמי לא הוו בכלל מתנה והקדש. אלא החשוב כקרקע. לאפוקי פירות

תלושים. וכ"ש מטלטלים. דלא. אף על פי שכשאמר היא וכל מה שבתוכה הכל מכור וז"ל הרמב"ם בפרק כ"ו מהלכות מכירה כללו של דבר הניתן קרקע קנה המקבל כל המחובר לה. וכתב המגיד דדוקא מחובר נקט. ע"כ. אלא שמלשון הרשב"ם בפרק דלעיל והביאו המגיד מוכח בהדיא דסבירא ליה דתבואה תלושה והיא צריכה לקרקע דהוי בכלל מתנה והקדש. וכתב המגיד שהרמב"ן הכריע כדבריו. ומ"מ אני תמה על מהר"ר ואלק כ ה ן שעל הש"ע סימן רט"ו שהעתיק דברי הרמב"ם כלשונו. קנה כל המחובר. כתב הוא עליו לשון הרשב"ם דפרק דלעיל [דף ע"א] ודשמעינן מינה דפירות התלושים וצריכי לקרקע. הם נתונים ומוקדשים. ושזו היא כוונת הש"ע ג"כ. ומבואר הוא שאין זו כוונתו כיון שהעתיק לשון הרמב"ם. גם מה שכתב דכל מה שאמרו דכשאומר כל מה שבתוכו מכור לך דבכללו הוא. מכל שכן דהוא בכלל מתנה. ע"כ. מדברי המגיד מבואר שאין דעת הרשב"ם שתהא בכלל מתנה אלא המחוברים. או צריכים לקרקע. כגון תבואה תלושה. ע"ש. וראיתי לנ"י שכתב בהדיא דאף המטלטלין בכלל. וראייתו מדתנן בפרקין לקמן מ"ג מכר בור מכר מימיו ואמרינן בגמרא דמתניתין יחידאה היא. ורבנן פליגי וסברי להו לא מכר מימיו. ופסק הרי"ף והרמב"ם כחכמים. כמו שכתב שם גם כן הר"ב. ואפילו הכי תנן בפרק ג' דמעילה משנה ו'. הקדיש בור בלא מים. מועלין בה ובמה שבתוכה. ומים מטלטלי נינהו. עכ"ד כאן ובפרק (דלקמן). [צ"ל דלעיל] ועל הרשב"ם זו אינה תשובה לפי שהוא פוסק [לקמן דע"ט] כסתם מתניתין דמכר מימיו. ואע"ג דבגמרא אמרו יחידאה היא. לא לומר דלית הלכתא היא. עיין שם. וכיון דבמכר נמי מכר. הלכך בהקדש נמי הקדיש. אבל תמיה לי על דברי הרמב"ם שפוסק במכירה דלא מכר ובהקדש פוסק דהקדיש בפרק ה' מהלכות מעילה. ואע"פ שלא הזכיר שם דין הבור מפורש. מ"מ כתב דין אשפה מלאה זבל. והוא הדין לבור שנשנו במשנה דמעילה בהדדי. ושוים הם בענינם. ולפי פסק זה שמעינן דסבר ליה דמטלטלין שאינם בכלל מכר. אפילו הכי הם בכלל הקדש. והכי משמע במשנתינו שדין מתנה והקדש שוים. והיאך כתב במתנה כל המחובר דמשמע ולא מטלטלין. ואפילו פירות תלושין אינן במשמע כדברי המגיד. ולומר שזו היא שהכריח למהר"ר ואלק לכתוב על לשון הרמב"ם כל המחובר דסבר ליה אפילו מטלטלים. זה אינו במשמע דבריו והיה זה קצור במקום שהיה ליה להאריך ולבאר. ומסתברא שהרמב"ם מחמיר בהקדש יותר מבמתנה:

אבל לא מכר את העבדים. שיש לו לבעל הספינה להנהיגם ולשמור פרקמטיא שלו בתוכה. הרשב"ם. ומלתא דפשיטא היא אלא דאתא לאשמועינן דבזמן שאמר היא וכל מה שבתוכה שמכורים. נ"י:

ולא את האנתיקי. משום סיפא דקתני בזמן שאמר לו וכו' נקט לה. אבל משום רישא לא איצטריך. דכיון דאשמועינן דמרצופים דכל שעה נשארים בספינה עצמה לא מכר כ"ש סחורה עצמה. תוספות [ד"ה המוכר] ונימוקי יוסף:

מכר את הקרון וכו'. ואפילו איכא דמים יתירים מודה רבי יהודה משום דלעולם אין קרון ופרדות נקראים בשם אחד. נ"י:

מכר את הפרדות לא מכר את הקרון. בכאן לא פירש הר"ב והוא שאין אדוקים משום דבגמרא לא מתנייא אלא ברישא והטור כתב בהדיא דהכא בסיפא אפילו אדוקים לא. וכתב מהר"ר ואלק כהן דטעמא דעל פרדות יכולין לרכוב ולבא למקום חפצו בלא הקרון מה שאין כן בעגלה בלא פרדות. והרי הן קשורין יחד:

מכר את הצמד וכו'. מפרש בגמרא דאיירי באתרא דקרי ליה לצמדא צמדא ולבקר בקר. ואיכא נמי דקרי לבקר צמדא. דאי באתרא דליכא דקרי לבקר צמדא. פשיטא צמדא זבין ליה. בקר לא זבין ליה. ואי דקרי כולהו נמי לבקר צמדא. כולהו זבין ליה [ופירש הרשב"ם] דבכי האי ודאי הדמים מודיעים. ועליה דמוכר רמיא לגלויי דלא בקר קא מזבין אלא העול לבדו. ומדלא פירש אמרינן שמכר הכל:

לא מכר את הבקר. פירש הרשב"ם ואפילו כשאדוקים בו נמי לא קנה. ור"י הלוי פירש דהכא נמי דווקא כשאין אדוקים. אבל באדוקים מכורים. והכי מסתברא. טור סימן ר"ך:

לא מכר את הצמד וכו'. דברי הכל היא אלא דפליגי רבי יהודה ורבנן בפירוש דהך מילתא. דלרבי יהודה זמנין מכר זמנין לא מכר. ולרבנן לעולם לא מכר. הרשב"ם. וכלומר דלא תקשה חכמים היינו ת"ק. ונ"י כתב מכר את הצמד וכו' והשתא איירי חכמים כשמכר בלא דמים בדשיימו בי תלתא וכו' ופליגי נמי בסיפא כגון שנתן דמים יתירים וכו':

אין הדמים ראיה. כתב הר"ב והא דאמר שתות קנה וכו' הני מילי בכדי שהדעת טועה וכו' אבל בכדי שאין הדעת טועה כגון צמד וכו'. שהדבר ידוע שאינו נמכר במאתים זוז. מה שאין כן ס"ת בהמה ומרגליות דסברי חכמים במשנה ט' פרק ד' דבבא מציעא דיש להן אונאה וממילא דה"ה דהוי נמי בטול מקח. משום דהויין דברים שהדעת טועה בהן. נ"י:

משנה ב

לא מכר את כליו. כתב הר"ב בכלים העשויים לרכיבה וכו' כ"ע לא פליגי דקנה ואפילו אינם עליו. *) דתכשיטי חמור הוו וקני להו היכא דאיתנהו. תוספות: ומ"ש הר"ב כי פליגי בכלים של משאוי כו'. גמרא. וקסבר תנא קמא חמור לרכיבה קאי ולא למשאוי

[קאי]. ואיבעיא להו אי בעודן עליו מחלוקת או דילמא ס"ל כשאין עודן עליו מחלוקת ולא אפשיטא. הרי"ף והרא"ש. והיינו שהר"ב לא פירש בתחלה היאך מיירי. ולסוף פסק דלא קנה ואפילו היו עליו וכו' אבל הוא מטעם ספק דהמוציא מחבירו עליו הראיה הוא. והרמב"ם סתם ג"כ בפירושו. ובחבורו בפרק כ"ז מהלכות מכירה. ולא פירש דהמוציא מחבירו עליו הראיה. ונ"מ שאם באו ליד לוקח. דהוה המוכר מוציא ועליו הראיה. וצ"ע:

נחום המדי אומר מכר כליו. סבר סתם חמור למשאוי קאי פירש הרשב"ם וקנה כולן. גם האוכף והמרדעת דלטעון משאוי על גבה עשויין. אוכף ומרדעת. בין לרכיבה. בין למשאוי:

המורך הוא. פירש הר"ב הוי כשואל וכו' והוי כמוכר חמור סתם ואין כליו מכורין וכו'. לשון הרשב"ם דסבירא ליה לרבי יהודה דהמוכר חמור סתם וכו':

משנה ג

המוכר את החמור. מיירי בנקיבה כדפירש הר"ב. וקרי לה חמור כמ"ש בזה במ"ד פ"ה דבבא מציעא:

הסייח. פירש הר"ב בנו של חמור. וכן לשון הרשב"ם. ואע"ג דבנקבה מיירי נקט בנו על שם שהחמור שם בלשון זכר הוא. ויש לדקדק אמאי הכא בחמור קרי הבן בשם עצמו. ואילו בפרה לא קרי ליה עגל שהוא שם עצמו. וכדתנן במ"ד פ"ה דבבא מציעא עגלים וסייחים אלא תני בהדיא בנה. ונ"ל דלהכי שינה התנא כדי להעיר על שם סייח לומר שיש טעם בשם זה. וכדאמרינן בגמרא ואמאי קרי ליה סייח. שמהלך אחר שיחה נאה. פירש הרשב"ם בקריאה בנחת וברמיזה הולך למקום שהאדם חפץ. אבל זקן צריך מרדע. ע"כ. והיינו טעמא דלא אמרינן הכי בפ"ה דמציעא אדתנן עגלים וסייחים. משום דמן הסתם אין לומר טעם בשם העצם. אבל כאן התנא מראה באצבע ורומז שיש טעם בשם זה מדלא קרי לבן פרה נמי עגל בשם עצם שלו. והא לא קשיא דלמה לא שינה התנא בבבא מציעא דקדים לבבא זו להשמיענו זה. משום דהכא שהזכיר פרה מצי למתני עלה בנה. אבל התם פרה מאן דכר כמה. ושיהא שונה לכתחילה בן פרה לא ניחא כלל:

מכר בור. של מים מכונסים. הרשב"ם. ועיין בפירוש הר"ב מ"ו פ"ג דמעילה:

מכר מימיו. כתב הר"ב מתניתין יחידאה היא וכו'. כבר כתבתי בזה בריש פרקין:

הלוקח פירות שובך מחבירו. פירש הר"ב מה שילדו וכו'. ואפילו למ"ד אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. מכל מקום היכא שאינן חוזרין. ורוצין לקיים המקח. צריך התנא לאשמועינן הדין. והרמב"ם ז"ל כתב [ברפכ"ג מהלכות מכירה] שאין זה מוכר דבר שלא בא לעולם לפי שאינו מוכר יונים שיולדו. או דבש שיבא לכוורת. אלא מכר השובך

לפירות והכוורת לדובשא שהרי הוא כשוכר אמת המים [מחבירו] שהוא נהנה בכל מה שיצוד בה. כך זה הקנה שובך זה לפירותיו כמו שמוכר אילן לפירותיו. ודין כולן כדין השוכר בית מחבירו. כמו שאמרנו שהוא נהנה בכל הניות שיש בו. נ"י:

מפריח בריכה ראשונה. כתב הר"ב כל שני ולדות קרוין בריכה. וז"ל הרשב"ם דרך היונים לעשות שני ולדות בכל חדש זכר ונקבה. חוץ מחדש אדר שאין יולדים. והנהו ולדות גם הם לסוף שני חדשים עושין ולדות בכל חדש וכל שני וכו' שלא יברחו האמהות והוא שובכו לא מכר. הלכך מסתמא גם בריכה ראשונה של שנה זו עכב עם השובך דזוהי קיום השובך. ע"כ:

פירות כוורת נוטל ג' נחילים. כי מט' ימים לט' ימים יוצא מן כוורת נחיל של דבורים. ויושבין על ענף אילן. ומביא כוורת חדשה ומכניסן לתוכה. רשב"ם. ונ"י:

ומסרס. מפני שמשלשה הראשונים ואילך הם גרועים. מכל מקום יקח מהם המוכר בסירוס לצורך כוורתו כדי שלא ישאר ריקן ויפסד ולכן ישארו לו גם מן הטובים קצת. ולא יטול כל הכחושים והגרועים. ולפיכך נוטל בסירוס כי הנחיל היוצא אחר חבירו גרוע מחבירו. נ"י. ומ"ש הר"ב כדי שתתישב הכוורת. לפי שהוא לא מכר לו כוורת. כדלקמן. ומ"ש הר"ב וכן לעולם. אם המכירה היא לעולם. א"נ לעולמו של מכירה קאמר דהיינו שנה זו דהכי אסברה בתחלת דבריו:

חלות דבש. אם לקח חלת דבש שהלוקח פירות כוורת אין החלות בכלל אלא הדבורים העושים פירות והלוקח החלות [מניח שתי חלות].

מניח שתי חלות. כתב הר"ב שמתפרנסים הדבורים וכו'. כדי שלא תחרב כוורתו. שהוא לא מכר לו הכוורת. רשב"ם:

גרופיות. פירש הר"ב ענפים. וכן פירש הרשב"ם. והביא ראיה ממדרש רבה דענף זית נקרא גרופית. ונ"י כתב דיש מפרשים*) שני אגרופין והוא יותר נכון. ע"כ. והוא הדבר שכתב הרמב"ם בפירושו ושני גרופיות שיעור שני טפחים ועיין [פירש הר"ב] בספי"ב דכלים:

משנה ד

לא קנה קרקע. ל' הר"ב לא קנה קרקע כלל סביבותיו. וכן ל' הרשב"ם ובפ"ק דבכורים משנה ו' כתב הר"ב דמספקא ליה אי קנה קרקע אי לא. וכן היא מסקנא דבגמרא הכא. ומשום דהכא לא נפקא מיניה אי ודאי לא קנה. אי משום ספיקא לא קנה. דקרקע לעולם בחזקת בעליה עומדת. לפיכך לא הוצרך הר"ב לפרש. וגם הפוסקים סתמו וכתבו אין

לו קרקע. ולא ביארו שהוא משום ספק. משא"כ בבכורים דהוצרך לפרש דמספקא וכו' כמבואר בדברי הר"ב [שם]:

לא ישפה. פירש הר"ב לא יכרות. ומלה זו דומה לארמי. תרגום ואכות אותו טחון(דברים ט':כ"א) ושפת יתיה:

שלו. כתב הר"ב ולא שיניחנו שם ויגדל דחיישינן שמא תגביה הקרקע וכו' ויראו כג' אילנות. וכגון שהיה רוחב בין הגזע לאילן כשיעור המפורש לפנינו. הרשב"ם [דף פ"ב] . ומ"ש הר"ב ויאמר לו לוקח וכו' ויש לי קרקע. גמרא. וכ' נ"י בשם הרמב"ן ואע"פ שעל הלוקח להביא ראיה. כי הוא בא להוציא קרקע מיד המוכר. מיהת מייתי ליה לידי דינא ודיינא:

קנה קרקע. כתב הר"ב שיש בין אילן לאילן וכו'. כבר כתבתי ל' הרשב"ם בזה בספ"ק דבכורים. ופירוש אורה מלקט. כמו וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ' יג) אריתי מורי (שיר השירים ה א) ואורה שייך למימר בתאנים ובוצר בענבים וכו' הרשב"ם [דף פ"ב]. ומ"ש הר"ב והני מילי כשיש בין אילן לאילן לא פחות מארבע אמות. פירש הרשב"ם שתהא ראויה המחרישה לחרוש בינתים. ומ"ש ולא יותר על ט"ז אמה דחשיבי מפוזרים כדאשכחן בכלאים ספ"ד הנוטע את כרמו על ט"ז אמה ט"ז אמה מותר להביא זרע לשם וכתבו התוספות [דף פ"ג] דאף ע"ג דלענין כלאים כשהוא ט"ז אמה חשיב מפוזרים ואילו הכא דוקא ביותר מט"ז חשיב מפוזרים. היינו טעמא דגבי מכר מודדין אמות מצומצמות. אבל אמות כלאים הן אמות שוחקות ואי אפשר שלא יהא יותר מט"ז. לכך חשיבי מפוזרים. ע"כ. ואף על גב דבכלאים [פ"ד משנה ט'] פסקו הר"ב והרמב"ם מטעם הירושלמי כר"מ ור"ש דלא בעינן שיהא נטוע על ט"ז וכו' אלא בנטוע על ח' ח' אמות סגי. הכא פסק רבא בגמרא דהלכתא ט"ז אמה. וכתב נ"י שצריך לומר דשיעורא דכלאים ודקנייה אינם שוין. אלא דמכלאים שמצינו האי שיעורא דט"ז אמה. מייתינן ראיה דחשיב שיעור. ומשערינן ביה קנייה:

ישפה. דכיון דאין נטועין בשל מוכר כי אם בקרקע של לוקח. והמוכר לא שעבד לו קרקע שלו. אינו מניחן ליכנס בשלו מאחר שמזיקין לו. הרשב"ם:

משנה ה

המוכר ראש בהמה גסה וכו'. בבהמה גסה אין דרך למכור אלא כל אחד מאלו בפני עצמו. ומשום הכי לא מכר. אבל בבהמה דקה דרך למכור את הרגלים עם הראש. דלא חשיבי כולי האי. וכן נמי הכבד עם הריאה אבל איפכא לא שהחשוב אינו נמכר עם מי שאינו חשוב. ואינו דין שיהא טפל לו. נ"י. ומ"ש הר"ב בתוספתא תניא בד"א וכו'

אבל במקום שנהגו כו' ולאו למימרא דדוקא בהך הוא דאזלינן בתר מנהגא. דה"ה בכל השנוים בפרקים הללו שאם יש מנהג ידוע שהולכין אחריו. וכדכתב בהדיא הרמב"ם בסוף פרק כ"ו וספכ"ז מהלכות מכירה. ואפשר שבימי בעל התוספתא לא היה מנהג ידוע שלא כדינין השנויין אלא בהך דינא דמתני' מש"ה שנאו עלה דהך. אבל ה"ה נמי בדינין האחרים:

מכר את הקנה. פירש הר"ב את הריאה ונקראת על שם הקנה שלה. וכן כתב הרשב"ם. וקצת קשה שיקראוה ע"ש קנה ולמה לא יקראוה ריאה כשמה. והתוספות כתבו קנה היא ריאה עם הלב:

משנה ו

ארבע מדות וכו'. מנינא לא למעוטי מידי אתא. אלא להודיעך שצריך לתת טעם לכל ארבעתן למה הם חלוקים זה מזה. הרשב"ם:

במוכרין. כלומר במיכירה וכיוצא בזה במשנה י"ג י"ד פ"ה דאבות:

יפות ונמצאו רעות. לשון הר"ב הוי כאונאה. כלומר [אע"ג] דלא נתאנה בדמים כלל. אפ"ה הוי כאונאה לפי שיאמר דלא ניחא ליה ברעות אפילו בזול. וכתב הרשב"ם דלא דמי להא דפסקינן במשנה ד' פ"ד דב"מ דאונאת שתות שקנה ומחזיר האונאה. דהכא הטעהו. שלא היה דעתו ליקח רעות. אבל גבי אונאת שתות שקנה מה שרוצה לקנות וליכא שום טעות אלא מכירת יוקר:

רעות ונמצאו יפות. שהטעו הלוקח וא"ל חיטין הללו נחשבות רעות בעיר הזאת ובעבור זה מכרן. ואח"כ מצא שהיו מחשיבין אותן ליפות. נ"י:

רעות ונמצאו רעות וכו' כתב הר"ב ולא מצי לוקח למימר אני ליפות וכו'. וכן כתב הרשב"ם. ונ"י כתב אבל אם אמר ליה המוכר רעות הן. ונמצא שהיו רעות שברעות. לאמצי אמר לוקח לא קניתים אדעתא דהכי שיהיו כל כך רעות. וכן ההפך ביפות לא מצי אמר מוכר לא מכרתים אדעתא דהכי שיהיו יפות שביפות. דהא יפות ורעות קאמר ליה והכל בכלל. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם. כמ"ש בחבורו רפי"ז מהלכות מכירה:

שחמתית ונמצאת לבנה. שחמתית עושים קמח מרובה. ולבנה עושה הפת יותר נאה ויפה. נמוקי יוסף [*ועיין במ"ה פ"ב דפאה מה שכתבתי שם בדבור המתחיל שני מיני וכו']: יין ונמצא חומץ וכו'. כתב הר"ב דאיכא וכו' ואיכא דניחא ליה בחלא. גמרא. לפי שהוא צריך עכשיו לחומץ. עיין מ"ש במשנה ב' פ"ב דקדושין:

משנה ז

משך. לשון הר"ב מרשות הרבים בסמטא. או בחצר של שניהם. הרכיב שתי לשונות שזה שכתב בסמטא או בחצר בבי"ת הוא ל' הרשב"ם בפירוש המשנה ולא נקט מרשות הרבים. אבל בפירש הרמב"ם דנקט מרשות הרבים כתב*) לסמטא או לחצר בלמ"ד. וכן הוא בגמרא מאי משך דקתני מרה"ר לסמטא. ופירוש סמטא עיין [בפירוש הר"ב] במ"ד פ"ק דב"מ:

מדד המוכר וכו'. [פירש הר"ב] שאין כליו של אדם קונים לו ברשות הרבים כיון שאין לו רשות להניחן שם. ועיין ברפ"ח דגטין. ומ"ש הר"ב ואם לוקח עצמו מדד אפילו ברה"ר קנה בהגבהה. הרמב"ם. וז"ל נ"י אם מדד הלוקח והגביה ידיו במדידה וכו':

שוכר את מקומן. כתב הר"ב אם הוא ברשות בעלים. ומסיים הרשב"ם ומלתא באפיה נפשה היא וכו'. ומ"ש הר"ב ומקימו קונה לו ובמשנה ט' פ"ה דמעשר שני דתנן ומקומו מושכר לו ומפרש הר"ב שיקנה המעשר אגב קרקע. וצריך לומר דהכא לא בעינן אגב. משום דמיירי שהחצר משתמר לדעתו דלוקח. או שעומד בצדו. וכמ"ש לענין מציאה במשנה ד' פ"ק דב"מ:

הלוקח פשתן וכו'. עד שיטלטלנו. כתב הר"ב היינו הגבהה. ואע"ג דמתניתין במשאות גדולות ובפשתן נמי מי לא עבדי שליפי רברבי. שאני פשתן דמשתמט. כלומר שאפשר לשומטו מעט מעט ולהגביה. ואין בו טורח ולא אמרו משאות גדולות שאין צריך בהן הגבהה אלא כגון טעון של אגוזים או פלפלים או שקדים. והיה גדול שאין אחד יכול להגביה. ואם יתירו יתפרד ויהיה לו בו טורח גדול. הרמב"ם פ"ג מהלכות מכירה. והרשב"ם מפרש שאני פשתן דמשתמיט שמחליק וא"א לעשות מהן משאות גדולות:

שיטלטלנו. פירש הר"ב הגבהה ואורחא דמלתא נקט דדרך מגביה לטלטל ממקום למקום. וז"ל הרשב"ם ואורחא דמלתא נקט דאין דרך להגביה מקחו אלא כדי ליטלו ולילך:

ואם היה מחובר לקרקע וכו'. כתב הר"ב בגמרא [דף פ"ז ע"א] מוקי לה כגון שא"ל מוכר ללוקח לך ויפה לי וכו'. קנה שכירתו וקנה נמי אותו דבר שרוצה להקנות לו עם השכירות. זהו דרך הרמב"ם [בפ"ג מה"מ] ומפרש לה בפשתן שנתייבש ועומד לתלוש דכתלוש דמי [לענין מקח וממכר כדפירש הר"ב במשנה ו' פ"ו דשבועות] אפ"ה בתלישת והגבהת המקצת קנה השאר ע"י קנין השכירות. ופירש המגיד בספ"ג מהלכות מכירה דבאותו תלישה ובשכר היפוי ההוא קנה קרקע. וקנה אגבו כל מה שעליה אבל ללשון הר"ב שכתב במשנה ז' פ"ח. והוא לשון הרשב"ם [דף קל"ח] דסבירא ליה דעומד לתלוש

לאו כתלוש דמי. מפרש המשנה בענין אחר כמ"ש הרשב"ם בפירושו דקרקע נקנה בחזקה. וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע. ואתא מתניתין לאשמועינן דחזקת קרקע מהניא לפשתן. ואע"ג דלא זבין ליה ארעא. ואשמועינן נמי חזקה קלה דבלקיטת הפשתן מקצתו יכול לקנות השאר במחובר. וכגון דא"ל המוכר לקט מן הפשתן עצמו קצת ויתיפה הקרקע ויהיה נקי לחרישה כדאמרינן בחזקת הבתים [דף נ"ד] האי מאן דזכי זכייא אדעתא דארעתא קני. וה"נ אם לקט מן הפשתן קצת ונתכוין לקנות הקרקע קני לה לקנות כל מה שעליה. ע"כ. ועיין עוד מ"ש בספ"ח:

משנה ח

המוכר יין ושמן. וה"ה לפירות. אלא אגב דבעי' לאורויי בסיפא חייב להטיף ג' טפין. נקט יין ושמן. הרשב"ם:

והוקרו או שהוזלו. לאו דוקא הוקרו והוזלו אלא שאין דרך לחזור בחנם. תוספות:

אם עד שלא נתמלאת המדה למוכר. כתב הר"ב במדה שאינה של שניהם מיירי. דאי של לוקח ראשון קנה כשיש שנתות במדה וסתמא תנן אפילו במדה שיש לה שנתות. ואי דמוכר. אפילו משנתמלאת לא קנה ואפילו ברשות לוקח דכשם שכליו של לוקח אין קונות ברשות מוכר. כך כליו של מוכר אינן קונות ברשות לוקח. כמ"ש הפוסקים. ומ' ש הר"ב ובסמטא מיירי או ברשות לוקח. וכן פירש הרמב"ם. ומלשון הרי"ף העתיקו כן. ולאשמועינן דאע"ג שהוא ברשות לוקח לא קנה כשנתמלאת המדה אלא א"כ המדה אינה של מוכר. ולהרא"ש שכ' שדעת הרי"ף בכלי של מוכר ברשות לוקח דקנה לוקח אשמועינן טובא דשאני כשהוא שאול. דלא קנה קודם שנתמלאת משום דאין השואל רשאי להשאיל כך נ"ל. ול' הרמב"ם בחבורו פ"ד מהלכות מכירה בסמטא או בחצר של שניהם או ברשות לוקח:

נשברה לסרסור. כתב הר"ב ולא אמרינן שלוחו של לוקח הוא וכו' זהו פירש הרשב"ם. וז"ל דאיהו לוקח מן המוכר ומוכר ללוקח. ומש"ה כי נשברה וכו'. וכתבו עליו התוספות דתימה דא"כ אמאי נקט נשברה. ושביק יוקרא וזולא דאיירי בה רישא. הל"ל היה סרסור ביניהן והוקרו והוזלו. ופירש ריב"ם היה סרסור ביניהן ומדד להן כדרך סרסרים שמודדין בשכר שנותנים להן ונשברה החבית על ידי מדידה. נשברה לסרסור. וכגון שלא היה מחמת אונסין אלא ע"י שלא נזהר יפה במדידה. ע"כ:

הרכינה. פירש הר"ב הטה. עיין מ"ש רפ"ז דגטין:

הרי הוא של מוכר. לפי שנתיאשו הבעלים. הרמב"ם. והכי איתא בגמרא דלא תקשי אמתניתין ח' פרק בתרא דתרומות דתנן הרכינה ומיצה הרי זו תרומה דהתם לא שייך

יאוש דמ"מ תרומה היא ואסורה לזרים. וכן ל' הרשב"ם. ותמהו התוספות אמאי הוי של תרומה והא אינו חייב לתרום אלא אחד מן חמשים. א"כ כמו אותן מדות של חולין תהיה של תרומה. ושל חולין היו בלא הרכינה ומיצת. ע"כ. ובענייי לא עמדתי על דעתם. חדא די"ל דבתרומה שביד כהן היא. ועוד אפילו בישראל התורם עכשיו ל"ק ולא מידי דהא דשל חולין בלא הרכינה ומיצת הם מ"מ נשארו ביד הישראל ואיה התרומה שעליהם:

עם חשכה. עיין מ"ש במשנה י' פ"ק דשבת:

משנה ט

חנוני חייב. כתב הר"ב ובגמרא פריך אמאי חייב החנוני על הצלוחית אבדה מדעת היא דאי משום שנטלה מיד התנוק והוי כשומר אבדה וחייב בפשיעה. וזו פשיעה היא כשנתנו לתנוק. היינו בדבר שנאבד מן הבעלים שלא מדעתם. אבל זו אבדה מדעת היא ולא נתחייב החנוני בשמירתם. דבשלמא בחיוב פונדיון אע"ג דהוי נמי אבדה מדעת משנתנו בעליו בידו. מ"מ כיון שלא נאבד ביד התינוק ועכבו החנוני בידו נתחייב בחליפיו ובתשלומין גמורים. וכשהשיבו ביד התינוק לאו השבון גמור הוה. דלאודועיה ליה שדריה ולא מצי פטר נפשיה ממה שנתחייב. נ"י. וכ"כ התוספות. ומסיימי דאם היה מחזיר אותו פונדיון עצמו לתינוק ה"נ דהוה פטור:

רבי יהודה פוטר שע"מ כן שלחו. ואפילו לאיכא דאמרי שכתב הר"ב במשנה ג' פ"ח דב"מ דשליח שעשאו בעדים לא הוי שלוחו. דה"ק ליה. אינש מהימנא הוא אי בעית לשדורי בידיה שדרי. הכא שאני דכיון שנתן לו פונדיון וצוה לו להביא באיסר שמן הוה כאילו א"ל בהדיא שלח לי על ידו ופטור. כ"כ התוספות פ"ט דב"ק דף ק"ד:

שעל מנת כן שלחו. ואפילו צלוחית שלקח למוד בה לאחרים. לא מחייב בי' ר"י דס"ל דלא הוי אלא שואל. וכי מחזירו למקום ששאלו משם די. והלכך משהחזירו לתנוק פטור. גמרא:

ומודים חכמים לרבי יהודה. היכא דלא נטלה למוד בה לאחרים אפילו נטלה למוד לתנוק. והיינו דקתני בזמן שהצלוחית ביד התינוק שלא מדד בה אלא לצורך התנוק. וא"כ לא אפקה מרשות בעלים. ומש"ה פטור מן הצלוחית. הרשב"ם:

משנה י

הסיטון. פרשתיו במשנה ד' פ"ב דדמאי:

רב שמעון בן גמליאל אומר חלוף הדברים. סיטון פעם אחת בשנה. דכיון שמוכר תדיר אין המשקה נקרש בתוכו. אבל בעל הבית שאינו מוכר תדיר נקרש ומייבש המשקה בתוכו. הרשב"ם. ובפ"ח מהלכות גניבה פסק הרמב"ם דלא כרשב"ג. וכתב הכ"מ דיש

לתמוה למה. דהא קי"ל כל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו. ע"כ. ובב"י סימן רל"א כתב ואפשר דשאני הכא דמסתבר טעמיה דת"ק. ע"כ. ואני כבר כתבתי במ"ז פרק ח' דעירובין דהאי כללא לאו דוקא. והזכרתי הרבה משניות שנשנה בהם רשב"ג ולא פסק הרמב"ם כמותו. ויש עוד אחרות ולא כתבתי כולם:

חנוני מקנח מדותיו וכו'. ואפילו רשב"ג מודה. רשב"ם ונ"י. ומיהו דלא כר' יהודה דמ"ח:

וממחה. פירש הר"ב מקנח. כמו ומחה ה' דמעה מעל כל פנים (ישעיהו כ"ה:ח'). הרשב"ם:

משקלותיו. פירש הר"ב ששוקל בהן דבר לח. כבשר ושמן. ודבש. או דג מליח מפני שנדבק בו מהלכלוך ומכביד המשקל. נ"י:

ומקנח מאזנים על כל משקל ומשקל. פירש הר"ב כל פעם ששוקל. שנדבק בהן יותר מן המשקולות לפי שיש להן בית קבול. הרשב"ם:

משנה יא

אמר רשב"ג וכו' אבל ביבש. כגון פירות כמון ופלפלין א"צ לקנח שלא נדבק בהן מאומה. הרשב"ם. ומדתנן אמר רשב"ג נראה דלא אתא לאפלוגי. וקשה שהרמב"ם כתב שאין הלכה כמותו. גם בחבורו פ"ח מהלכות גניבה לא העתיק בד"א וכו'. והטור כתב כן בשם הרמ"ה שאף לדבר יבש צריך לקנח המדות וכתב עליו הב"י שאינו מוצא לו טעם כיון דבדבר יבש אינו נדבק. מה יקנח. ע"כ. ומהר"ר ואלק כהן כתב שדבריו במדות שהם עמוקים ואבק נדבק בהן. ע"כ. וא"כ רשב"ג דפליג לא קאי אלא אמדות. דאי במשקלות אף ת"ק מודה ואין נראה כן מסדר המשנה. וצ"ע:

וחייב להכריע לו טפח. לשון הרשב"ם וחייב להכריע המאזנים מצד הבשר טפח. שיהא הבשר שוקל יותר מן הליטרא. ובגמרא מוקי לה במקום שנהגו להכריע. וה"ה לי' ליטרין ביחד להכריע טפח. כדאמרינן בברייתא בגמרא ונותן הכרע א' לכולן ע"כ. [*ומ"ש הר"ב אבל פחות וכו' א"צ וכו'. כ"כ הרשב"ם דנ"ל כן משום דנפיש יותר מדאי הכרע טפח בדבר קל]:

נותן לו גירומיו. דאמר קרא (דברים כ"ה:ט"ו) איפה שלמה וצדק. וצדק מיותר הוא למדרש אע"פ שאיפה שלמה מדדת צדק משלך ותן לו. גמרא:

גירומיו. פירש הר"ב הכרעותיו. וכן הגרמה דשחיטה נמי לשון הכרעה והטייה הוא שמכריע ומטה את הסכין חוץ למקום שחיטה. הרשב"ם:

אחד לעשרה בלח. לשון הר"ב שהוא אחד למאה. מדקתני אחד לעשרה בלח. ולא קתני א' מעשרה בלח דייקינן ליה בגמרא. הלכך חסורי מחסרא והכי קתני. אחד מעשרה

לעשרה. וטורח היה לתנא להזכיר ב"פ עשרה וחיסר האחד ממתניתין דקתני אחד לעשרה בלח ואחד לעשרים ביבש. ונראה משום שהלח נדבק בכלי ואינו מטיף לו הכל. צריך להוסיף לו יותר מביבש. הרשב"ם:

בדקה לא ימוד בגסה. כתב הר"ב דהוי פסידא דלוקח שאין נותן לו אלא הכרע אחד והוסיף הרשב"ם ואפילו במקום שמוחקים נמי א"א למחוק כ"כ בצמצום:

לא ימוד בדקה. דמפסיד מוכר משום שאינו יכול למחוק כ"כ. (ובדקה) [צ"ל ובגסה] מוחק יותר. אי נמי משום שמודד לו בריוח. וכשמודד בגסה מכביד ומפסיד הקונה. הרשב"ם:

לא יגדוש. כתב הר"ב ואע"פ שמוסיף לו בדמים. ויליף לה בברייתא בגמרא מדכתיב איפה שלמה וצדק. ופירש הרשב"ם וצדק לאטפויי אתא מ"מ שאף זה יכול לבא לידי רמאות דאיכא דחזי במדידה ולא ידע לא בפחות ולא בתוספת ויאמרו כך המנהג. וירמה הלוקח את המוכר או המוכר את הלוקח:

פרק ו

משנה א

ואפילו זרע פשתן. כתב הר"ב דרובא קונים אותו לזריעה וכו'. דאין הולכין בממון אחר הרוב. אלא המוציא מחבירו עליו הראיה. ועיין מ"ש ברפ"ג דב"ק ובמשנה ז' פ"ב דמכשירין:

רבן שמעון ב"ג אומר וכו' כתב הר"ב בגמרא מוקי כולה מתניתין אליביה דרשב"ג וכו' והלכה כמותו. ומ"ש הרמב"ם בפירושו ואין הלכה כרשב"ג זה כפירושו במשנתינו דלא כאוקימתא דכולה מתניתין רשב"ג אלא דפליגי בהוצאה. כדפליגי ת"ק וי"א בברייתא. ורשב"ג כי"א. ואין הל' אלא כת"ק ועמ"ש בפרק דלעיל משנה י':

זרעוני גינה שאינן נאכלין חייב באחריותן. והני מילי דלא צמחו מחמת עצמן אבל מחמת דבר אחר כגון שלקו בברד או כיוצא בו איט חייב באחריותן. הרי"ף. וא"ת א"כ מאי קמל"ן פשיטא דהואיל שאין נקחין אלא לזריעה. ואינן ראוין לה אין לך מקח טעות גדול מזה. ונ"ל דהא אתא לאשמועינן דאע"פ שזרען ואי אפשר להחזירן חייב דהרי הוא כמו שפירש לו מוכר. לך וזרעם בקרקע. דסלקא דעתך אמינא נהי דמקח טעות הוא. מצי אמר ליה מוכר הבא לי חטי ואחזור לך דמיהם. קמ"ל דלא. ב"י סימן רל"ב בשם הר"ן:

משנה ב

המוכר פירות וכו'. לשון הר"ב המקבל פירות שקנה תבואה מחבירו הלוקח מקבל וכו'. נראה שכך היתה גרסתו המקבל וכו' ולא הוה ליה לכתוב הלוקח מקבל וכו' כיון דבהדיא תנן המקבל. והיינו הלוקח. והרשב"ם שכתב הלוקח מקבל וכו'. היינו לגירסת הספר דתנן המוכר וכו' הוצרך לפרש הרי זה הלוקח [מקבל עליו] וכו':

עשר מתולעות למאה. כתב הר"ב דהיינו אחד מעשר. כלומר דמתניתין דתנן מספר גדול לאו דוקא אלא הוא הדין במספר קטן נמי מקבל עליו ולא אמרינן דמספר קטן מקפיד ורוצה שיהיו כולם טובים. וגם הרשב"ם ונ"י והטור סימן רכ"ח. כתבו דהוא הדין אחד לעשר. וקצת קשה ממשנה ב' פרק דלקמן דאיצטריך למתני מספר קטן. ואי לאו הכי הוה משמע דלא. ואם כן הכא דלא תנן ליה. אימא דאין הכי נמי דלא:

מרתף של יין. כתב הר"ב ודוקא כשאמר מרתף זה וכו' ואם אמר סתם יין אני מוכר לך וכו' נותן לו יין בינוני וכו'. אין ספק אצלי שהנוסחא המשובשת שבפירוש הרמב"ם הטעתו שכ"כ שם ואם אמר ליה מרתף של יין וכו' ולא זכר מקפה נותן לו יין הנמכר בחנות וכו'. ולשון זה העתיק הר"ב וכתב ואם אמר סתם וכו'. ועל כרחנו טעות סופר הוא בדברי הרמב"ם שהרי אחר כך כתב ואם אמר ליה מרתף יין אני מוכר לך ולא זכר מקפה. ולא יחדו שלא אמר ליה זה. הוא גם כן מקבל עליו עשרה קוססות וכו'. וקשיא דידיה אדידיה. אלא שזה שכתב ואם אמר ליה מרתף של יין חסר מלת זה וכן צ"ל. ואם אמר ליה מרתף זה של יין וכו' וכן הוא בהדיא בגמרא מרתף זה של יין ולא אמר ליה למקפה. נותן לו יין הנמכר בחנות. ואיבעיא להו במרתף של יין. ולא אמר ליה למקפה. מאי. ופליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר מקבל. וחד אמר לא מקבל. שמעינן מינה דליכא מאן דאמר דבחלוקה זאת שנותן לו יין הנמכר בחנות. אלא דפליגי אי מקבל אי לא מקבל. ונותן לו יין יפה כדמסיק התם. ופסקו הפוסקים כמ"ד מקבל. דהוי קולא למוכר שהוא הנתבע. וכתב הרי"ף דהכי מוקמינן. למתניתין. ולא צריכא לאוקמה בדא"ל זה. ולא מפקינן ליה מפשטא. ע"כ. וכתב הכ"מ בסוף פרק י"ז מהלכות מכירה וז"ל. חלוף דינים הללו תלוי. שאם א"ל מרתף זה גרע כחו. ואפילו היה חומץ דמרתף זה כמות שהוא. ואם אמר לה מרתף של יין אני מוכר לך למקפה יפה כחו. כיון שלא הזכיר זה. וא"ל יין למקפה. חייב ליתן לו יין שכולו יפה וראוי לתבשיל. ואם אמר ליה מרתף זה של יין מצד שהזכיר זה הורע כוחו ומצד שאמר של יין יפה כחו לכך נותן לו יין הנמכר בחנות ואם א"ל מרתף זה של יין למקפה. מצד שהזכיר זה גרע כחו. ומצד שאמר של יין למקפה יפה כחו. הוי כאילו א"ל מרתף של יין סתם. ונותן לו עשר קוססות למאה. ע"כ:

קוססות. פירש הר"ב יין רע. כמו ואת פריה יקוסס ויבש דיחזקאל (ז ט) הרשב"ם. וכ"כ בשם הר"ש במשנה ב' פ"ד דמעשר שני:
פיטסיאות. פירש הר"ב שאינן מבושלות וכו' והן שואבות היין ומזיעות אותו. כלומר ששואבות היין לפי שמזיעות אותו דרך דפנותיהן*):

משנה ג

אינו חייב באחרייתו. כתב הר"ב ודוקא שנעשה חומץ בכליו דלוקח. גמרא. ופירש הרשב"ם דאיכא למימר כליו גרמו. ומ"ש הר"ב דאי בכליו של מוכר וכו'. דמצי היאך אמר ליה הא מעיקרא הודעתיך וכו' דבהכי מיירי כדמפרש הר"ב בסיפא. ואם ידוע וכו'. ומשום דבסיפא מוכרח לפרש כן דאי לאו הכי מצי למימר ליה לא איבעי לך לשהויי וכדאיתא בגמרא. משום הכי מפרש לה הר"ב התם בהדיא:
ואם ידוע שיינו מחמיץ. בכל שנה. הרשב"ם:
מבושם. שיתקיים כדרך המתקיימין. הרשב"ם:
חייב להעמיד לו עד העצרת. קשה לרשב"א דהא בקנקנים דלוקח איירי מתניתין ולימא ליה קנקנך גרמו. וי"ל דודאי אם נמצא חומץ מצי אמר ליה הכי. אבל הכא לא איירי בהכי. אלא אשמועינן דצריך ליתן לו יין הראוי להתקיים עד העצרת כ"כ התוספות. ואין נראה כן מדברי הרשב"ם דבפסקא ישן. תנא ומיישן והולך עד החג. מפרש ואם יחמיץ קודם החג הרי הוא באחריותו של מוכר. ע"כ. וז"ל נ"י חייב להעמיד לו עד העצרת. אפילו בקנקנים דלוקח דומיא דרישא. דכיון דמבושם אמר ליה לא הוה ליה להתקלקל. ודוקא כשהיו קנקנים דלוקח בדוקים. ולא שני בברזא וכיוצא בו. וכן פירשו בתוספות. ועוד אמר שם שאם ידוע שיינו טוב וחזק להתקיים עד העצרת. כשמכרו לו. ואח"כ נפסד פטור. דמאי הוה ליה למעבד. הא אפשר שאירע לו שום מקרה מחמת היסט. וכיוצא בו שהפסידו והא לא קביל עליה. ע"כ. והטור סימן ר"ל כתב כדברי התוספות וכן כתב הרא"ש. והב"י לא העתיק לא דברי הרא"ש ולא מכל מה שכתבתי:
אשתקד. פירש הר"ב משנה שעברה הקודמת לזו. והוא שם מורכב שתא קדמייתא. ערוך:
משל שלש שנים. משנה דקודם אשתקד. דהוה ליה שלש שנים עם שנה שאנו עומדים בה. הרשב"ם:

משנה ד

המוכר מקום לחבירו לבנות לו בית וכן המקבל מחבירו לבנות לו בית חתנות. כן הנוסח בספר מדויק וכן במשנה דירושלמי גם בספר הרי"ף והרא"ש וכן העתיק הרמב"ם בפרק

כ"א מהלכות מכירה. ומשום דבית חתנות לבנו הוא עושה אותו יציע קטן סמוך לביתו. כדפירש הרשב"ם ומסתמא אית ליה קרקע כבר סמוך לביתו. לפיכך תנן גבי בית חתנות המקבל לבנות וכו'. לפי שכבר יש לו קרקע. כך נ"ל. ונוסח משנה שבגמרא המוכר מקום לחבירו. וכן המקבל מקום מחבירו לעשות בית חתנות וכו'. ולגירסא זו אכתי לא תני בית עד בסיפא:

לבנות לו בית. דקדק נ"י דלבנות לא טריח בבציר מארבע על שש. אבל לחלוקת אחין או שותפין בד' על ד' הוי בית כדאמרינן בריש פ"ק דסוכה [דף ג] וכ"כ ב"י בשם הר"ן דמוכר בית בנוי סתם. נותן לו בית ד' על ד' כיון דבית מקרי כדאמרינן בריש סוכה ע"כ. ובש"ע סוף סימן ריי"ד השמיט זה. וכתב מהר"ר ו א ל ק כ ה ן שלא ידע למה השמיטהו. ע"כ. ואפשר לומר משום דהתוספות כתבו דאין לחלק בין בנין לחלוקת אחין או שותפין. והא דסוכה מוקמינן בחצר המתחלקת לפי פתחיה. כלומר לפי פתחי בתים שכל בית שאין בו ד' על ד' אין לו דין פתח ליטול כנגדו חלק בחצר. ע"כ. ולדבריהם כי היכי דמשוין דין חלוקה לדין בנין ה"ה דין מכירה נמי. דכיון שאין ראיה מההיא דסוכה לענין חלוקה. ה"נ אין ראיה לענין מכירה:

בית חתנות לבנו וכו'. ל"ל למתני בית חתנות לבנו ובית אלמנות לבתו. ליתני בית חתנות לבנו ולבתו וכו' מלתא אגב אורחיה קמ"ל דלא דרכא דחתנא למידר בית חמוהי כדאמרינן בספר בן סירא. הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסובין וקל מסובין [לאו דוקא אלא דבר גרוע] חתן הדר בית חמיו. פירש הרשב"ם כדאמרינן בפסחים [דף קי"ג] הוי זהיר באשתך מחתנה הראשון אמרי לה משום חשד ואמרי לה משום ממון. ואיתא להא ואיתא להא. ומיהו ה"ה לכל החתנים. אלא שמן הראשון צריך ליזהר חמיו יותר:

הרוצה לעשות רפת בקר בונה ד' [אמות] על שש. פליגי בגמרא איכא מ"ד ר"ע קתני לה והכי קאמר אע"פ שרפת בקר היא פעמים שאדם עושה דירתו כרפת בקר. ולנוסחא שניה שכתבתי דלא גרסי' ברישא בית אתי שפיר. דהשתא לא קאמר ר' עקיבא ארבע על שש אלא בבית החתנות לבנו שהוא קטן משאר בתים. אבל בית לעצמו ו' על ח' כדקתני בית קטן וכו'. ולנוסחא ראשונה דגרס בית ברישא. ועל כרחך בית קטן וכו' נמי ר' ישמעאל היא. מפרש ב"י סימן ריי"ד בשם הר"ן דר"ע מודה בה קאמר. והכי קאמר ר' ישמעאל לר"ע. רפת בקר היא זו שאתה מודה שהרוצה וכו'. וכיון שכן. בית קטן וכו'. ע"כ. ואיכא דאמרי רבי ישמעאל קתני לה. וה"ק שהרוצה וכו':

ראיה לדבר היכל. פירש הר"ב שהיה ארכו ארבעים ורחבו עשרים. ורומו שלשים. וכ"כ הרמב"ם והרשב"ם. ובשל בית ראשון קאמרי. דהוה הכי. ככתוב במלכים א' ו'. דאילו בית שני תנן פ"ד דמדות [מ"ו ז'] שהיה ארכו ארבעים. ורחבו עשרים אבל גובהו ארבעים. וא"ת א"כ ליזל בתר אותו בנין. וי"ל דאין לנו לילך אלא אחר הפחות. וביש ספרים וכן בנוסח משנה דירושלמי גרסינן ראיה לדבר היכל וכותליו. והשתא יש לפרש על בית שני שהיה עם כותליו מאה על מאה. רום מאה. שהרום חצי ארכו וחצי רחבו. ואילו בבית ראשון כתיב בדברי הימים ב' ג' והגובה מאה ועשרים. ועל כל הבית עם העליות נאמר. כפי פירוש רש"י שם. ואזלינן אחר הפחות. וכל שכן שבית שני קרוב יותר לזמנינו וראוי לילך אחריו במנהג המדינה. אלא דקשה לגירסא זו דאנן לאו בבנין בית עם כותלים ר"ל יציע ותאים שסביביו איירינן. אלא בבית בלבד. וא"כ מה זו ראיה לדבר מבנין עם כותלים לבנין בלא כותלים. ועוד דבגמרא דהכא מקשו קראי דבנין שלמה אהדדי. כתיב ושלשים אמה קומתו. וכתיב ולפני הדביר עשרים אמה וגו' דמוכח נמי דמשום הכי מקשו הכא משום דמתניתין איירי בבנינא דשלמה כדברי המפרשים:

משנה ה

מי שיש לו בור. דוקא נקט בור. דאילו חדר דרכו לכנוס שם בין ביום בין בלילה. נ"י. וכתב הרשב"ם מי שיש לו בור וכו' על ידי חלוקה או שלקחו מבעל הבית. ולקח גם הדרך. ע"כ. ומשום חלוקה נקט ולקח. דקיימא לן אחין שחלקו אין להם דרך זה על זה כמ"ש בטור ח"מ סימן קע"ג. אבל בקנה. הא קיימא לן כר"ע במ"ב פ"ד דיש לו דרך ממילא:

וזה עושה לו פותחת. פירש הר"ב בעל הבית וכו' ומשום חשד אשתו תקנו כן כדאמרינן בגמרא וכתב הרשב"ם דמשום גניבה שלא יגנוב חפציו של בעל הבית לא חיישינן שהאשה משמרת את הבית ע"כ. וחשד אשתו פירש נ"י שהרואים אותו נכנס בלא רשות תמיד אפשר יוציאו לעז על אשתו ויבואו לחשדה:

משנה ו

מי שיש לו גינה וכו'. כתב הר"ב ונתרצה חיצון וכו'. לשון הרשב"ם כגון יורשים או שותפים שחלקו ונתרצה וכו'. ע"כ. אבל בלקח גינה לפנים מגנתו של חבירו נראה דא"צ לריצוי אלא ממילא יש לו דרך דה"נ איכא למימר דבעין יפה מכר כמו בבור. וראיה גמורה מגמרא פ"ה דף פ"ב בקונה ב' אילנות וכ"ש ג' למסקנא דיש לו דרך משום דבעין יפה מכר כך נ"ל. והא דמסיים הר"ב באמצע שדהו וכן לשון הרשב"ם וגם במתניתין תנן

לתוך שדה אחרת וכפי הלשון הוה ליה למימר לתוך גינה אחרת. ואפשר דבלשון המשנה נכלל גינה בשם שדה. ובמשנה ז' פרק ד' תנן בית השלחין ומפרשינן גנות ופרדסים:

ואינו מכניס לתוכה תגרין. לקנות מירקות גינתו. הרשב"ם:

ולא יכנס מתוכה לתוך שדה אחרת. כלומר לא יכנס בתוכה לכתחלה כשאין צריך לזו הגינה כלום אלא לכנוס דרך עליה לשדה אחרת שלו כדי לקצר את דרכו דדמי להכנסת תגרין. הרשב"ם:

נתנו לו דרך. כן הנוסחא בכל הספרים והרשב"ם בפ"ה דף פ"ב כתב וז"ל. נתנו לו בית דין דרך מן הצד מדעת שניהם וכו'. וזה וזה אין רשאים לזרעה הואיל וכו' ובחרו להם דרך זה ע"י ב"ד ע"כ. והטור סימן קס"ט העתיק נתן וכו':

ולא יכנס מתוכה. הטעם שלא יכנס וכו' ואע"פ שנתנו לו מדעת שניהם. לפי שהוא מרבה עליהם הדרך ולא נתנו לו אלא לצורך גנתו. הרמב"ם:

משנה ז

ושלו לא הגיעו. לשון הר"ב ויש לרבים שני הדרכים דקיימא לן מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו. ואע"פ שהיה בטעות. ומשום הכי לא הגיעו. ומה שנתן נתן. ואע"פ שבטעות היה. אפילו הכי לא הגיעו מדינא. ולא משום שאי אפשר לו לדון עם הרבים. אלא כדתריץ רב אשי דמדינא הוא דשלו לא הגיעו. דאי אפשר שלא יעקם להם הדרך לקצתם בעברם מן הצד. והיה מזיק להם. ומשום הכי קנסו ליה רבנן דקפדי אהיזק דרבים. ואמרו מה שנתן נתן. ושלו לא הגיעו. דאילו הדרך שהחזיקו בה מתחלה. אע"פ שאי אפשר נמי שלא תהיה רחוקה לאלו שבאים מן הצד שכנגדו הרחוקים. מ"מ מה שהחזיקו הם מעצמם החזיקו. אבל זה שמדעתו בלא רשותם מזיקן. דין הוא דקנסינן ליה. כ"כ נ"י. ופירוש החזיקו כתב הרשב"ם שהשווהו ותקנוהו להלוך. והבעלים ידעו ושתקו אסור לקלקלו דודאי לרבים מחל ע"כ. ועיין בתוספות פרק קמא דף י"ב [*ובפירוש הר"ב פ' בתרא דאהלות משנה ד'. דהתם כתב דדוקא כי נתיאשו הבעלים וכו']:

דרך היחיד. לילך אדם אחד לשדה שלו. הרשב"ם בגמרא:

ארבע אמות. כרוחב עגלה. הרשב"ם:

דרך הרבים. כגון עיר שיש בה מעבר שבאין דרך שם מארץ רחוקה ט"ז אמה דסתם דרך שבתורה ט"ז כדילפינן במסכת שבת [פרק י"א] [דף צ"ח] מעגלות דמשכן. הרשב"ם:

אין לה שיעור. וכן כולה מתני' נקט בלשון נקבה והר"ב העתיק אין לו. וכן גירסת הספר בפרק ב' דסנהדרין משנה ד'. ועיין מ"ש בריש קדושין:

דרך הקבר אין לה שיעור. כתב הר"ב ולא שיכולין לפרוץ גדר כדרך המלך לפרוץ בנינים להפסיד ממון אחרים אלא וכו'. הרשב"ם:

המעמד. כתב הר"ב שהיו עושין שבעה מעמדות וכו' כמו שכתב עוד במ"ג פ"ד דמגילה. ומ"ש כנגד ז' הבלים. גמ'. ופי' הרשב"ם הולכין מעט ויושבין לנחם האבל או להרבות צער על המת שמת ולהרבות בבכי. ולתת איש אל לבו לשוב בתשובה כי חיי האדם הבל. ועומדים והולכים מעט וחוזרין ויושבין מעט. כך עושין ז' פעמים. כדי לתת אל לבם שחיי האדם הבל. והיינו כנגד ז' (הבל) הבלים שכתובין בראש ספר קהלת. ע"כ. וכתב נ"י שהנכון שהוא כנגד ז' דברים [שעניני] העולם נפסקים בהם כדכתיב (בראשית ח) זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבתו ויום ולילה נחשבין אחת. כדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. לומר כי החי יתן אל לבו כי העולם וכל עניניו הבל. ואשרי מי שעמלו בתורה ומעשים טובים. ע"כ:

בית ד' קבין. [בריבוע] צא ולמד מסאתים בחצר המשכן דהוי מאה על חמשים. נמצא בית סאה נ' על חמשים והסאה ו' קבין. נמצא בית ד' קבין ל"ג אמות וב' טפחים רוחב באורך נ' אמה. רשב"ם:

משנה ח

לעשות לו קבר. והם לא היו רגילין ליקבר א' [א'] בפני עצמו. אלא כל בני משפחה נקברין במערה אחת כל א' בכוך בפני עצמו. הלכך המוכר וכו' מכר לו מקום לב' מערות וחצר ביניהן. ומקום הכוכין חוץ מן המערות ד' אמות תחת הקרקע לכל כתלי המערות כדלקמן. ולר"ש ד' מערות. הרשב"ם:

עושה תוכה של מערה. כלומר עושה חללה של מערה ד' אמות רוחב באורך ו'. וגובה המערה מפרש בתוספתא ד' אמות. הרשב"ם. וכתבו התוס' בסוף ד"ה דעבוד להו וכו' דלא היתה רחבה ד' אמות בצמצום אלא יותר מעט מד' אמות. דאלת"ה היאך היו מכניסין הארון שהוא ד"א [כדלקמן] בכוך שהוא באורך המערה:

ופותח לתוכה. חופר בכתלי המערה ונמצאו פתוחין לחללה. הרשב"ם:

וכובין ארכן ד"א. כבר כתבתי במ"ה פ"ד דעירובין דשיעור אדם בינוני ג' אמות מלבד ראשו. ובכאן הוכיחו עוד התוס' מפ' המצניע (שבת ד' צ"ב) דגם מלבד צוארו הוא. וכתבו דמשום צוארו וראשו ודפי הארון הצריכו ד' אמות:

ורומן ז' להכניס הארון בריוח. וגם להיות אויר טפח בין הקרקע לארון שלא לטמא העוברין דרך המערה. רשב"ם. ולשונו זה שכ' בין הקרקע לארון משמע בין תקרת הכוך לארון. וקרי ליה קרקע שהרי הוא קרקע עולם שעל המערה. והתוס' העתיקו לשונו כדי

שיהא פותח טפח בארון וכו'. וזה נראה יותר. וכתבו עוד דמיירי שהכוכים [ונ"ל שצ"ל הארונות שלהם היו פתוחין מן הצד. שהיו מניחין את המת לתוכו. דאי לאו הכי אלא היו סתומין. גריעי טפי כשיש בהן פותח טפח. וכ"כ בפ"ג דברכות דף י"ט [ע"ב] והביאו ראיה מריש פ"ז דאהלות נפש אטומה. הנוגע בה מן הצדדים טהור. ואם היה מקום הטומאה טפח על טפח ברום טפח הנוגע בה מכל מקום טמא. אבל להרמב"ם פרק י"ב דהלכות טומאת מת א"צ לכך. דסבירא ליה דוקא בקבר שניט ההיא דפ"ז דאהלות. אבל בארונות של עץ שמניחים בהם המת אינם כקבר אלא אם יש בין כסוי הארון והמת גובה טפח חוצץ. והעומד על גבי הארון טהור מן התורה וכו'. אע"פ שבפירושו במסכת אהלות לא פירש כן. כמ"ש שם בס"ד:

ורחבן ששה. ואע"פ שכתבתי בשם ירושלמי בריש מסכת סוכה דגברא באמתא יתיב. כתבו התוס' דהיינו כשהוא לבוש. אבל מת שאינו לבוש כל כך. אף עם הארון לא הוי כ"א אמה. ותדע דבלא מלבוש אין מחזיק אמה דהא מקוה אינו אלא אמה על אמה [ברום ג' אמות] ואי אדם ערום מחזיק אמה. אמה באמתא היכי יתיב. ע"כ. ומ"ש הר"ב שבין כל קבר וקבר אמה ומחצה וכו'. הוא שיטת הרמב"ם בפ' כ"א מהל' מכירה. וע' מ"ש במשנה ד' פט"ז דאהלות:

ארבעה מכאן וכו'. נמצא בין כל קבר וקבר שמן הצדדין. אמה ושליש אמה. ובין כל כוך וכוך שמכנגד אמה ומחצה כן נראה לפרש לשטת הר"ב והרמב"ם. דמפרשי בדברי ת"ק שאין מקום פנוי בזויות. אלא מדלקמן גבי אחד ממין הפתח וכו'. נראה לפרש דבדר' שמעון מפרשים נמי כפי' הרשב"ם שמפרש ארבעה מכאן וכו'. ארבע אמות לרוחב ארבע כוכין. ושלשה אמות לשלשה אוירין. ושני חצאי אמה לשני הזויות של אותו הכותל. ע"כ. וע' בסמוך. ועוד במשנה ד' פט"ז דאהלות:

ואחד מימין הפתח. מסקינן בגמ' שלא היו באותו כותל שיש בה הפתח. דאם כן היו תחת החצר ויהיו נדרסין מרגלי נושאי המטה וקובריה. שמושיבין שם המטה ומשתהין שם הרבה. אלא שהיו בשני הזויות שכנגד הפתח חצי כוך בכותל זו וחצי כוך בכותל זו. והיינו מימין הפתח כלומר בזויות שכנגד ימין הפתח. והיה שם בכל זוית פנוי חצי אמה מזה. וחצי אמה מזה. שאלכסון לא יגיע לאמה. הלכך כדי שלא יהיו נוגעים השלשה כוכין אהדדי. היינו זה הכוך שבזויות. עם הכוך שבכותל מזה. ועם הכוך שבכותל מזה היה מעמיק כוך הזויות תחת הכוכין הללו שיהא כעין עילית ותחתית ולפיכך עושהכן בזויות. שכל מה שנכנס הכוך שבקרן בקרקע מתרחק מן הכוכין שמכאן ומכאן הרבה. וזו היא הצורה* ואי בעית אימא שאלו שבזויות לא היה מעמיק. אבל עושה אותן קצרים

לתת שם נפלים. וכיון דקצר הוא אינו מזיק כל כך לכוך גדול שבצדו אלא שיהא משהו כותל בינתים.

ועושה חצר על פי המערה בין המוכר וכו' בין המקבל וכו' צריך לעשות חצר למעלה על פי המערה מקום פנוי שש על שש. הרשב"ם:

כמלא המטה וקובריה. כלומר נושאי המטה. הרשב"ם. ועיין מ"ש במשנה ג' פרק בתרא דנזיר:

ופותח לתוכה שתי מערות. הך מערה דלעיל. ועוד מערה אחרת כנגדה. דהוה ליה ב' מערות בין הכל לחצר. ובכל אחת יש בה ח' כוכין. ועכשיו יוכלו נושאי המטה לבא מכאן ומכאן מן הצדדין שאין שם מערה לחצר. ולא יהיו דורסים על גבי המערות. וליכא לפרושי ופותח לתוכה ב' מערות. בר מהך דלעיל. דהוה ליה ג'. דהא פרכינן בגמ' ד' מערות לר' שמעון וכו' ואי איתא וכו' והא דתני לעיל מערה ואחר כך חצר. ואחר כך מערה שניה שכנגדה. דהיכי ליתני עושה חצר ופותח לתוכה שני מערות וכו' והלא אין קרוי חצר אלא דבר שהוא כניסת בית או כניסת מערה. הרשב"ם. והרמב"ם בפרק כ"א מהלכות מכירה השמיט הא דעושה ?חור וכו' ופותח וכו' והניח המגיד בצ"ע. וכתב הכ"מ דנראה לו שסובר הרמב"ם דליתא אלא לר"ש ולא קיימא לן כוותיה. ע"כ. ונשנה עליו פעמים שכ"כ עוד בספרו ב"י סוף סי' ריז. ומהתימה דהיאך אפשר לומר דלרבי שמעון היא. דבהדיא תנן בה רבי שמעון אומר ד' לד' רוחותיה ואם רצה לומר דתרי תנאי אליביה דר' שמעון. זה היה דוחק ללא צורך כיון דר"ש בהדיא פליג בסיפא למאי נפקא מינה לא אמרינן דתחלת הסיפא אתאן לתנא קמא:

אחת מכאן ואחת מכאן. ורחב המערה כנגד החצר ולא ארכה. אעפ"י שאורך המערה שש ככל אחת מצדי החצר. והכי מפורש במ"ג פרק בתרא דנזיר:

רבי שמעון אומר ארבע לארבע רוחותיה. ואותן הכוכין שהם בשתי המקצועות. כגון הראשונה שבמערה המזרחית בכותל דרומית שנמשכת ארבע אמות באורך לדרום. וזו שהיא ראשונה במערה דרומית בכותל מזרחית שנמשכת ד' אמות באורך למזרח נמצא שכל אחד נכנס בתוך של חבירו. וכן לכל שתי המערות הסמוכות זו לזו אלא שמעמיקין שם. זה תחת זה. אי נמי שעושה אותן כוכין קצרים לנפלים כדלעיל. גמרא: וזו היא הצורה:*

ארבע לארבע רוחותיה. ואין לחוש לדריסת נושאי המטה כדחיישינן בחצר כמו שכתבתי בדבור ואחד מימין הפתח וכו' דהכא ליכא הילוך אלא לפי שעה. להביא המטה לחצר וליכא למקפד. הרשב"ם. וכתבו התוספות שצריך לדקדק היאך יורדים

מחצר למערה שאם היה חצר משפיל והולך במקום שנכנסים לארבע מערות של ארבע רוחותיה אם כן לא היה ראוי להשתמש מטה וקובריה. אלא ודאי החצר היה שש על שש שוה ודרך הסולם היו יורדין מן החצר למערה. או מורדות היה מן החצר למערה:

פרק ז

משנה א

בית כור. לשון הר"ב הוא ע"ה אלף אמה שחצר המשכן היה בית סאתים. והיה מאה על חמשים והכור שלשים סאין. מסיים הרשב"ם צא וחשוב ט"ו פעמים מאה על חמשים. שבית כור הוא חומר והוא עשרה איפות שנאמר כי עשרת הבתים חומר (יחזקאל מ"ה י"ד) וכתיב האיפה והבת תוכן אחד להם (שם מ"ה י') והאיפה שלשה סאין נמצא בית כור שלשים סאין. ע"כ. וזה לשון הרמב"ם בפירוש משנה ט' פ"ב דכלאים מדת בית כור ע"ה אלף ואם תשים אותה מרובעת יהיה בצלע שלה מאתים ושלש ושבעים ושש שבעיות בקרוב. ע"כ. וכשתעמוד למנין וחשבון שמסרתי לך בפ"ב דעירובין [משנה ה'] תמצא שכן הוא בקרוב מאוד לא יחסר לך כי אם שתי אמות. ופחות מעט משתי שבעיות. וזה שכשתעלה האמות לשבעיות יהיו עם אלו הששׁ שבעיות בין הכל אלף תתקי"ז. וכשתכה אותם לרבעם לצרפם בדרך ההכאה והצרוף שהראיתיך שם יהיה ל"ו פעמים מאה אלפים ושבעים וארבעה אלף שמנה מאות שמונים (ושמנה) [צ"ל ותשעה]. והוא השטח אשר יכיל כ"כ שבעיות האמורים. הנה כל מ"ט ממנו הוא האמה בתשבורת. שהרי כל אמה חלקנו לשבעיות ונכה אותו בעצמו והוא מ"ט. ונוציא כל מ"ט שבמספר שטח הזה. ונמצא בהם ע"ד אלף תתקצ"ז פעם מ"ט וישארו ל"ו חלקי מ"ט. הנה יחסרו י"ג חלקים [ממ"ט] ועוד שתי אמות. וזהו בקירוב שאמר הרמב"ם. ובפ"ד מהלכות ערכין כתב רע"ד על רע"ד אמות בקירוב הוא בית כור. ולזה נתכוין בעל חכמת שלמה כשהגיה כך בפירוש רש"י פרק ג' דקדושין דף ס':

נקעים עמוקים וכו'. פירש הר"ב וכגין שרחבים ד' על ד'. פירוש טפחים. ומסיים הרשב"ם דהוי מקום חשוב בפני עצמו. אפי' לענין רשות היחיד דשבת:

אינן נמדדין עמה. כתב הר"ב וצריך שיתן לו בית כור שלם. מקרקע חלק. שאין אדם וכו' ויראו לו כב' וג' מקומות. הלכך אפי' אינם מלאים מים. [ועיין ריש פ"ז דערכין] וראוין לזריעה. כי אינו רוצה שירד למטה ויחרוש. ואח"כ יעלה למעלה ויחרוש. אבל קרקע השוה ימדוד לו ואינו יכול לומר איני רוצה קרקע שתהא מופסקת מסלעים ונקעים וכן משמע לישנא דאין נמדדין עמה דמשמע דשאר השדה נמדד חוץ מסלעים ונקעים. ובלבד

שלא יהיו סלעים ונקעים מפסיקות כל השדה מעבר לעבר. אלא שנשאר ריוח ביניהם שיוכל להעביר המחרישה ביניהם. דאם לא כן שייך למימר אין אדם רוצה שיתן מעותיו [וכו']. ויראוהו כשנים ושלשה מקומות. הרא"ש. ועיין מה שכתבתי עוד במשנה דלקמן:

פחות מכאן נמדדין עמה. דאין שדה בלא טרשים ונקעים פורתא. ובטלי להו. ובגמ' מפרש דעד ד' קבין בטלי בבית כור ותו לא. ע"כ. ויש עוד חלוקי דינין בגמ'. ואין להאריך בהם:

כבית כור. כתב הר"ב משמע כמות שהוא וכו' ומסיים הרשב"ם. דהכי משמע כבית כור עפר ולא בית כור עפר ממש:

משנה ב

פיחת כל שהוא ינכה. ואע"ג דאין אונאה לקרקע [כדתנן במ"ט פ"ד דב"מ] ה"מ כשימכור לו ביוקר יותר משתות. אבל היכא דמטעין זה את זה במדה. צריך לנכות מן הדמים. הרשב"ם. ולא אמרינן שיהא המקח בטל. דכל לוקח ומוכר אפילו במקח אחד לאו דוקא מעמידים דבריהם אלא לפי משקל ולפי מנין. המגיד פ' כ"ח מהלכות מכירה בשם הרשב"א:

יחזיר. לשון הר"ב הקרקע שהותיר או דמי הקרקע כדמפרש ואזיל. דהיינו מה הוא מחזיר לו וכו' דקאי נמי אהך דרישא. אבל בנקעים וסלעים דאין נמדדין עמה במתני' דלעיל יש מחלוקת בין הפוסקים. להרמב"ם הם של לוקח בלא דמים. ולרשב"ם נשארו למוכר. וכן הסכים הרא"ש. נ"י:

אם אמר הן חסר הן יתר וכו'. כתב הר"ב ואי אמר בית כור סתם. סתמא נמי כהן חסר הן יתר דמי. גמ'. ומו מי התוס' והרא"ש דדוקא בעומד בתוכה. דאי לאו הכי תקשה מתני' דלעיל דאומר בית כור עפר סתם דנקעים וסלעים אין נמדדין עמה. והא בסתם כהן חסר הן יתר דמי. ואפילו לא היו טרשין כל עיקר אלא היה הקרקע חסר הא אמרת דהגיעו כ"ש השתא. אלא דהתם באינו עומד בתוכה. והכא בעומד בתוכה ורואה כמה יש בה:

יעשה חשבון. כתב הר"ב יחשוב כמה הותיר וכו'. אבל פיחת יתר מרובע לא שייך שום עשיית חשבון אלא ינכה לומן הדמים. דכיון דליכא בהאי שדה טפי. ליכא לחיוביה ליתן לו משדה אחר. הרשב"ם. ונ"י כתב מדלא אמר יתר על כן יחזיר אלא יעשה חשבון. משמע דאפילו פיחת נמי יותר משיעור זה ינכה. ולא אמרינן דבטל מקח. דאכתי שם כור עליה. ע"כ. וכלומר דאי פיחת עד שאין שם בית כור עליה. בטל מקח. דמ"מ בית כור א"ל. וכ"כ ב"י סי' רי"ח בשם הר"ן:

בית ט' קבין. כתב הר"ב דהשתא חזי ליה האי קרקע. כדאמרינן היינו בסוף פ"ק:

ובדברי ר"ע. שם. וכהאי לישנא תנן נמי בפ' י"א דכתובות מ"ד:
לא את הרובע. כתב הר"ב הכי קאמר וכו' לא את המותר וכו' כלומר דתני הכי בגמ' אדפרכינן אמתניתין. קאמר תאני רבין בר רב נחמן לא את המותר בלבד מחזיר לו. אלא את כל הרבעים כולן:

משנה ג

דברי בן ננס. כתב הר"ב ופליגי רבנן עליה ואמרי הלך אחר פחות שבלשונות וכו'. וניטל הלוקח בפחות שבשיעורין. וז"ל הרשב"ם. הלך אחר פחות שבלשונות. אחר אותו הלשון שמפחית כחו של לוקח. דמספקא ליה וכו'. ויד המוכר שהוא מוחזק בקרקע שלו על העליונה. הלכך היכא דאמר ליה מדה בחבל והן חסר והן יתר. חזינן אם הותיר כל שהו. להכי אמר ליה מדה בחבל ויחזיר. ואם פיחת כל שהוא. להכי אמר ליה הן חסר הן יתר. שהיה ירא שמא לא יהיה כאן בית כור שלם והגיעו. ע"כ. ומשמע שאפילו אם עדיין לא נתן הלוקח את המעות. וכן כתב המגיד. והטעם לפי שהמקח נגמר ונתחייב לשלם חובו. ולא יוכל להוציא הקרקע מהמוכר אלא בפחות שבלשונות. ועיין מ"ש במשנה ח' פ"ח דב"מ:
פחות משתות הגיעו. פירש הר"ב אם פיחת מן הבית כור וכו'. כרב הונא בגמרא. ופירש הרשב"ם דמשמע ליה מדקתני עד שתות ינכה. דעד ולא עד בכלל. ומשום הכי מפרש פחות משתות דקתני דהכי קאמר אם פיחת וכו'. ודכתב הר"ב הכי גרסינן קאי אפחות משתות כלומר לאפוקי גרסת הספר שכתבו התוס' דגרס פחות שתות. אבל לא נתכוין לגרסת נ"א דבמקצת ספרים דגרסי יותר משתות. דאם כן מאי איצטריך לפרש ולמטה עד שתות. וגם הרשב"ם ותוס' גרסי עד שתות. וכן מצאתי בדפוס אחד בפירוש הרע"ב עד שתות. ועל פיו הגהתי כן:
הגיעו. דלא דמי להן חסר או יתר. דהתם הוי שיעורא ברובע לסאה [שהוא אחד מכ"ד] אבל הכא בעי טפי. דהא כיון דאמר בית כור עפר אני מוכר לך. כהן חסר הן יתר דמי. כדאוקמינא לעיל. והשתא דאמר בית כור בסימניו ובמצריו אני מוכר לך מטפינן שיעורא. ואמרינן אפילו*) [פיחת שתות] הגיעו. דכיון דהראה לו המצרים כמאן דזבין ליה שדה זו סתמא דמי. כמות שהיא בין קטן בין גדול. אלא דאהני מאי דאמר בית כור שיהא קרוב לבית כור שאינו חסר יותר משתות. וכן דלא ליהוי מותר יתר על שתות. הרשב"ם:
ינכה. לשון הרשב"ם ינכה מן הדמים. ואם הותיר יחזיר לו קרקע ע"כ. ולשון הטור סימן רי"ח מחזיר גם השתות. והוי דינא כדלעיל גבי הרבעים שיתן דמים או קרקע. הכל לפי

מה שהוא היתרון. שאם בתוספת פחות מתשעה קבין בשדה וכו'. ע"כ. וממילא בפחות נמי דינא לנכות גם השתות. אלא דביתר הוצרך לבאר ג"כ החלוק בחזרת קרקע או דמים. דזה לא שייך בפחת. וכתב הרשב"ם דהאי שתות לאו משום דין אונאה. דאין אונאה אלא למטלטלי. אבל לא למקרקעי וכו'. אלא שיעורא דרבנן היא דהכי מחיל איניש היכא דאמר בסימניו ובמצריו. טפי לא מחיל:

משנה ד

משמנין ביניהן. לשון הר"ב רואין המקום השמן שבשדה זו ונוטל אותו המוכר וכו'. ומאי משמנין ביניהן השומן יהא ביניהן. וכה"ג תנן במשנה ו' פ"ב דבכורות לענין רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים. ויצאו שני ראשיהם כאחד וכו'. רבי עקיבא אומר משמנין ביניהן. אלא דהתם אמרינן דהמוציא מחבירו עליו הראיה ואי לא מייתי כהן ראיה לא שקיל אלא הכחוש. ונשאר היפה ביד הישראל. דהתם שמא הכחוש של כהן הוא. הלכך כיון דלא מצי מייתי ראיה מפסיד. אבל הכא ודאי מכר לו כל חצי שדהו והדבר ידוע דכל החצי מכר. ומן הדין היה לו ליטול חצי היפה וחצי הכחוש. אלא משום דמצי אמר ליה דמי חצי השדה מכרתי לך. הלכך ידו על התחתונה ליטול מן הכחוש. בשוה חצי השדה. הרשב"ם. והא דכתבתי בסוף משנה א' פ"ז דב"מ אהא דתנן הכל כמנהג המדינה. הכל לאתויי הא דתניא השוכר את הפועל ואמר ליה כאחד ושנים מבני העיר. משמנין ביניהן. פירש רש"י שנותן כמו לבינוני. והרמ"ה פירש מחשבין לגדול ולקטן וכו'. התם נמי פירושא דמשמנין ביניהן השומן יהא ביניהן. אבל לא היו יכולין לפרש המוציא מחברו עליו הראיה כמו בבכורות. דהא אהכל כמנהג המדינה מייתינן לה. וירושלמי הביאו הרא"ש עלה דהך ברייתא השוכר וכו' אמר ר" אושעיא אמר רבי אלעזר בכל המקום המע"ה חוץ מזו. זאת אומרת מנהג מבטל הלכה. וכל שכן דליכא לפרושי כי הכא. דלדמי ולכחוש. נמצינו למדין דהני תלתא משמנין ביניהן פירושם שוה דשומן יהא ביניהן. אבל ענינם אינם שוה. וכל אחד דבר הלמד מענינו הוא:

חציה בדרום וכו' ונוטל חציה בדרום. פירש הר"ב שמין כמה שוה חצי שדה שבדרום וכו'. נותן לו מוכר ללוקח בכל רוח שירצה. וכן פירש הרשב"ם. וכתב נ"י שאינו נכון. דהא בדרום אמר ליה. ואי האי לישנא לא מהניא ליה. מאי לישנא מהניא ליה. והנכון כמ"ש הר"ר י צ ח ק ב ר ב ר ו ך ז"ל ונותן לו בדמי חציה לרוח דרום. בין שהוא כחוש או שמן. בהשוואת חלקים בעלוי וגרעון קרקע. וכן פירש הראב"ד וכן הרמב"ם ז"ל. ע"כ. וכלומר דשמין נמי דמי כולה. ונותן לו בדרומה כחצי כל הדמים. וכ"כ הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות מכירה. אבל לשונו בפירושו בזה המשנה אינו מובן לי כלל:

חריץ ובן חריץ. כתב הר"ב תרוייהו אחורי הגדר ובן חריץ הוא סמוך לגדר ואחוריו החריץ. כך פירש הרמב"ם והרשב"ם ומה שכתב הר"ב איידי דחריץ רווח נכנסת בתוכו וקופצת למעלה וכו'. וז"ל הרשב"ם איידי דרווח ו' טפחים נכנסת לתוכו ונמשכת מעט לאחוריה וקופצת ע"כ. ומ"ש הר"ב בן חריץ איידי דקטין קיימא אשפתא החיצונה [וקפצה]. הרשב"ם. ומסיים הרמב"ם וכשהן שנים אינה יכולה להכנס בקטן למיעוט רחבו ולא תקפוץ לרוחב השני חריצין:

ששה טפחים. רחבו באורך כל השדה. הרשב"ם:

פרק ח

משנה א

יש נוחלין ומנחילין. והאי דלא קתני יש נוחלין זה את זה. משום דבעי למתני סיפא נוחלין ולא מנחילין תנא נמי רישא נוחלין ומנחילין. הרשב"ם:

ואלו נוחלין ומנחילין. איכא דוכתא דנקט אדסליק מיניה ואיכא אדפתח ביה. וכמו שכתבתי בריש מסכת שבת. אבל הכא לישנא דואלו נוחלין ומנחילין הוא מיותר. דהא מסיים נוחלין ומנחילין. וכן מסיים בכולהו:

האב את הבנים. כתב הר"ב דכתיב איש כי ימות ובן אין לו והעברתם וכו' במקום בת וכו'. מדשני קרא בדיבוריה ולא אמר ונתתם נחלתו כדאמר בכל הפרשה גבי האחין. ש"מ דאתא לאשמועינן שיש אחד הראוי לירש תכף אחר הבן. ומאי ניהו אב. דאילו אחין הא כתיבי. נ"י. ומ"ש הר"ב ואי אתה מעביר נחלה מן האב במקום אחין. כלומר מדלא כתיב העברה ג"כ באחין. תוספות:

האב את הבנים. אע"ג דקרא איש כי ימות ובן אין לו. משתעי בירושת בן לאב. פתח התנא בירושת אב לבן. דהואיל ואתא מדרשא חביבא ליה. גמרא:

והבנים את האב. כתב הר"ב דכתיב איש כי ימות ובן אין לו. הא יש לו בן. בן קודם. בגמרא ד' ק"י ע"א מנלן דכתיב איש וכו' ופירש הרשב"ם מנלן דהבנים קודמים לבנות מדלא קתני הבנים והבנות את האב. ע"כ. ותימא דא"כ רישא נמי תקשה ליתני האב את הבנים והבנות. הלכך נראה כפירוש התוספות דריש פרקין. דלהכי דייק בסיפא. משום דאייתר לגמרי דמדקתני דהאב את הבנים נוחלין ומנחילין שמעינן נמי דהבנים את האב. שאם האב נוחל את בנו. א"כ בנו מנחילו. אם הוא מנחיל לבנו א"כ בנו נוחלו. אלא דלהכי שנאו למידק מיניה בנים ולא בנות כלומר דבן קודם לבת. ואע"ג דקתני לה בהדיא בסמוך [במתניתין דלקמן] מ"מ תנא ליה הכא אגב אורחיה ולקמן נמי תנייה למנות סדר

נחלות. ע"כ. אבל הרשב"ם לא דייק מיתורא משום דסבר ליה דלאו מיתרא שכ"כ בדף קי"ד ע"ב. דאע"ג דמבבא דהאב את הבנים שמעינן ליה. קתני לה. משום דכל נוחלין ומנחילין קא חשיב. ע"כ:

והאחים מן האב. כגון ראובן ויוסף בני יעקב. אע"פ שהן מלאה ומרחל. יורשים זה את זה בשביל שהן אחין [מן האב] וכגון שמת יעקב אביהן. אבל אם יעקב חי הוא קודם [כדתנן לקמן] וכגון שאין להם בנים. ודוקא אחים מן האב דמשפחת אב קרויה משפחה. כדילפינן וכו'. הרשב"ם.

האיש את אמו. משום דתני גביההאיש את אשתו תנא נמי האיש את אמו אע"ג דהוה ליה למתני הבן את אמו. מהר"ר ואלק כהן בש"ע סימן רע"ו:

האיש את אמו. כתב הר"ב דכתיב וכל בת יורשת וכו'. גמרא. והקשו התוספות דלמה לי קרא. אטו נכסי נשים יהיו הפקר. ותירצו דודאי בשאר ירושות נשים. כגון בתו ואחותו. פשיטא דיורשה אביה ואחיה. כיון שאין הירושה נעקרת ממשפחת אב. אבל בן בנכסי האם צריך למילף לפי שניסבת נחלה ממטה [אביה] ע"י הבן. ומ"ש הר"ב אלא זו שאביה משבט אחד. ואמה משבט אחר וכשנשאת אמה לאביה היו לה אחין לאמה של בת זו. שיירשו נחלת אביהן דליכא הסבת נחלת אם לאב בשעת נשואין. דלא קפיד קרא אלא שבשעת נשואין לא תהא ראויה לירש נכסי אביה. ומיהו אח"כ מתו אחיה ואח"כ מת אביה וירשה אותו ומתו האם והאב ולא היה להם כי אם בת זו וירשתן. הרשב"ם. גמרא. ואין לי אלא בת בן מניין אמרת קל וחומר. ומה בת שהורע כחה בנכסי האב ייפה כחה בנכסי האם. בן שיפה כחו בנכסי האב אינו דין שייפה כחו בנכסי האם. [ומ"ש] ומדכתיב מטות הקיש וכו'. פירש הרשב"ם מדלא כתיב שני מטות:

והאיש את אשתו. כתב הר"ב דכתיב שארו זו אשתו. וקרינן הכי ונתתם וכו' וגורעים וכו'. פירש הרשב"ם דף קי"א גרע וי"ו מנחלתו ולמ"ד מלשארו. ומוסיפים שתי אותיות הללו זו על גבי זו לעשותו תיבה אחת והיא. לו. ודורשין הכי ונתתם את נחלת שארו. לו. יכול אף היא תירשנו. דעיקר פשטיה הכי משמע ונתתם את נחלתו לשארו. לאשתו. ונדרשיה לקרא הכי. ונתתם את נחלתו אם ימות. לשארו. וירש כלומר וגם הוא יירש את שארו אם תמית היא. ת"ל וירש אותה. דמצי למכתב וירש. בלא אותה. דהוה שמעינן מקרא דהוא יורשה והיא יורשתו. כדפרישית. הלכך כתב רחמנא וירש אותה. למעוטי שהיא לא תירשנו. ואתא לגלויי אריסא דקרא דגורעין וכו'. ומשום דעיקר דרשא נפקא לן מוירש אותה. הלכך תנא דבי ר' ישמעאל תני וירש אותה. מלמד שהבעל יורש את אשתו. ומריסא דקרא דריש בדרך גורעים וכו' והיינו נמי שהר"ב ריש פרק ט' דכתובות מייתי

דכתיב וירש אותה משום דנקט כדתנא דבי רבי ישמעאל. ועיקר דרשא מרישא כדכתב הכא. ורש"י מפרש התם אליבא דרבא דדריש בענין אחר. אבל דברי הר"ב בסגנון אחד וכמו שכתבתי. ומ"מ כתב שם הר"ב דירושת בעל את אשתו לאו דאורייתא היא. ע"ש: **והאיש את אשתו**. כתב הר"ב דכתיב שארו זו אשתו. פירש הרשב"ם ד' ק"ט ע"ב דכתיב (בראשית ב':כ"ד) והיו לבשר אחד וכתיב נמי (שמות כ"א:י') שארה כסותה ועונתה לא יגרע. ונ"ל דאליבא דר"א נסיב לדרשא זו דדריש עונתה זו מזונות. שנאמר (דברים ח':ג') ויענך וירעיבך כמו שכתבתי במשנה ד' פ"ד דכתובות. ואיהו דריש שארה. זו עונה וכן הוא אומר (ויקרא י"ח:ו') איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. כדאיתא התם בגמרא דף מ"ז. ואלא מיהת לתנאי דפליגי התם וחד דריש שארה זו מזונות. והכי נסיב לה הרשב"ם גופיה בפירקין דף קכ"ו ע"ב. וחד דריש שארה זו כסות. כמ"ש שם בכתובות בס"ד. צריכין למודעי. שארו זו אשתו מנלן. ובדף קי"ו לא כתב הרשב"ם אלא כדכתיב והיו לבשר אחד. אפשר דסמך אשאר בשר דעלמא דגבי עריות. והכא דנסיב ג"כ שארה וגו' טעמא אחרינא הוא. כן אפשר לומר. ועכ"ז לזה הטעם האחר דלא נסבינן [אלא] קרא [דוהיו] לבשר אחד. הני תנאי דלא דרשי שארה לעונה. מנא להו דשארו זו אשתו. וראיתי בתורת כהנים ריש פרשת אמור כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו. שאר אביך היא. ע"כ. ודברי תימה הן דהא גבי אחות אביך כתיב. איברא דבגמרא דף ק"ט איכא דדריש שארו דהכא זה האב. דכתיב שאר אביך היא. ומיהו בזה נ"ל דהכי קאמר מכדי כל העריות משום שאר נאסרו. כדכתיב איש איש אל שאר בשרו וגו' למה לי קרא למימר דשאר אביך היא. אלא למדרש דאביך הוא שארו האמור במקום אחר בפרשת נחלות. אבל לענין דרשא דתורת כהנים למדרש מיניה דאשתו מקרי שארו. בהא ודאי צריך נגר ובר נגר דלפרקיה. ומקרוב נקרב ספר קרבן אהרן והוא ביאור נחמד אף נעים לכל ברייתות דתורת כהנים. ודקדקתי בו ולא מצאתי בזה דבר. וראיתי שברייתא זו מועתקת בספר הרי"ף בריש הלכות קטנות בזה הלשון. כי אם לשארו. אין שארו אלא אשתו שנאמר אל אשתו לא תקרב שאר אביך היא. ע"כ. וגרסא זו ישרה היא בעיני. ואע"פ שזו נראית תמוהה יותר דאל אשתו לא תקרב לא כתיב גבי שאר אביך אלא גבי אשת אחי אביך. מ"מ נראה בעיני שהיא גרסא נכונה. ודהכי דריש שארו דגבי טומאת כהן מיותר. למדרש. וקאמר דהתם כתיב שאר אביך גבי אחות האב. כלומר שהאחות היא שאר אחיה שהוא אביך. ובאם אינו ענין לאחותו. דכתיב בהדיא ולאחותו הבתולה. ולרבות שאינה בתולה אי אפשר. דא"כ לא לכתוב הבתולה. תנהו ענין לדדמי לה לאחות אביך בעריות. והיינו ערות אחי אביך. והיא אשת אחי אביך. שנאמר אל אשתו לא תקרב.

שמע מיניה דאשת אחי האב היא שאר בעלה. למדנו דשארו נמי היא אשתו ולישנא דברייתא הכי פירושה שנאמר אל אשתו לא תקרב. ולמדנו דאקרי שארו מדכתיב שאר אביך באם אינו ענין וכו'. [*ושוב מצאתי שדומה לזה כתבו התוספות בפרק ב' דביצה דף כ' ע"א בסוף דבור המתחיל למד וכו' דפשטיה דקרא דויקרב העולה מיירי בקרבן צבור [דאע"ג דקי"ל] (וקיי"ל) דשתי סמיכות בצבור ותו לא. וקרבן זה אינו מהם. (הלכך) [יש לומר] באם אינו ענין לקרבן צבור. תנהו לקרבנות אהרן שהוא קרבן יחיד. ע"כ]. ומעתה שלמדנו. שארו זו אשתו. לענין טומאת כהן יש לנו לומר שהוא בנין אב לכל שארו שזו היא אשתו. אף לענין פרשת נחלות. וכל שכן לדברי הר"ב דירושת בעל לאשתו לאו דאורייתא כמ"ש ריש פרק ט' דכתובות וכתבתי ולעיל. דהשתא אינה דרשא גמורה אלא אסמכתא בעלמא:

ובני אחיות. בני אחותו של ראובן. כגון בני דינה נוחלין אותו. שהרי דינה יורשת את ראובן אחיה ובניה באין מכחה. אבל לא מנחילין לראובן שהרי ראובן מכח אחותו דינה בא לירש אותן והלא דינה עצמה אין יורשתן כדאמרן דהאם אין נוחלת את בנה. וגרסינן בני אחות. ואי נמי גרסינן בני אחיות איכא לפרושי כבני אחות. כלומר בני אחיותו של אדם. הרשב"ם:

האשה את בניה וכו'. הא תו למה לי הא תנא ליה רישא האיש את אמו. והאיש את אשתו דנוחלין ולא מנחילין [וכולה בבא מיותרת. משא"כ ברישא להרשב"ם שכתבתי בדבור והבנים וכו'] הא קמ"ל דאשה את בנה דומיא דאשה את בעלה. מה אשה את בעלה. אין הבעל יורש את אשתו בקבר כדאשכחן בפנחס דירש אמו אף על גב דאביו אלעזר היה חי כדדרשינן בגמרא דף קי"ג מדכתיב (יהושע כ"ד:ל"ג) ואלעזר בן אהרן מת. ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו ולמאי קאמר בנו. אלא כלומר שהיתה ראויה לאלעזר וירשה בנו במקומו. והלכך הכא נמי כשהבעל בקבר אין לו להוריש נמי ירושת אשתו שמתה אחריו. להנחיל אותה לבניו. ואף אשה את בנה. אין הבן יורש את אמו בקבר. להנחיל לאחין מן האב אלא יורשי אביה יורשין אותה. וסברא הוא דכיון דמת בנה מקמי דידה פקע לו כחו בירושת אמו. כך כתב הרשב"ם כפי שפירשו דבריו בתוספות. אע"פ שמלשונו שבסוף פ"ט אין נראה שנתכוין לפירושם. מ"מ פירושם נכון בעצמו. וכתב עוד הרשב"ם והאי דתני אחי האם אע"ג דלא צריך דהא שמעינן ליה מבני אחיות אגב גררא דהנך נקיט ליה:

משנה ב

וכל יוצאי יריכו של בן קודם לבת. יליף לה בגמרא מדכתיב בן אין לו עיין עליו. וכן בכולם כתיב אין לו למדרש עיין עליו אם יש יוצאי ירך עד סוף כל הדורות. יוצאי ירך קודמין לשל אחריו. וכי היכא דאמרינן עיין עליו למטה. ה"נ אמרינן עיין עליו למעלה. שאם כלה זרעו לגמרי העבירנו ליורשי האב למעלה. ומ"ש הר"ב דבכל מקום הזכר ויורשיו קודמים לנקיבה. בגמרא דף קי"ג. וירש מקיש ירושה שניה לירושה ראשונה. מה ירושה ראשונה. בן קודם לבת. אף ירושה שניה בן קודם לבת. ופירש הרשב"ם דווי"ן דואם דבכולהו דריש. דכל וי"ו מוסיף על ענין ראשון. אלא נקט וירש דהוא סיפא דכולהו. ופירש עיין עליו שאמרו חז"ל עיין עליו מה שכתבתי במ"ה פ"ב דיבמות [ד"ה פוטר]:

בת קודמת לאחין. ואם יש אב למת. גם לו קודמת. הרשב"ם:

אחין קודמין לאחי האב. ואם יש להן אחות הן קודמין לאחות. והאחות ויוצאי יריכה קודמין לאחי האב. הרשב"ם:

והאב קודם לכל יוצאי יריכו. לשון הר"ב האב קודם לעולם לאחי האב וכו' עד לאבי אבי האב כל זה מלשון הרשב"ם דף קט"ז ע"ב וגם בפירש הרמב"ם בזה הלשון שאין ירושה לאחי אבי האב בחיי אבי האב. ולא לאחי אבי אבי האב. בהמצא זקנו של אבי האב. ע"כ. ולשונם תמוה לפי שלדבריהם אין לאב קדימה אלא לאחי עצמו ואין הדבר כן. אלא שיש לו קדימה על אחי בנו. באיזה דור שיהיה לעולם האב קודם לאחי בנו [*כדקתני [האב] קודם לכל יוצאי יריכו] וז"ל הרשב"ם דף קט"ו ע"ב כללא דמלתא אבי המת קודם לאחי המת וכן אבי אבי המת קודם לאחי אבי המת. אבל אחי המת קודם לאבי אבי המת. וכן אחי אבי המת קודם לאבי אבי אביו של מת. ע"כ. שוב מצאתי בספר חכמת שלמה שכתב על לשון הרשב"ם דדף קי"ו דהאב קודם לעולם לאחי האב וכו'. וז"ל כך הוא בכל הנוסחאות וראוי להיות כתוב במקום אחי האב. אחי המת. ועוד פשיטא שהוא קודם לאחיו. וגם הוה לי' למימר קודם לאחיו. אלא הכי קאמר קודם לאחי המת מן האב. וכאילו אמר קודם לאחין מן האב. והיינו אחין של מת. שהרי לא קאמר לאחיו. ודו"ק. עכ"ל:

משנה ג

בנות צלפחד וכו'. משום דאמרן לעיל כל יוצאי יריכו של בן קודם *) לאחין דאשמועינן דבת הבן נוחלת במקום הבן. מש"ה נקט ליה שהרי בנות צלפחד נחלו חלק אביהן בנכסי חפר במקום צלפחד אביהן. הרשב"ם:

חלק אביהן שהיה עם יוצאי מצרים. כתב הר"ב סבר האי תנא ליוצאי מצרים נחלקה הארץ. שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו. כלומר לבאי הארץ נתחלקה הארץ כפי החשבון של יוצאי מצרים שנטלוה בתורת ירושה מאבותיהם שנאמר בפרשת פנחס בבאי הארץ באותו מנין דערבות מואב דכתיב בהו ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן וגו' לשמות מטות אבותם של אלה שנמנו ביציאת מצרים. ינחלו אלו. דלאותן יחלקו הנחלה. ואלה אשר קמו תחתיהם יירשום. הרשב"ם. ובגמרא [דף קי"ב ע"ב] פריך ודלמא לשמות מטות אבותם לאו ביוצאי מצרים קאמר אלא לשבטים. ומשני דכתיב [בפרשת וארא] ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'. ירושה היא לכם מאבותיכם. וליוצאי מצרים קאמר להו:

ושהיה בכור. דתניא נתן תתן להם (במדבר כ"ז:ז') זו נחלת אביהן. בתוך אחי אביהם. זו נחלת אבי אביהן. והעברת את נחלת אביהן להן. זו חלק בכורה. [דכתיב (שמות י"ג:י"ב) והעברת כל פטר רחם] גמרא דף קי"ח ע"ב. וכתב הרשב"ם בפירוש המשנה וז"ל והאי דכתיב בדברי הימים (א ז) ושם השני צלפחד. לא שני לאחין קאמר. דהא לא איירי לעיל באחין כלל. אלא בגלעד אבי חפר במכיר אבי גלעד איירי [לעיל מיניה]. ואיכא למימר דאגלעד קאי. ומאי שני. שני לגלעד. כלומר בן חפר בן גלעד. הרי ג' חלקים. ב' חלקי בכורה. וחלק [צלפחד] עצמו. והאי דלא חשיב במתניתין ד' חלקים שהיה להן לבנות צלפחד כדכתיב (יהושע י"ז:ה') ויפלו חבלי מנשה עשרה. שיתא דשיתא בתי אבות. וד' דבנות צלפחד. דהוה להו חד אחא דאבא ונטלו חלק בנכסיו. היינו טעמא דלא הוה משמע לן מידי. דהא שמעינן כבר דבת הבן הרי היא כבן וכו'. ע"כ:

נוטל ב' חלקים. כתב הר"ב ואע"פ שעדיין לא ירשו וכו'. ואין הבכור נוטל פי שנים בראוי [כדתנן במשנה ט' פרק ח' דבכורות] ארץ ישראל מוחזקת היא. גמ' ופירש רשב"ם מוחזקת היא. ליוצאי מצרים. כדכתיב ונתתי אותה לכם מורשה כלומר אני נתתיה לכם ירושה:

משנה ד

ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם. טעמא פירש הר"ב במשנה ט' פרק ח' דבכורות:

והבנות נזונות מנכסי האב. בתנאי כתובה. כדתנן במשנה י"א פרק ד' דכתובות. ודין המזונות ב[ריש] פרק דלקמן:

משנה ה

האומר וכו' לא יירש וכו'. אפילו לרבי יוחנן בן ברוקה דאם אמר על מי שהוא ראוי וכו'. ואף על גב דממילא משמע שיהיה השאר לאחין. מכל מקום כיון שאמר בלשון לא יירש. משמע כמתנה על מה שכתוב בתורה. נ"י:

שהתנה על מה שכתוב בתורה. ואפילו למאי דפסקינן בסוף פרק ז' דבבא מציעא. דבדבר שבממון תנאו קיים. אמרינן בגמרא [דף קכ"ו] שאני הכא דלא מחיל. ופירשו הרשב"ם ונ"י דדבר שלא בא לידו של בן [*אינו יכול למוכרו ולא למוחלו] ואפילו אי מצי מחיל ודאי לן דלא מחיל דמה הנאה יש לו. ואף על פי ששתק. כדי שלא יכעוס אביו הוא דעביד:

על פיו. כתב הר"ב משום דמצווה מחמת מיתה ושכיב מרע דבריו ככתובים וכמסורים וכו'. עיין במשנה ו' פרק דלקמן:

ריבה לאחד וכו'. על ידי שריבה לאחד מיעט לאחר. נ"י. אי נמי או או קתני. וכתב הרשב"ם והך מתניתין רבנן היא. ורבותא היא דנקט ריבה לאחד ומיעט לאחד. משום ירושה לא אמר כלום. וכל שכן היכא דעקר כל הנחלות מן האחין והוריש לאחד מהן לא עשה כלום. ע"כ. ומרישא ליכא למשמע דהתם דקאמר בלשון לא יירש משמע טפי דמיעקר דבר מן התורה:

דבריו קיימין. כתב הר"ב שיש כח ביד אדם ליתן ממונו במתנה וכו'. ואין כאן מתנה עלמה שכתוב בתורה. שהרי לא נשאר לו לאחר מיתתו כלום. להוריש לבניו בתורת ירושה. הרשב"ם:

רבי יוחנן בן ברוקה אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו וכו'. כתב הר"ב דכתיב והיה ביום הנחילו את בניו וגו' והוא הדין לשאר יורשים שבמקום בניו. ומ"ש הר"ב דמודה ר' יוחנן דעל אח במקום בת וכו'. גמרא [ד' ק"ל]. והא דתנן האומר איש פלוני יירשני במקום שיש בת וכו' לא אמר כלום. דמשמע הא בן בין הבנים. ובת בין הבנות דבריו קיימין. מוקמינן לה דנמי רבי יוחנן היא וחסורי מחסרא והכי קתני. האומר וכו'. הא בת בין הבנות וכו' שר' יוחנן אומר וכו'. ומ"ש הר"ב והלכה כר' יוחנן גמרא:

מה שעשה עשוי. מלתא דפשיטא היא ומשום סיפא נקט לה דאסור לעשות כן. רשב"ם. ופסק הר"ב דלא כרשב"ג משום דבגמרא [ד' קל"ג ע"ב] אמר שמואל לא תהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא וכו':

משנה ו

האומר זה בני נאמן. תנינא חדא זימנא במ"ח פ"ג דקדושין. והכא קמ"ל דאע"ג דמוחזק באח. נאמן לפוטרה כמ"ש שם. וטעמא מפרש בגמרא הואיל ובידו לגרשה. ומשום דאסרה לכהן. מה לו בכך שתיאסר לאחר מיתתו. נ"י:

זה אחי אינו נאמן. פירש הר"ב להורישו עם אחיו וכו'. ולא פירש לענין לאוסרה לשוק משום דהכא במוחזק לן באתי כדכתבינן. והלכך אסורה אפילו שתק. כיון דמוחזק לן באחי. ולא בבני. הרשב"ם. ומיהו כתב עוד דאי נמי איכא למימר דהכי קאמר האומר זה בני נאמן. אף ע"ג דמוחזק לן באחי. זה אחי אינו נאמן לאוסרה אם היא בחזקת מותרת. כגון דלא מוחזק לן. לא באחי. ולא בבני. ע"כ. וכ"פ הרמב"ם דמה שאמר באח אינו נאמן לענין יבום וחליצה:

נפלו לו. לשון הר"ב בחייו. וכן לשון הרשב"ם*) ולא ידעתי למה דקדקו לכתוב כן:

הרי זו אינה כלום. אף ע"ג דצוואת שכיב מרע קונה לאחר מיתה. הני מילי כדי שלא תטרוף דעתו עליו אבל כח השטר לא עדיף כצוואתו שהרי לא גמר להקנות וכו':

זיכה בה לאחר וכו'. פירש הרשב"ם אם זיכה בו לאחר. ואמר ליה זכה במה שכתוב בזה השטר. אף על פי שאינה כתובה על שמו. שכתב על שם ראובן ואמר לשמעון זכה במה שכתוב בה. קנה. דלא גרע משאר צוואתו. שהיא ככתובה וכמסורה. ורבותא קתני לאחר. והראב"ד פירש. זיכה בה לאחר. שאמר לראובן זכה בשטר זה לצורך שמעון. קנה אפילו אם ראובן הזוכה בשביל שמעון הוא יורש. ולא אמרינן כיון שהוא יורשו כאילו לא יצא מתחת ידו ודוקא בחולק בקרקע אבל מטלטלי לא. שאין שטר למטלטלי. טור סימן ר"ן. והרמב"ם בפ"ט מהלכות זכייה העתיק אם זיכה בה לאחר. בין מן היורשין. בין שאינו מן היורשין כל הדברים שבה קיימין. כלומר כיון שגילה דעתו באחד. הרי כל דבריו קיימין. כן פירש המגיד. ונ"ל דגרם במשנה זיכה לאחד בדל"ת. וכן יש להגיה בספרו:

משנה ז

הכותב נכסיו לבניו וכו'. בריא שרוצה לישא אשה ואינו רוצה לשעבד נכסיו לאשתו פן יפסידו בנים שיש לו מאשתו ראשונה. ורוצה לכתוב להן נכסיו לאחר מותו. אלא שיאכל פירות בחייו. צריך שיכתוב מהיום וכו'. הרשב"ם. וז"ל רש"י רפ"ה דכתובות דף נ"ה [סוף ע"ב] . ושטר שכיב מרע אינו קונה מחיים שהרי אין דעתו ליתן כלום אלא לאחר מיתה ואפילו לר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו. הני מילי בבריא דדעתו לאקנויי גוף הקרקע מהיום ופירות לאחר מיתה. אבל זה אין דעתו ליתן בחייו כלום. וכיון דמית

תו לא מצי לאקנויי מידי דהא ליתיה דלקנייה ניהליה. ע"כ. ותמהני על הטור שהעתיק בבא זו בסוף הלכות מתנת שכיב מרע:

צריך שיכתוב מהיום וכו'. [כתב הר"ב] דמשמע גוף הקרקע יהא קנוי לך מהיום וכו'. ולפיכך לא דמי להא דתנן במשנה ג' פ"ז דגטין. מהיום ולאחר מיתה. גט ואינו גט. דהתם ליכא למימר אלא אי תנאה אי חזרה. גמרא:

לאחר מותו. לשון הר"ב מהיום ולאחר מותו. וכן ל' הרשב"ם. ומיהו לר' יהודה כדאית ליה ולר' יוסי כדאית ליה:

מכר האב. ל' הר"ב סתמא. וכן ל' הרשב"ם. ומסיים נ"י מכורין עד שימות פירוש אם ירצה הלוקח שאם אינו רוצה חוזר בו ומבטל המקח. דכיון דזבין ליה סתמא. גוף ופירות משמע ליה ללוקח וכיון דלא ידע שאין לו אלא פירי. [הוה] ליה מקח טעות. ולא שייך למימר הכא. אין אונאה לקרקעות. ומיהו אם ידע לוקח שאין לו אלא פירות. אין זה מקח טעות שהרי הכיר בה שאינו שלו וכו':

תוולש ומאכיל. כתב הר"ב אבל מה שהניח במחובר בשעת מיתה. אע"פ שעומד ליתלש הרי הן של בנו. וכן ל' הרשב"ם. וזה דלא כמ"ש הר"ב בפירוש משנה ז' פ"ה דעומד לתלוש כתלוש דמי. וכמ"ש עוד בהדיא במשנה ו' פ"ו דשבועות. והן הנה דברי הרמב"ם [פ"ג מה"מ הלכה י"ז] וסיעותיו. וכן כתב גם כן בדין משנתינו בפרק י"ב מהלכות זכייה [הלכה י"ג]. היו תלושין או שהגיעו להבצר. הרי הן של יורשין. ע"כ. וז"ל הרא"ש ומה שהניח תלוש הרי הוא של יורשין. והוא הדין נמי מה שהניח מחובר ועומד לתלוש דהא בפרק הכונס (בבא קמא דף נ"ט) פסק רב כר' שמעון דאמר אכלה פירות גמורים. [*משלמת פירות גמורים]. דכל העומד ליתלש כתלוש דמי. והא דתנא מה שהניח תלוש לאשמועינן פירות שנתלשו קודם זמנן. ולא היו עומדין לתלוש בשעה שמת האב. ואפ"ה כיון שנתלשו הרי הן של יורשין. עכ"ל. וראייתו דהכונס הן דברי רבינו חננאל בתוספות דהתם פרק (ד' דכתובות) [צ"ל הכונס] דנ"ט ודפ"ו דשבועות דמ"ג. ועוד בפ"ד דכתובות דף נ"א. אדנקטה גמרא בפשיטות דכל העומד לגזוז כגזוז דמי. וזה מן התימה על הרשב"ם היאך יפרש הא דהכונס וכן נמי סוגיא דפ"ד דכתובות. אלא א"כ שנאמר דסבירא ליה כמ"ש הר"ן בסוף פרק שבועת הדיינים. דההוא דכתובות באין צריך לקרקע כלל. אבל בצריכי לקרקע קצת לא אמרו כל העומד לגזוז וכו'. ואי הכי הוא דסבירא ליה. הוה ליה לפרש דבצריכי קצת דוקא. ויותר מזה אני תמיה על הטור שכתב בסימן צ"ה בשם רבינו חננאל והרא"ש ז"ל. דפליגי על הרמב"ם לענין שבועה וסברי דאפילו עומד לתלוש לאו כתלוש הוא. וכן כתב עוד בסימן קצ"ג לחלוק על הרמב"ם לענין קניה. והא

קא חזינן בהדיא דאדרבה דסבירא להו כהרמב"ם. ולא עוד אלא דבפ"ו דשבועות כתבו התוס' [ד"ה כבצורות] בהדיא בשם ר"ח דפוסק כר"מ דהתם. דאמר העומד לבצור כבצור דמי. ואפילו לענין שומרים. והא דהרא"ש הביא המשנה דשבועות כצורתה יש לומר דסמך אדכתב במקומות אחרים והיינו הך דהכא. וכ"כ בפרק הכונס. דפירות שאינם צריכים לקרקע כתלושין דמי. וכ"כ עוד בפרק האשה שנפלו כדלקמן. וכ"כ בשמו בטור א"ה סימן פ"ה. גם למשנתינו כתב בח"מ סוף סימן רנ"ז דכתלוש דמי. ולא ראיתי מי שהעיר בכל זה. וצ"ע. ועיין מה שכתבתי במשנה ו' פרק ו' דשבועות:

ומה שהניח תלוש וכו'. כתב הר"ב דבכותב נכסיו לאחר אפילו מה שהניח במחובר הרי הוא של יורשין דאזלינן בתר מאן דגדלי ברשותיה ולא קשיא אפסק דמשנה ד' פ"ח דכתובות דפסקינן כר"ש דסבירא ליה ביציאתה שלה. ולא אזלינן בתריה דבעל דגדלי ברשותיה. משום דאכילת פירות הבעל בנכסי אשתו אינו אלא מתקנת חכמים. ומשום הכי התם אפילו בפירות העומדים לתלוש אינם שלו. אף על גב דכל העומד לגדור כגדור דמו. והכי נמי שמעינן לרבי שמעון גופיה בפרק הכונס במסכת ב"ק [דף נ"ט]. שאני התם דליכא אלא תקנת חכמים. הרא"ש פ"ח דכתובות: הרי הוא של יורשין. ולא למקבל מתנה לבדו. הרשב"ם:

הניח בנים וכו'. בדלא כתב נכסים מיירי. הרשב"ם:

משנה ח

נשאו גדולות. עיין מ"ש בזה במשנה ב' פ"ה דכתובות:

זה חומר בבנות מבבנים. היכא דבנות יורשות מהיכא דבנים יורשים ואיכא נמי בנות בהדייהו. שהבנות נזונות וכו'. הרשב"ם:

פרק ט

משנה א

בזמן שהנכסים מרובין וכו'. כולה מתניתין שנויה במשנה ג' פרק בתרא דכתובות. ושם מפורשת יפה בס"ד:

משנה ב

דוחין אותו. לאו למימרא שכל אחד ידחנו עד שיביא ראיה. דממה נפשך אם זכר הוא יטול כזכר. ואם נקבה יטול כנקבה. הלכך לעולם נוטל כפחות שבהם. ובנכסים מרובים שקיל כנקבה ובנכסים מועטים נזון עם הזכרים וסיפא דקתני טומטום אינו נוטל רשב"ג [דמשנה ב' פ"ה דתמורה] היא דסבירא ליה טומטום ואנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא.

ולית הלכתא כותיה אלא כרבנן דפליגי עליה בברייתא וסברי דטטלין כפחות שבהן. ואע"ג דלא תנן במתניתין אלא טומטום. הוא הדין אנדרוגינוס. דהא גבי בכור [סוף פ"ו דבכורות*)] בשניהן הוא דאמר רשב"ג. וכיון דסיפא דהכא אליביה. א"כ בתרווייהו קאמר דאינו נוטל. ואם כן לרבנן דקיימא לן דנוטל נמי בתרווייהו. כ"כ נ"י. וכן השוום הרמב"ם בפ"ה מהלכות נחלה ובפ"ח מהלכות זכייה. אבל נראה שזו דתמורה אינה ראיה דהתם דמשוו להו רבנן היינו משום דולדות [קדשים] בקדושת אמן קיימו כדמפרש הר"ב שם. ולענין זה אין בין טומטום לאנדרוגינוס אף על פי שאנדרוגינוס בריה [הוא] ולא כן טומטום. אבל לענין ירושה אין לאנדרוגינוס כלום במקום בן או בת אפילו לרבנן משום דבאנדרוגינוס קיימא לן נמי דבריה הוא. וכמ"ש הר"ב בסוף פרק ח' דיבמות וסוף פרק ו' דבכורות. ודעת הטור בסימן ר"ף דאנדרוגינוס במקום בן אין לו. ובמקום בת. אם הנכסים מרובים. יורש. ואם מועטין. אינו ניזון עמה. ע"כ. ותמה הב"י דמאין לו לחלק בין מקום בן לבת. ועוד דבפרק מי שמת משמע שדין טומטום ואנדרוגינוס שוה. ע"כ. ואני אומר דמשמעותא דכתב ליתא מהטעם שכתבתי. אבל קושיתו הראשונה ודאי קושיא היא. ועוד אני תמה על הטור שבסימן רנ"ג בדין האומר אם תלד וכו' דלקמן. משוה דין אנדרוגינוס לטומטום דנוטל כפרות שבשניהם. ולדבריו בסימן ר"ף נראה דגם לקמן אין לאנדרוגינוס כלום. דהא זכר ונקבה אמר וזה בריה אחרת הוא:

האומר אם תלד אשתי זכר וכו'. כתב הר"ב הכא בשכיב מרע וכו'. שדעתו של אדם וכו'. מסיים נ"י תקנו שיטול כדי שלא תטרוף דעתו עליו וכו'. דהא משום גריעות דעובר הוא ולא משום גריעות' דמקנה. ואם כן כי דעת האב קרובה אצל בנו מאי הוה לעשות את שאינו זוכה כזוכה. אלא ודאי משום שדעתו קרובה חששו לטירוף דעתו. וכתב עוד ואין בזה אסמכתא שהרי אינו קונס את עצמו כלל ורוצה שיתקיים התנאי. דדוקא באומר אי לא אתינא ליבטלן זכוותאי. [ועיין בפירוש הר"ב משנה ה' פרק דלקמן]. וכיוצא בו. שקונס עצמו ואינו רוצה שיתקיים התנאי. הוי אסמכתא. אבל זה רוצה בקיום התנאי ובקיום המעשה. הלכך אין זו אסמכתא אלא כתנאי בני גד. וזה כפתור ופרח. למדתי מפי מורי הרשב"א. ע"כ. ועיין מ"ש במ"ג פ"ז דגטין. וגם הטור סימן רנ"ג כתב סברא זו אלא דמשום כן מפרש המשנה אפילו בבריא. ולא כן דעת נ"י כמ"ש לשונו אלא כמ"ש הר"ב דבשכיב מרע איירי:

נקבה מאתים. דלענין הרוחה בתו עדיפא ליה שאינה יכולה לחזור אחר מזונותיה כזכר. גמרא:

ילדה זכר ונקבה. פירש הר"ב תאומים. ואע"פ שלא התנה כי אם על זכר לבד. ועל נקבה לבד [מדאמר אם. אם] ילדה תאומים לא נתבטל התנאי אלא יטול הזכר כאילו נולד לבדו והנקבה כאילו נולדה לבדה. דלא עשה הלידה תנאי אלא רצה ליתן מתנה לבניו. וריבה [לנקבה] ואף אם ילדה תאומים חביבים עליו ורוצה [שיטלו] כפי תנאו. הרא"ש בתשובה סוף כלל פ"א:

ילדה טומטום וכו'. כתב הר"ב דהלכתא נוטל כפחות שבשניהם. כבר כתבתי ברישא מה שקשה לי בזה על בעל הטורים בדין אנדרוגינוס:

משנה ג

הניח בנים גדולים וקטנים. ולא מיבעא גדולים וגדולים דפשיטא דמחלי אהדדי. דאם זה מתעסק בנכסים היום גם זה יתעסק למחר. אלא אפילו היו קטנים. שאין יכולים להשביח. הגדולים מוחלין טורח מועט כזה לשכור פועלים. נ"י:

אם אמרו וכו'. בפני ב"ד אמרו כן דכיון שלא חששו הב"ד לחלוק והניחו להם להשביח כל הנכסים. ראו ב"ד שיש תועלת ליתומים בדבר. ובכולם גדולים אין חלוק בין ב"ד לעדים. הרא"ש:

וכן האשה וכו'. כתב הר"ב בגמרא מוקמינן לה באשה יורשת וכו'. וס"ד אמינא דבההיא הנאה וכו'. ורישא דהשביחה לאמצע. מפרש בגמ' דאשמועינן דמהו דתימא כיון דלאו דרכה למטרח. אע"ג דלא פריש כמו דפריש דמי קמ"ל:

השביחה לעצמה. והוא דלא שקלה מזוני דאי שקלה מזוני לא דתנן ריש פי"א [דכתובות] אלמנה ניזונת מנכסי יתומים. מעשה ידיה שלהן. הרשב"ם. ועיין חלוקי דעות בזה בטור א"ה סימן צ"ה:

משנה ד

האחין השותפין. כן הגירסא בכל הנוסחאות. וכתב נ"י האחין שהן שותפין שאם אין שותפות יחד בתפוסת הבית. או שותפין דעלמא שאינם אחין. אין שוים בדין זה. ומסתמא מקרו אחין שותפין כשעומדין יחד בלא חלוקה אפילו עד ג' דורות. כדאיתא בבראשית רבה אם תשקור לי ולניני ולנכדי (בראשית כ"א:כ"ג) עד כאן לאחין השותפין. עכ"ל. וכ"כ ב"י סימן קע"ז בשם תשובת הרמב"ן סימן כ"א דל"ג והשותפין דדין זה בשותפין אחין בלבד לפי שאנו רואין האחין כל זמן שלא חלקו תפוסת הבית כאילו כולן א' וכאילו האב היה קיים בנכסים שירשו מהאב. והם ובניהם מתפרנסים מתפוסת הבית. ע"כ. אבל הרא"ש העתיק האחין והשותפין וכ"כ הטור. אחין השותפין או שאר שותפין. והרמב"ם פרק ט' מהל' נחלות כתב אחד מן האחין שמינהו המלך וכו'. אם

מחמת אביהן מינהו. כגון שהיה אביהם ידוע בדבר זה. ואמר נעמיד תחתיו בנו כדי לעשות חסד עם היתומים וכו'. וכתב מהר"ר ו א ל ק כהן בש"ע סימן קע"ז *) דלטעמיה לא שייך האי דינא בשאר שותפין עכ"ד. ואני אומר דאשתמיטתיה לשון הרמב"ם בסוף פרק ח' מהלכות שלוחין שכתב וז"ל. אחד מן האחין או מן השותפין. שנפל לאומנות המלך וכו'. הרי שבפירוש סובר דהוא הדין לשאר שותפין. ובכיוצא בזה מצאנו עוד להרמב"ם בלשון המשנה דסוף פרק קמא דשקלים. ויתר מקומות שכתבתי שם בס"ד. ולענין הטעם שכתב הרמב"ם מזה אינו קושיא כלל. דהרי בשאר שותפין [נמי] נוכל להטעים אם מחמת השותפים שרוצה המלך להתחסד עם אלו השותפים כגון שהיו ידועים בדבר זה:

נפל לאמצע. כתב הר"ב אבל אם מחמת עצמו מפני חריפותו וחשיבותו וחכמתו וכו' וכן פירש הרשב"ם. והפירוש לפירושו דדוקא כשפירשו בשעת לקיחה שמפני חריפותו וכו' לוקחים אותו. דאי לאו הכי אע"פ שהוא חריף אם המנהג להעמיד מכל בתי העיר וכו' השכר לאמצע. וכן מפורש בהדיא בגמרא אדתניא אם מחמת האחין לאחין. פריך פשיטא. ומשני לא צריכא דחריף טפי. מהו דתימא חורפיה גריס ליה קמ"ל:

חלה. פירש הר"ב מצנים פחים וכיוצא כהן. דכתיב בהו שומר נפשו וגו' אע"ג דבקרא לא כתיב אלא צנים פחים. נקט הר"ב כיוצא בהם מלשון הרמב"ם סוף פרק ח' מהלכות שלוחין. ובפירוש המשנה כתב כגון שאכל המאכלות שהם מפורסמות ברעה. והתמיד בהם. או שעמד זמן רב לחום השמש או לקור. וקור וחום היינו פירוש דצינים ופחים וכ"כ בחבורו שם. וכ"כ הרשב"ם והתוספות. וכתב נ"י פחים מלשון עד שיפוח היום (שיר השירים ב':י"ז). ומ"ש הר"ב שאם חלה באונס מתרפא מן האמצע. כתבו התוספות ולא דמי להא דתנן לעיל אין הקטנים ניזונים על הגדולים. דהכא הוי באקראי בעלמא. אבל התם לעולם כן הוי. שהקטנים מפסידין יותר מזונות. ע"כ:

שושבינות. רעי דוד מתרגמינן שושביני דדוד. הרשב"ם. וז"ל הרמב"ם ריש פ"ז מהל' זכייה המעות שמשלחין נקראים שושבינות. ואותם ששלחו המעות ואוכלין ושותין עם החתן נקראים שושבינים. ע"כ. וז"ש הר"ב נוטל סעודה וכו'. לשון הרשב"ם וענינו נושא סעודה וכו':

וחזרה השושבינות חזרה לאמצע. פירש הר"ב וחזרה השושבינות אח"כ. לאחר שמת האב. חזרה לאמצע. וז"ל הטור בא"ה סימן ס' חוזרת לכולם וחולקין בו בשוה כמו בשאר מלוות אביהם. ואינו צריך להחזיר הכל בנשואי הראשון שנושא. אלא ראשון ראשון שנושא. משלם חלקו המגיע לו. ע"כ. ולהרמב"ם בפירושו מיירי שהאב נשא אשה ובא

לשם האיש ההוא ששלח לו השושבינות בסתם וכו'. ומת האב. אותו השושבינות תחזור לאמצע בלי ספק. ע"כ. ובחבורו סוף פ"ט מהל' נחלות יש לו דרך אחר:

משנה ה

סבלונות. מפורש במשנה ו' פ"ב דקדושין:

שלח. שם ק' מנה. ובסתם דהא בסיפא מפליג במפרש. הרשב"ם:

אפילו בדינר. כתב הר"ב דוקא בדינר. גמרא. ועיין כיוצא בזה במשנה ח' פ"ח דפאה ופרק י' דכתובות [משנה ב']. ולב"ש בריש פרק קמא דקדושין:

משנה ו

שכיב מרע שכתב וכו'. והוא הדין אם חילק על פיו בלא כתיבה שאמר נכסי לפלגני. כדתנן לקמן [דף קנ"ו] באמן של בני רוכל שמתה קיימו חכמים את דבריה. הרשב"ם. והכי נמי דייק לישנא דדברי שכיב מרע ככתובין וכו'. ב"י ריש סימן ר"ן:

ושייר קרקע כל שהוא. כתב הר"ב והוא שקנו מידו וכו'. ודוקא כשבא להקנות המתנה מחיים. ולא שמפרש. דמלתא דפשיטא הוא. ולא צריכא למימר שהיא מתנת בריא. אלא הכי קאמר דוקא כשנוכל לומר שבא להקנות המתנה מחיים דהיינו שהקנה בסתם ולא פירש לאחר מותו. והיינו דמסיים הר"ב וכתב אבל אם אמר יתנו וכו' לאחר מותו וכו' דתידוק מיניה הא סתמא במקנה מחיים הוא. וז"ל הרמב"ם בדין הזה בפרק ח' מהלכות זכייה. שכיב מרע שכתב כל נכסיו מתנה סתם וכו'. וכן בדין שכתב הר"ב לקמן שכ"מ שבא ליתן מתנה מחיים וכו'. כתב וז"ל אל תטעה בשכ"מ שכתב כל נכסיו ופי' שנתן הכל מעכשיו והקנה מחיים. שאין זה מתנת שכ"מ אלא כשאר מתנות הבריאים וכו':

לא שייר קרקע אין מתנתו קיימת. כלומר ואם עמד חוזר. והוא שכתב הר"ב ושכ"מ שבא ליתן מחיים וכו'. ופירשתיו לעיל בשם הרמב"ם. וטעמא דחוזר פירש הר"ב במשנה ז' פרק ג' דפאה דלא שביק איניש נפשיה ערטלאי כו' ונ"ל שמה שכתב הר"ב בסוף הדבור על ומצוה מחמת מיתה וכו' ואם מת קנה וכו' חוזר גם על זה הדין דשכיב מרע שבא ליתן מתנה מחיים וכו' דהא דינא הכי הוא כדתנן במשנה דלקמן:

משנה ז

המחלק נכסיו על פיו. רבי אליעזר אומר וכו'. כלומר רבי אליעזר אומר דעל פיו לא מהני. ועיין בפירוש הר"ב במ"ה פרק דלעיל:

רבי אלעזר אומר וכו' וה"ג התוספות. וטעמייהו דלקמן גרסינן רבי אליעזר אומר בשבת וכו'. וכן הוא לקמן במשנה שבגמרא גם הרי"ף והרא"ש העתיקו כן וכן מוכח בהדיא בברייתא שבגמרא. ועיין לעיל. ולפיכך כתבו דגרסינן רבי אלעזר והא ר"א בן שמוע.

דאי גרם ר"א [ביו"ד] שהוא בר פלוגתיה דרבי יהושע דלקמן אם כן לערבינהו ולתנינהו המחלק נכסיו על פיו ר"א אומר אחד בריא וכו'. בד"א בחול וכו'. ועוד מאי קאמר אמרו לו מעשה דבני רוכל וכו' לימא להו דשבת הוה. אלא שמע מינה דגרס רבי אלעזר והוא ר"א בן שמוע ואית ליה בין בשבת בין בחול צריך קנין ופליג אדרבי אליעזר ורבי יהושע דלקמן. ועוד הביאו ראיות מסוגיות שבגמ'. והר"ב שהעתיק ר"א ביו"ד כן נמצא בספרים גם במשנה דירושלמי:

אחד בריא ואחד מסוכן. כתב הר"ב ואפי' מצוה מחמת מיתה וכו'. דהא מעשה דבני רוכל מתנה במקצת הואי. ואי בשכיב מרע הא לכולי עלמא בעיא קנין כדפירש הר"ב במשנה דלעיל אלא במצוה מחמת מיתה היתה [והכי מוקמינן לה בגמרא דף קנ"א ע"ב] וא"כ על כרחך פליג ר"א אפילו במצוה מחמת מיתה. הרשב"ם. וכתב עוד דנראה שכיון דלא מפליג רבי אלעזר בין שכיב מרע לבריא לענין היכא דמית. הוא הדין היכא דעמד אינו חוזר אם קנו מידו לרבי אליעזר:

נכסים שאין להם אחריות וכו'. מפורש הכל במשנה ה' פרק קמא דקדושין:

רוכל. שם אביהם. הרשב"ם:

תקברם אמן. פירש הר"ב כלומר אין מביאין ראיה מהם שרשעים היו. והלואי שתקברם אמן. הרשב"ם. ורבנן קאמרי דלא היו רשעים ולפיכך אין לומר שקנסום. דאיתא בגמרא דהא דאמר רבי אליעזר שרשעים היו מפני שקיימו קוצים בכרם. ור' אלעזר לטעמיה ורבנן לטעמייהו דתנן [בסוף פרק ה' דכלאים] המקיים קוצים בכרם רבי אלעזר אומר קידש וחכמים אומרים לא קידש:

וחכמים אומרים. וכן הגרסא במשנה דירושלמי. וכבר כתבתי לעיל גרסת ר"א אומר. וכן הדעת מכרעת. דאם כן הני חכמים פליגי אאמרו לו ואין סברא שיחלוקו חכמים עם חכמים. שלא יקראו בשם הכת האחת:

בשבת דבריו קיימין. שלא תטרוף דעתו שמן הדין אין יכול לקנות. ולכתוב בשבת. אבל לא בחול. שיש תקנה בקנין וכתיבה. ולמה תטרוף דעתו. הרשב"ם:

רבי יהושע אומר בשבת אמרו. שדבריו קיימין. אע"ג דליכא למימר מגו דיכול לקנות ולכתוב כי לא עביד נמי קני. קל וחומר בחול. דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת וכו'. הרשב"ם:

קל וחומר בחול. כתב הר"ב וכן הלכה כו' דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו. נקט ככתובים משום קרקעות דנקנין בשטר. ונקט כמסורים משום מטלטלים דנקנים במסירה. ומ"ש הר"ב שאם שאל שיקנו קונים בשבת. ואע"ג דקנין יש בו משום מקח

וממכר. דאסור משום שבות. כמ"ש הר"ב במשנה ב' פ"ה דביצה. בשכיב מרע התירו כדי שלא תטרף דעתו:

זכין לקטן. הואיל ואין לו יד לזכות לעצמו ממון שנותנין לו. תקנו חכמים שיהא אחר זוכה ומקבל לצרכו. ואין זכין לגדול. שהרי יכול לזכות בעצמו:

רבי יהושע אומר לקטן אמרו. משום דזכין לו שלא בפניו. וכל שכן לגדול שיש לו יד לקבל ולזכות. ושליח נמי מצי משוי. והלכך כ"ש דזכין לאדם שלא בפניו. הרשב"ם:

משנה ח

וחיתה עליו. על *)ראובן כתובת אשה או בעלי חוב. ואין לו במה לפרוע. הרשב"ם:

יורשי האב אומרים וכו'. בנפל הבית עליו ועל אביו קאי. שיורשי יעקב. כגון בני יעקב שמעון ולוי אחי ראובן. או אפילו חנוך ופלוא בני ראובן שגם הם יורשי יעקב אומרים הבן מת ראשון. דהיינו ראובן מת ראשון ומכח אבוה דאב קאתינא וכו'. ולענין נפל הבית עליו ועל מורישיו שייך למתני יורשי מורישיו אומרים וכו'. רשב"ם:

ובית הלל אומרים הנכסים בחזקתן. כתב הר"ב בחזקת היורשים וכמוחזקים דמו. וז"ל הרשב"ם בחזקת יורשי האב. שהרי הם יורשים ודאי. או מיעקב או מראובן וכמוחזקים דמו. שהרי יעקב מוחזק בנכסיו היו ואלו באים מכחו. ע"כ:

משנה ט

ועל אשתו. ואין לה בנים ממנו. הרשב"ם:

בית שמאי אומרים יחלוקו. עיין במ"ג פ"ד דיבמות דמסיים בה יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב. ודייקינן מינה [שם דף ל"ח] דלא פליגי בית שמאי עם בית הלל אלא בנכסי מלוג. ואע"ג דהתוס' כתבו בשם ר"ת דמדהכא לא תני. שמע מינה דהכא פליגי בכולהו ומחלקין בין הכא. דכשמת הבעל מקריא מוחזקת טפי מהתם דנפלה קמי יבם וזקוקה לו. ואין לה כלום עד לאחר חליצה. אבל לפירושו נכסים בחזקתן דקאמרי בית הלל היינו בחזקת יורשי הבעל. מהאי טעמא לפי שהיא אינה מוחזקת בהם כלל הואיל וזקוקה היא. והר"ב לא פירש כן התם אלא כדמפרש הכא דמספקא לן ויחלוקו. וכן פירש"י שם [בכתובות דף פ'] ואם כן סברא זו לחלק בין יבמה לאשה. ליתא. אלא הכא נמי לא פליגי בית שמאי כי אם בנכסי מלוג כמו התם. והא דלא קתני נמי יורשי הבעל עם יורשי האב כמו התם. צריך לומר דתנא כאן בלשון קצרה. וסמך אדתנן התם ביבמות. ועוד במשנה ו' פ"ח דכתובות. *) כדאמרינן לרש"י דהגמרא מפרש כאן דמספקא לן וכו'. וה"ה למשניות דיבמות וכתובות. ועיין מ"ש בסוף משנתינו:

נכסים בחזקתן. כתב הר"ב ולא פירשו בית הלל אי בחזקת יורשי האשה וכו' [עיין מ"ש במשנה ג' פ"ד דיבמות] וכיון שהנכסים בחזקתה. יכולה היא להוריש השבועה [שחייבוה לגבייתכתובתה כדתנן במשנה ז' פ"ט דכתובות] [*לבניה אע"ג דבעלמא אין אדם מוריש שבועה לבניו. [כדפירש הר"ב במשנה ז' פ"ז דשבועות] וליכא לשנויי כגון שייחד (לו) [לה] קרקע וכו'. *כ"כ התוספות אבל הטור א"ה סימן צ' כתב דמיירי כגון שייחד לה נכסים לכתובתה שאינה צריכה לישבע כו'. ותמיהני על הב"י שכתב עליו ופשוט הוא. ומאי פשיטותא איכא כיון דהתוספות דחאוהו. ועוד שהוה ליה להזכיר דעת התוספות. ע"כ נראה דאשתמיטתיה דברי התוספות כשכתב כן והיה לפניו ספר הרי"ף ושם ראה דברי נ"י שמפרש ג"כ כדברי הטור. ומיהו בתוספות פ"ד דיבמות דף ל"ח כתבו גם לתירוץ דייחד וכו'. ובטור א"ה סימן ק"ס לענין שומרת יבם סתם. ונראה שסמך על מ"ש בסימן צ':

כתובה וכו'. ל' הר"ב וכתובת אשה כו' דהא בחזקתן לאו לקמיה קאי אלא ה"ג וכתובה כו'. הרשב"ם:

בחזקת יורשי האב. פירש הר"ב בחזקת יורשי האשה שמאביה באו לה. הרשב"ם. ויורשי האשה הוה ליה למימר. כדקתני יורשי האשה אומרים כו' אלא איידי דביבמות וכתובות קתני יורשי האב מטעם שכתבתי שם בשם נ"י. קתני הכא נמי יורשי האב. וזה ג"כ קצת סיוע למ"ש לפירש"י שקיצר התנא בדברי ב"ש. משום דהכא סמך אהנהו מתניתין:

משנה י

נפל הבית עליו ועל אמו. כתב הר"ב ואין לה בן אחר אלא זה. כ"פ הרשב"ם. וטעמו דאילו הוה לה בן אחר מאיש אחר. דהשתא אותו הבן הוא יורש ודאי בחצי הנכסים של אמו. ויורשי הבן הם ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי. אבל כתבו עליו התוספות דהוה הלכתא בלא טעמא שבשביל שיהא ודאי בחלק זה. יהא ודאי בחלק אחר. ועוד דא"כ בריש ב"מ דתנן זה אומר כולה שלי. וזה אומר חציה שלי מי שאמר [כולה] שלי ישבע שאין לו בה פחות [משלשה חלקים ויטלם] אמאי לא הוי הכל שלו. כיון שהוא ודאי בזה החצי יטול הכל דהוי ספק וודאי. ואין ספק כו'. ועוד הקשו מסוגיות הגמרא. ופירשו דהכא אפילו יש לה בנים אחרים מאיש אחר דינא הכי. אלא שאין לה בן מאבי הבן הזה. ומ"ש הר"ב יורשי הבן ר"ל שאינם יוצאי יריכו. ומ"ש ויורשי האשה כו'. ואנו יורשים [את האשה] לפי שאין הבן יורש את אמו בקבר. להנחיל לאחיו מן האב. כמ"ש סוף משנה א' בפרק דלעיל:

מודים שיחלוקו. פירש הר"ב ולא דמי לנפל הבית עליו ועל אשתו כו' אבל הכא כו' ושניהם באים מכח ירושה. משא"כ ביורשי הבעל. דירושת הבעל אינה מן התורה לפי המסקנא כמ"ש הר"ב ברפ"ט דכתובות. ואע"פ שהתוספות [ד"ה ובה"א] מקשים על זה התירוץ מדרבי עקיבא איירי במתניתין ואשכחן ליה בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קי"א) דסבירא ליה דירושת בעל דאורייתא. לא קשיא. דרבי עקיבא לא אמר אלא וירש אותה מלמד שהבעל יורש את אשתו. והרי הר"ב כתב בפ"ט דכתובות [מ"א] דמדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. וכן פ"ד דיבמות דף ל"ח כתבו התירוץ דירושת בעל דרבנן. ולא הקשו עליו כלום:

מורה אני בזה. משום דנקט ת"ק לישנא דמודים. אמר איהו נמי מודה אני כלומר ואני מודה וחולק עליך דלדברי ב"ה כו'. הרשב"ם:

שהנכסים בחזקתן. כתב הר"ב בחזקת יורשים מן האב. שהרי בחייה משמת בעלה אחר שבט אביה היא מתיחסת וכו'. לשון מגומגם הוא וז"ל הרשב"ם שכל ימי חיי האשה לאחר שמת בעלה היה כל ממונה בחזקתה. והרי היא משבט אביה. ואפילו כתובתה ותוספתה שגבתה מבעלה משבאו לידה הרי הן בחזקת שבט אביה. שהיא מתיחסת אחר שבט אביה:

פרק י

משנה א

גט. כתב הר"ב כל שטר קרוי גט. ועיין מ"ש בריש מסכת גטין:

מקושר מאחוריו. לשון הר"ב כותב שטה אחת כו'. ועד אחד חותם על הכרך כו'. ומסיים הרשב"ם ואלו הכפילות כל כפל בפ"ע ונראה מבחוץ בין כל כפל לכפל כעין קסת הסופר כזה* ע"כ. וזה לשון הרמב"ם מקושר שטר מקופל כעין אותם כלים המקופלים העשוים אצלינו במערב והם מקלף שמנשבים בהם להסיר הזבובים. ע"כ:

פשוט שכתבו עדיו מאחוריו. וא"ת והא במקושר יש חלק בין שטה לשטה. וא"כ פשוט שאין בו חלק היאך יעשנו מקושר שלא היה בו חלק וי"ל שהיה כתוב כסדר פשוט. והכי מוכח מרבי חנינא בן גמליאל שאומר מקושר שכתבו עדיו מתוכו כשר מפני שיכול לעשותו פשוט ואם יש במקושר חלק היאך יכול לעשותו פשוט הלא יכירו שהוא מקושר אלא ודאי לא היה בו חלק. תוספות:

משנה ב

גט פשוט עדיו בשנים. מי שרוצה לעשות שטר פשוט א"צ להחתים בו אלא שני עדים. והרוצה לעשות מקושר צריך להחתים בו שלשה שכך תקנו חכמים. הרשב"ם. ועמ"ש בספ"ח דגיטין:

פשוט שכתוב בו עד אחד כו'. כתב הר"ב ה"ק כשם כו' כך מקושר פסול מדאורייתא. גמרא דף קס"ה. ופירש הרשב"ם הטילועלו חכמים פסולא דאורייתא ע"כ ועמ"ש במ"ה פ"ח דגטין [ד"ה היה במזרח] :

כסף זוזין כו' כסף סלעין כו' דרכונות כו'. צריך עיון למאי צריכי. אף ע"ג דזוזי מטבעות קטנים וסלעים גדולים ושניהם כסף. ודרכונות זהב. מ"מ שמעינן להו מהדדי. ולא היה צריך למתני. ומש"ה הטור סתם וכתב בסימן מ"ב. כתב בו מטבע פלוני דאינון ונמחק אין לו אלא שנים ממנו ע"כ. והרמב"ם בסוף הלכות מלוה השמיט הכל וסמך על דינים אחרים שכתב בהן דיד בעל השטר על התחתונה:

אין פחות משנים. ויתר נמי לא. דיד בעל השטר על התחתונה. נ"י:

דרכונות. עי' ריש פ"ב דשקלים:

הכל הולך אחר התחתון. ולמה אין הולכין אחר הפחות שבשניהם. לפי שאין האחד תלוי בחבירו כמו בכותב זוזי מאה דאינון כו'. הרמב"ם סוף הל' מלוה. ועמ"ש משנה ח' פ"ח דב"מ. ומ"ש הר"ב ובלבד שלא יהיה כתוב בשטה אחרונה. כ"כ הרשב"ם וטעמא כדאמרינן בגמרא דף קס"ב שאין למדין משטה אחרונה. מפני שאין העדים יכולין לקרב חתימתן. ויכול אדם לזייף: ולהוסיף בינתים שטה אחת. וכתב נ"י דלאפקועי מבעל השטר למדין משטה אחרונה. והאי תנאה ובלבד וכו' לא קאי. אלא אכתוב מלמעלה מנה ולמטה מאתים. אבל איפכא לא:

משנה ג

כותבין גט לאיש אף על פי שאין אשתו עמו. ולא חיישינן שמא לא יתננה לה עד לאחר זמן ויבא לחפות עליה או תטרוף היא שלא כדין. פירות נכסים שמכר בעלה. בין כתיבה לנתינה. [כדתנן במשנה ב' פ"ב דגטין] שהרי כל אשה צריכא להביא ראיה אימת מטא גיטא לידה. הרא"ה ז"ל. כ"כ נ"י. ועיין מ"ש במשנה ז' פרק קמא דב"מ. ותוס' תירצו דמסתמא לא מקדים אינש פורענותא לנפשיה שיכתוב לה גט קודם שירצה לגרשה. והביאו ראיה לדבריהם. ועיין מ"ש בגיטין שם:

והשובר לאשה וכו'. עיין מ"ש במשנה ז' פ"ק דב"מ:

אף ע"פ שאין בעלה עמה. כתב הר"ב דזכין לאדם שלא בפניו וכ"כ הרשב"ם. וכלומר ואין צריך מדעת שניהם כמו במשנה דלקמן. ולאו למימרא דעכשיו זוכה לבעל שיהא פטור מעכשיו. דהא לא הויא דומיא דגט. שאינו חל אלא לכשיבא לידה. ועוד למאי נ"מ פירשו כן. ועוד דהרשב"ם מסיים וז"ל והיא צריכה להזהר בו שלא יבא ליד בעלה עד שתקבל כסף כתובתה. ע"כ:

ובלבד שיהא מכירן. לשון הר"ב האיש והאשה. בין בגט בין בשובר. גמ'. דחששו שמא תערים ותתן שובר זה ליד [איש] ששמו כשם בעלה. [ותפסיד כתובת אשתו] אבל כשמכירין שניהם לא חשו כולי האי שמא יש עוד איש ואשה ששמותם כשמות אלו שלפנינו. אבל במלוה ולוה ומוכר ולוקח דלקמן. כתב המגיד בפכ"ד [הלכה ג'] מהלכות מלוה דלא הצריכה משנתינו להכיר את שניהם [דהא תנן במשנה ז'] דשני יוסף בן שמעון אין מוציאין עליהן שטר חוב וכ"ש שטר מכר. ע"כ. וכלומר מה שאין כן שובר דמפטיר נפשיה. יכול לפטור עצמו מאיזה יוסף בן שמעון שירצה:

והבעל נותן שכר. שכר הגט. מפרש בגמ' מאי טעמא דכתיב וכתב ונתן. ושכר השובר דזכותו הוא דלא תהדר ותגבה כתובתה זימנא אחרינא. ל' הרשב"ם. וכתב המגיד פכ"ד מהלכות מלוה בשם הרשב"א דדוקא במקום שאין כותבין כתובה. א"נ במקום שכותבין והביאה ראיה שלא כתב לה. הא כשכתב ואבדה. היא תתן שכר השובר. דהא לדידה איצטריך דהוה לה לאהדורי [ליה] כתובתה. ואינה בידה ע"כ:

כותבין שטר ללוה. וניחוש שמא כתב ללות בניסן ולא לוה עד תשרי. ואתא למטרף לקוחות שלא כדין. אמר רב אשי בשטרי אקנייתא דהא שעביד נפשיה. אביי אמר עדיו בחתומיו זכין ליה. גמ' בפ"ק דב"מ דף י"ב [ע"ב]:

ואין כותבין למלוה וכו'. יש שהקשו למה לי פשיטא. ותירצו דמשום רישא נשנית. ול"נ שכך פירושה שאם בא מלוה לעדים ויאמר להם אני מלוה לפלוני מנה. כתבו השטר ויהיה בידכם. ואם יבא לוה היום [דאל"כ הוה ליה מוקדם. מהר"ר ואלק כה ן] ויאמר לכם כי כן הוא האמת תקנו ממנו ותתנהו לי. ואם אין תקרעוהו. אעפ"כ אין כותבין לפי שבשעת כתיבה הוא שקר. ויש לחוש אולי מערים הוא. כ"כ המגיד פרק כ"ג מהלכות מלוה. והכריח הב"י סי' ל"ט דכולה קפידא בחתימה הוא דאיכא למיחש שהוא מערים דשמא יפול מידם. או יגנבו קודם שיבא הלוה:

והלוה נותן שכר. כתב הר"ב ואפילו. היא עסקא וכו'. דאל"כ פשיטא. גמ'. וטעמא נראה בעיני משגם דמסתמא מקבל העסקא הוא המבקש ורוצה בעסקא יותר מן הנותן ודומיא דאריסות וקבלנות דבמשנה דלקמן:

כותבין שטר למוכר אע"פ שאין לוקח עמו. לפי שאינו מפסיד ללוקח. שכתיבת השטר אין מחייב ללוקח ליתן מעות שלא מדעתו דכיון שכותבין שטר למוכר אע"פ שאין לוקח עמו פשיטא שיכול לומר שלא מדעתו נכתב השטר. כ"כ הטור סימן רל"ח בשם הרמב"ן ונ"י מצריך שיהא מפורש בשטר שקבל המעות וכ"כ הטור בשם הר"י הלוי. ופירש מהר"ר ואלק כהן משום דשמא יטרחוהו להלוקח בדינא ודיינא לחנם:

ואין כותבין ללוקח וכו'. כתב הטור [ח"מ] בסי' רל"ח וז"ל. כתב הרמב"ן האי מלתא דפשיטא. אלא מיירי שקט מן המוכר שהקנה לפלוני. שלא בפני הלוקח. ובא הלוקח שיכתבו לו השטר אין כותבין דלא אמרינן סתם קנין לכתיבה עומד שלא בפניו. ע"כ. ובב"י סי' ט"ל כתב בשם נ"י שהרשב"א והרא"ה סבירא להו דסתם קנין לכתיבה עומד אפי' שלא בפניו. לדידהו נ"ל דמתרצים משנתינו בחד מהני אנפי שכתבתי בשם המגיד גבי מלוה והב"י תמה על הטור שלא הזכיר דברי הרמב"ן סי' ט"ל גבי סתם קנין וכו'. והוא עצמו לא נשמר מזה בספרו ש"ע. [*שאע"פ שכתבו שם סוף סעיף ד' ה"ל לכתבו בתוך סעיף ג' כשכתב סתם קנין לכתיבה עומד]. ומהר"ר ואלק לא העיר בזה:

והלוקח נותן שכר. גמרא. פשיטא. לא צריכא במוכר שדהו מפני רעתה. פירש הרשב"ם מום גדול שבה. או רחוקה ממנו וסלקא דעתך אמינא יתן הוא שכר. דהנאה דידיה הוא וכדכתיב (יחזקאל י) הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל [קמ"ל] כדאמרי אינשי זבנת קנית זבין אוביד:

משנה ד

שטרי אירוסין ונשואין. מפרש באלו מגלחין [דף י"ח]. שטרי פסיקתא. כדרב גידל כמה אתה נותן לבנך כך וכך וכו' אלא מדעת שניהם אבי חתן ואבי כלה. ונשואין. כתובה. הרשב"ם:

שטרי. דקדוק המלה כתבתי בסוף פ"ק דב"מ:

והחתן נותן שכר. שהרי הוא קונה וגם מרויח בקבלת נדונית האשה. נ"י. ובגמ' פשיטא. לא צריכא. דאפי' [החתן] צורבא מרבנן דניחא ליה לחמוה לקרוביה להשיא בתו לת"ח. וסד"א שחמיו יתן כל השכר. וכתב נ"י דמתני' כשכתבו הכל בשטר א' אבל אם כתבו לכל אחד בפני עצמו כל אחד פורע שלו:

והמקבל נותן שכר. גמ'. פשיטא. לא צריכא בבורה. שצריך להובירה שנה או שנתים. ואין ריוח עתה למקבל:

שטרי בירורין. כתב הר"ב זה בורר לו אחד וכו' וכותבין וכו' וטענותיו וכו' וכן פי' הרמב"ם. אבל בסוף פ"ק דב"מ. וכן בפרק בתרא דמ"ק [משנה ג] לא סיימו שיכתבו גם

טענותיו. ובגמ' מאי שטרי בירורין. הכא תרגמו שטרי טענותא. רבי ירמיה בר אבא אמר זבל"א וזבל"א. משמע דאי הא לא הא. ואי הא לא הא. וז"ל הרמב"ם בפכ"ד מהלכות מלוה. ושטר ברירת הדיינין. או שטר טענת בעלי דינין. ובסמוך בדברי רשב"ג אפרש בס"ד:

וכל מעשה ב"ד. מפורש בספ"ק דב"מ:

ושניהם נותנים שכר. בשטרי בירורין. הרשב"ם. וכ"נ מל' הרמב"ם בפכ"ד מהלכות מלוה דלא קאי אמעשה ב"ד:

שניהם כותבין שנים. שני העדים כותבין שני שטרות. הרשב"ם:

לזה לעצמו ולזה לעצמו. מפרש בגמ' דטעמיה משום דאמר ליה לא ניחא לי דתיהוי זכותך גבי זכותי דדמית עלי כי אריא ארבא שתחפש כל עילה בזכותי בראותך אותו. והקשו המפרשים ז"ל ומאי טעמייהו דרבנן אם זה רוצה שיהיו זכיותיו בידו. ותרצו הכא כגון שחבירו אמר ליה נכתוב שנינו ביחד ויעמוד השטר בידך וכשאצטרך תראהו לי כ"כ המגיד פכ"ד מהלכות מלוה. ולפי שאמרו בגמ' בטעמא דרשב"ג דדמית עלי כי אריא ארבא. הלכך הוכרחו הרמב"ם והר"ב לפרש שטרי בירורין שכותב זבל"א וטענותיו. משום דבכתיבת טענותיו כ"ע מודים. ואפי' האומר דשטרי בירורין היינו זבל"א וזבל"א לאו למעוטי שטרי טענותא אלא לאוספי דזבל"א נמי כותבין בו משום דניחא ליה טפי שמא דשטרי בירורין. דאילו למ"ד שטרי טענותא לחוד נצטרך לדחוק ולפרש בירורין. שעינינו בירור טענותיהם. ונ"מ נמי דלמ"ד שטרי טענותא לא מהני כתיבת זבל"א. ויכולין לחזור עד שיגמר הדין. א"נ איפכא שמשטענו בפניהם אינם יכולין לחזור. אע"פ שלא כתבו דזבל"א וזבל"א. ושתי אלו הסברות הלא המה כתובים בב"י סי' י"ג בשם נ"י. אבל מ"מ למ"ד זבל"א ס"ל דטענותיו נמי. דאלת"ה לדידיה מאי טעמיה דרשב"ג. וליכא למימר דלדידיה בכופין על מדת סדום. פליגי רבנן ורשב"ג. דהא בגמ' דחינן לה ואפלוגתייהו דהני אמוראי דמאי שטרי בירורין אתמר. הלכך מפרשים הרמב"ם והר"ב דשטרי בירורין זבל"א וטענותיו וכו'. ואפ"ה בב"מ ובמ"ק לא פירשו אלא זבל"א דנקטי לישנא דמ"ד הכי. ולא הוצרכו לפרש גם טענותיו אלא בכאן. לפי שבכאן מוכרח הוא מדרשב"ג. אבל באותן המקומות שלא נשנה הא דרשב"ג. לא הוצרכו לפרש אלא זבל"א. שהוא מבואר ביותר בל' בירורין. ומפני זה ג"כ הרמב"ם בחבורו כתב או טענותיו וכו' לפי שפוסק כחכמים. ולדידהו אפשר שיכתבו זבל"א בפני עצמו. וטענות בפני עצמן. והא דלא פסקינן כרשב"ג אע"ג דכל מקום ששנה וכו'. עיין מ"ש בפ"ח דעירובין (משנה ז'). ונ"י פוסק כרשב"ג:

משנה ה

ואמר לו אם לא וכו'. אמר לשליש אם לא וכו'. נ"י:

רבי יוסי אומר יתן. כתב הר"ב דסבירא ליה אסמכתא קניא. המבטיח לחבירו דבר על מנת שיעשה לו דבר לעתיד וכו' וכ"כ הרשב"ם ונ"י. וקשה לי לשונם זה. דהא אנן קיימין באומר אם לא אתן וכו' והיכא אסברא להו בעל מנת שיעשה וכו'. ועוד דעל מנת שיעשה וכו'. מובן על חבירו מקבל ההבטחה שהוא יעשה וכו'. ולא כן לשונם דמסיימי וסומך וכו' שיוכל וכו' ועוד דמשנתינו לא כן היא. וצ"ע. ולשון הרמב"ם אסמכתא הוא כשיאמר אדם כשתעשה כך. או כשיהיה דבר פלוני על ענין זה יש לפלוני עלי כך וכך וכו':

רבי יהודה אומר לא יתן. כתב הר"ב ולענין פסק הלכה אסמכתא לא קניא אלא אם כן קנו מידו בב"ד חשוב והתפיס זכיותיו וכו'. והא דבמשנה ג' פ"ה דב"מ כתב הר"ב שכשאמר קני מעכשיו אם לא אביא וכו' דלא אסמכתא היא שעל מנת מכר גמור החזיק בה מעכשיו. והכא לא מהני קנו מיניה אלא אם כן בב"ד חשוב. וסתם קנו מיניה בקנין סודר הוא וקנין סודר אינו להקנות לאחר זמן בתר דהדר סודרא. אלמא אפילו במעכשיו בעינן ב"ד חשוב. שאני התם דההוא אסמכתא עדיפא טפי לפי שתחלת המשכנתא הוי קצת כעין מקח וממכר. שהקנה לו הקרקע להשתעבד לו על מעותיו בתורת משכון. וגם עשה לו טובה בהלואה. הלכך כשהתם שאם לא יביא וכו' יהא שלו. בדעתו לקיים ולא להסמיכו על דבריו אמר כן. ורבינו תם מחלק משום דתפיסה דהתם עדיפא. שהקרקע ביד המלוה עצמו. אבל תפיסה דהכא ביד שליש. ואי נמי ביד בית דין. כך כתב הרא"ש שם. והב"י סימן ר"ז מחלק דקנין גבי אסמכתא בעינן שיפרש מעכשיו משום דבדאתני אם לא באתי לא משמע דלקני מעכשיו. ושכך כתב הר"ן. אי נמי דכולי עלמא לאו דינא גמירי. ואפילו הבקיאים שייך למימר בהו דלא מסקי אדעתייהו שהם מקנים במעכשיו. כשהענין הוא בדרך אסמכתא. ולפיכך צריך בבית דין חשוב. ובהתפסת הזכיות:

משנה ו

מי שנמחק שטר חובו מעידין עליו עדים. וכן הגרסא בגמרא וז"ל הר"ב מי שנמחק שטר חובו ויש עדים שראו כשנמחק וכו' *) מעידין וכו'. ובס"א גרס מעמיד וכן הגרסא בירושלמי [ורי"ף]. וכן העתיקו הרשב"ם ונ"י. גם הרמב"ם פרק כ"ג מהלכות מלוה והטור סימן מ"א.

ובא לפני בית דין. דאי לאו הכי אין עדותן מועלת לעשות שטר דהוי מפיהם ולא מפי כתבם. אבל עד מפי עד לא הוי כמ"ש נ"י דעל עיקר הכתב הם מעידים. ולא על המנה.

וזו היא עדות גמורה. וקיום גמור הוא. והרי הוא כאילו העידו נתברר לנו שהיה לפלוני שטר מכר או שטר מתנה:

ועושין לו קיום איש פלוני וכו'. כל זה כותבין המקיימין ואח"כ כותבין את שמותם בסוף. נ"י. וכתב עוד דזה שצריכין לכתוב פלוני ופלוני עדיו היינו כשלא רצו ב"ד לטרוח ולברר שהם כשרים וכדי שיוכל הלה לפוסלם. אבל אם כתבו סתם שהיו עדים כשרים. בהכי סגי:

נמצא זה צריך לשמור שוברו מן העכברים. ומשום כך לא רצו לתקן דלכתוב פרעון ביני שיטי. ואם נמצא מחק שם שיפסול השטר. משום דשובר בעלמא יהא צריך לשומרו מהעכברים. תשובת הרמב"ן סימן ק':

אמר לו רבי יוסי כך יפה לו וכו'. פירש הר"ב יפה לו למלוה שיהא הלוה צריך וכו' דעבד לוה לאיש מלוה. גמרא. ולאו דוקא לוה. אלא הוא הדין בכל חוב. כמו כתובה שכתבתי בריש פ"ב דכתובות. וכן שטרי מקח כדאמרינן בגמרא. תוספות דכתובות דף ט"ז ע"ב:

משנה ז

שני אחין וכו'. איידי דתנא רישא מי שפרע מקצת חובו רבי יהודה אומר יחליף. ור' יוסי אומר יכתוב שובר. וסבר רבי יוסי דכתבינן שובר. ואי אבד שוברו יאכל הלה וחדי. תנא נמי שני אחים אחד עני ואחד עשיר. דדמיא לה. דאי ליה ליה לעני עבדים. ולא זיתים יאכל הלה וחדי. וכן נמי הא מתניתין שנים שהיו בעיר דמיא להו בהאי ענינא. הרי"ף:

קח לך עבדים וכו'. כתב הר"ב ואע"ג וכו' גוד וכו' כלומר מכור וכו' או אמכור וכו'. שאין העני יכול לומר אגוד. שאין לו במה לקנות. ודבריו סותרין זה את זה שמפרש אגוד אמכור. ומסיים שאין העני יכול לומר אגוד וכו' והול"ל שאינו יכול לומר גוד. איברא דרש"י כתב ל' שאין העני יכול לומר אגוד וכו' בפ"ק דף י"ג. אבל הוא מפרש גוד קנה. או אגוד אקנה. וכמ"ש בשמו בספ"ק. וכ"כ הר"ב עצמו שם. ועיין עוד שם שכתבתי ב' פירושים מאיזה ל' הוא גוד ולדברי הר"ב דהכא יהיה גוד מל' קוץ דמים ומכור וכו':

ועשם בבית הבד. ונרא' לי שהוא מלשון ושם עשו דדי בתוליהן דיחזקאל סימן כ"ג שהוא לשון מיעוך וכתישה ודלא כמו שהחכים בעל לבוש מלכות שהעתיק בסימן קע"א. ועשה אותם בבית הבד. אבל בספ"ב דטהרות שנינו כמו כן לא יעשם בבית הבד. ושם העתיק הר"ב לא יעשה. ופירשו לא יתעסק לעשות:

אין יכולין להוציא שטר חוב זה על זה. פירש הר"ב דכל אחד יכול לטעון וכו' אני החזרתי וכו'. וכן פירש הרשב"ם ולאביי דכל שטר כותבין ללוה בלא מלוה. משום דבחתומיו

זכין לו כמ"ש במשנה ג'. מצינו למימר דאין מוציאין. משום שמא כתב ללות ולא לוה. ומוציאו על השני ואומר שהוא לוה ממנו. כדאיתא נמי בגמרא דף קע"ג:

נמצא לאחד בין שטרותיו וכו'. גמרא טעמא דנמצא. הא לא נמצא. מצי מפיק. והא אנן ולא אחר יכול להוציא עליהן שטר חוב תנן. אמר אביי הכי קאמר נמצא ללוה בין שטרותיו שטרו של יוסף בן שמעון עלי פרוע. שטרות שניהם פרועין כלומר דמיירי בלוה. ששני יוסף בן שמעון נושים בו:

יכתבו סימן. פירש הר"ב שהוא גיחור. אדום כארגמן. לשון הר"ב במשנה ו' פרק ז' דבכורות:

יכתבו כהן. וצריכין העדים לידע אם כהן הוא. הואיל וכותבין כן כדי להכירו. אע"ג דבלאו הכי אין מדקדקים עידי השטר על זה. דלא מסהדי אלא אמנה שבשטר. תוספות פרק ב' דכתובות דף כ"ד ע"ב. ובגמרא דהכא תנא אם היו שניהם כהנים [אי נמי ישראלים אלא אדתני כהן קאי. תוספות] יכתבו דורות. כלומר ירבע הדורות ויכתבו עד דור רביעי:

האומר לבנו. מצוה בשעת מיתתו. הרשב"ם:

ואיני יודע איזהו. והלוה האמינני ולא החזרתי שטרו. ואיני רוצה ליענש. הרשב"ם:

המלוה את חבירו על ידי ערב. בההיא הנאה דקא מהימן ליה. גמר ומשעבד נפשיה. גמרא. ואמרינן נמי. קבלנות מדכתיב (בראשית מ"ג:ט') אנכי אערבנו. וההוא בקבלנות. דכתיב (שם מב) תנה אותו על ידי. וערב. מדכתיב (משלי כ':ט"ז) לקח בגדו כי ערב זר. ותימה על הב"י ריש סימן קכ"ט שכתב מדכתיב אנכי אערבנו. ומ"ש הר"ב דקבלן הוא שאומר תן לו. ואני נותן לך. וטעמא כתב הרשב"ם דף קע"ד. דתן לו. מסור הממון בידו. ואני אפרענו לך. אין כאן לשון הלואה [דבמתניתין דלקמן. הלוהו ואני נותן לך תנן לה גבי ערב] אלא שליחותיה דהאי דקאמר תן לו. עביד מלוה:

ואם אמר על מנת ממי שארצה אפרע. כתב הר"ב במה דברים אמורים כשאין נכסים ללוה וכו'. גמרא. ולעיל פירש לא יפרע מן הערב עד שיתבע את הלוה וכו' ואם אין לו אז יפרע מן הערב וכן פירש הרשב"ם. וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ה מהלכות מלוה. וכתב המגיד וז"ל ואם תשאל מה חילוק יש בין ערב סתם. לזה שהתנה. ומה הועיל לו תנאו. תשובתך שהערב סתם אפילו אין ללוה נכסים ידועים יכול הערב לדחות המלוה ולומר לו אי אפשר לך ליפרע ממני עד שתתבע את הלוה. ואם יתחייב בדין ואין לו. בא והפרע ממני. וכשהתנה שיפרע ממי שירצה. אין הערב יכול לדחותו אא"כ יש נכסים ידועים ללוה. ע"כ:

רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. כתב הר"ב ואין הלכה כרשב"ג. דזו היא אחת מההלכות שהתנו בה בגמרא. דאין הלכה כמותו במשנתינו:

וכן היה רשב"ג אומר. כלו' כמו שבהאי פלוגתא מיקל רשב"ג על הערב שלא יפסיד. אף בזה מתקן שלא יפסיד. נ"י. וגורס כיוצא בו וכן הוא במשנה שבירושלמי. והכי נמי תנן בריש פ"ו דערכין. והתם קאי אדתנן לעיל מיניה ידיר הנאה. ועיין [מ"ש] סוף פרק שני דמכות:

הערב לאשה בכתובתה. כתב הר"ב ולענין דינא ערב דכתובה לא משתעבד ואינו חייב לפרוע ואפי' אין לו נכסים לבעל. כלפי דשאר ערב נמי אינו חייב לפרוע אלא כשאין לו ללוה כמ"ש הר"ב לעיל. כתב כאן דאפילו אין לו וכו' פטור. וכ"כ בקבלן דחייב ואפילו יש לו. כלומר שחייב לפרוע ואפילו יש לו. אבל לענין השעבוד הוי איפכא. דיותר סברא שמשתעבד כשיש לו. מכשאין לו. והכי איתא בהדיא בגמ'. ופירש הרשב"ם משום דכי לית ליה נכסים לא משתעבד. דלא גמר בלבו לשעבד נפשיה. שירא להפסיד ואינו אלא פטומי מילי. ע"כ. אלא דהר"ב לא כתב אפילו אין לו ואפילו יש לו לענין השעבוד אלא לענין הפרעון. וגם בטוא"ה סי' ק"ב היה כתוב לפני הב"י כלשון הר"ב. והוא הגיה לגרוס בהיפך דאינו מתחייב. אפי' יש וכו'. ומתחייב אפי' אין וכו'. אבל על דרך שכתבתי בדברי הר"ב נוכל לקיים גם גרסת הספר ההוא. ומ"ש הר"ב מאי. טעמא. דמצוה עביד. ולאו מידי חסרה. גמ' ופירש הרשב"ם מצוה הוא דעבד. המשדך בזיווגם. אין דעתו לפרוע הערבות. אבל מתכוין לזווגם שעל ידי ערבות זו הם מתרצים. ולא מידי חסרה לאשה. דהא טב למיתב טן דו. ולטובתה נתכוין ע"כ. ומ"ש הר"ב וקבלן דכתובה כו' ואיזהו קבלן זה הוא שאמר לאשה הנשאי לזה ואני נותן כתובה זו. הרמב"ם פרק י"ז מהלכות אישות:

שמא יעשו קנוניא. לשון הר"ב שמא דעתו להחזירה ולאכול כתובתה וכו'. וז"ל נ"י ויפזר המעות ולא יהיה לערב במה שיכול לגבות ממנו ע"כ. ופירוש קנוניא במשנה י' פ"ק דב"מ שם תמצאנו:

משנה ח

גובה מנכסים משועבדים. ועיין במ"ז פ"ז דשבועות. ומ"ש הר"ב דקיימא לן אחריות טעות סופר וכו'. עיין מה שכתבתי במשנה ו' פ' קמא דב"מ:

על ידי עדים גובה מנכסים בני חורין. דלא גובה ממשועבדים אלא מלוה הכתוב בשטר שיש בו עדים. דכיון דאיכא תרתי. שטר ועדים מפקי ליה לקלא. ולקוחות הוא דאפסידו אנפשייהו שלא חקרו בדבר. ויניחו בני חורין למוכר לגבות מהם. הרשב"ם. וטעמא מפרש בגמרא דשעבודא דאורייתא דכתיב (דברים כ"ד:י"א) יוציא אליך העבוט. שמע

מינה דנכסיו משועבדים. והוא הדין קרקעי. אבל אי ליכא הני תרתי. אמרו רבנן דלא לגבו ממשועבדין משום פסידא דלקוחות. [*ועיין לקמן דקנין כמו שטר]:

מעשה בא לפני רבי ישמעאל ואמר גובה מנכסים בני חורין. וכתב הר"ב דהלכה כמותו וערב דלאחר מתן מעות בעי קנין. ואי לא. לא משתעבד ורבי ישמעאל בקנין דוקא מיירי ואפי' הכי אינו גובה אלא מבני חורין. וטעמא כתב ב"י בסי' קכ"ט דשאני מקנין דלוה דחייב [אף ממשעבדי] לפי שחיוב הערב אינו בא לו מצד עצמו אלא שנתערב לאחרים. וכל שלא נכתב לית ליה קלא ע"כ. וצריכין נמי לומר דערבות אע"ג שהוא בדרך אסמכתא מהני קנין. ולא בעינן בית דין חשוב וכו' כמו במשנה ה'. וטעמא דמ"מ איכא הנאה דהימניה במקצת ואפי' שלא הלוהו ממש על אמונתו:

הרי החונק וכו'. כתב הגאון ז"ל בשעריו פירוש היה חונק. הוא שמחזיק בבעל חובו שיפרעהו. ועבר שמעון ואמר הניחהו ואני אתן [לך]. משמע דלאו חונק ממש קאמר. נ"י:

פטור שלא על אמונתו הלוהו. וגם בחלוק חלוק היה רבי ישמעאל והלכה כמותו. כדאיתא בגמ' ולדעת הר"ב דלאחר חיתום שטרות בעי קנין. הכי נמי אינו חולק ר' ישמעאל אלא בקנין. וכתב נ"י דאף ע"ג דחלוק מצוה קא עביד שמציל את חבירו. ולאו מידי חסריה. כמו בערב דכתובה. ומשמע דבערב דכתובה נמי לא מהני אפילו בקנין. דכמו דסתמא תנן הכא ומפרשים בקנין. הכי נמי. ההיא דכתובה. וכן דעת הרמב"ם פי"ז מהלכות אישות. וצריך לנו לחלק בין ערב דכתובה לחלוק. ויש לומר דמשום צערא דחבריה שחלק גמר ומקני. אבל בערב דכתובה. לית ביה צערא ולא מידי. ואדרבא טב למיתב טן דו וכו':

סליקא לה בבא בתרא